Baudhayana_
Śrautasutram

PK
3255
B3
1907
v.3
pt.3

BIBLIOTHECA INDICA:
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS
PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL
NEW SERIES, No. 1428.

JOHNS HOPKINS UNIVERSITY
AUG 4 1933
LIBRARY

बौधायन श्रौतसूत्रम् ।

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM

A SANSKRIT WORK ON THE VEDIC LITERATURE.

EDITED BY
DR. W. CALAND,
UTRECHT.

VOL. III. FASCICULUS III.

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.
1919.

7 DEC 1927 OXFORD
L. LIBR.
LICATE
LD BY
HORITY

AT THE LIBRARY OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agent—

MR. BERNARD QUARITCH, 11, *Grafton Street, New Bond Street, London, W.*

*Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—some of the Fasciculi being out of stock.*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

	Rs.	As.
Açvavaidyaka, Fasc. 1–5 @ -/10/- each	3	2
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	14
*Agni Purana (Text), Fasc. 4–14 @ -/10/- each	6	14
*Aitareya Aranyaka of Rig-Veda (Text), 2–4 @ -/10/- each	1	14
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1–5; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III, Fasc. 1–5, Vol. IV. Fasc. 1–8 @ -/10/- each..	14	6
Aitareyalocana	2	0
Amarakosha, Fasc. 1–2	4	0
*Anu Bhasyam (Text), Fasc. 2–5 @ -/10/- each	2	8
Anumana Didhiti Prasarini, Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	14
*Aphorisms of Sandilya (English), Fasc. 1 @ 1/-	1	0
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	3	12
*Atharvana Upanishads (Text), Fasc. 2–5 @ -/10/- each	2	8
Ātmatattvavivēka, Fasc. 1–2	1	4
Avadāna Kalpalatā (Sans. and Tibetan), Vol. I, Fasc. 1–13, Vol. II, Fasc. 1–11 @ 1/- each	24	0
Bālam Bhaṭṭī, Vol. I, Fasc. 1–2, Vol. II, Fasc. 1 @ -/10/- each ..	1	14
Bauddhastotrasangraha	2	0
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1–3; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III, Fasc. 1–2 @ -/10/- each	6	4
*Bhamati (Text), Fasc. 5–8 @ -/10/- each	2	8
Bhasavritty	0	10
Bhāṭṭa Dīpikā, Vol. I, Fasc. 1–6; Vol. II, Fasc. 1–2 @ -/10/- each ..	5	0
Bodhicaryāvatāra of Çāntideva, Fasc. 1–7 @ -10- each	4	6
Brahma Sutras (English), Fasc. 1 @ 1/-	1	0
Bṛhaddevatā, Fasc. 1–4 @ -/10/- each	2	8
Bṛhaddharma Purāṇa, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	3	12
Çatadūṣaṇī, Fasc. 1–2 @ -/10/- each	1	4
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1–4 @ 2/- each ..	8	0
*Çatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1–7; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III, Fasc. 1–7; Vol. V, Fasc. 1–4 @ -/10/- each ..	14	6
Ditto Vol. VI, Fasc. 1–3 @ 1/4/- each	3	2
Ditto Vol. VII, Fasc. 1–5 @ -/10/-	3	2
Ditto Vol. IX, Fasc. 1–2	1	4
Çatasahasrikā prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1–18, Part II, Fasc. 1 @ -/10/- each	11	14
*Caturvarga Chintāmaṇi, Vol. II, Fasc. 4–25; Vol. III, Part I, Fasc. 1–18, Part II, Fasc. 1–10; Vol. IV, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	35	0
Ditto Vol. IV, Fasc. 7 @ 1/4/- each	1	4
Ditto Vol. IV, Fasc. 8–10 @ -/10/-	1	14
Çlokavartika (English), Fasc. 1–7 @ 1/4/- each	8	12
*Çranta Sutra of Apastamba (Text), Fasc. 6–17 @ -/10/- each ..	7	8
*Çranta Sutra of Çānkhāyana, Vol. I, Fasc. 1–7; Vol. II, Fasc. 1–4; Vol. III, Fasc. 1–4; Vol. IV, Fasc. 1 @ -/10/- each	10	0
Cri Bhashyam (Text), Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	14
Cri Cantinatha Charita, Fasc. 1–4	2	8
Dāna Kriyā Kaumudī, Fasc. 1–2 @ -/10/- each	1	4

शालाया इति॥ प्राक्तेन[1] प्रक्रमेण मौयान्मध्ये गार्हपत्य इति॥ सूत्रं बौधायनस्यात्रो ह स्माह शालीकिः त्रिपदेन प्रक्रमेण सर्वत इति॥

त्रिवृत्प्राच्यां दिशि भवति पञ्चदशो दक्षिणतः सप्तदशः पश्चादेकविंशउत्तरतः। सर्वतो वा ज्योतिष्टोमः[2] सर्वे[3] ज्योतिष्टोमदक्षिणा इति॥

प्रवर्ग्यस्य करण[4] इति॥ सूत्रं बौधायनस्य नोक्थ्ये[5] प्रवृज्ज्यादिति शालीकिः॥

याजमान इति॥ अभीनामं[6] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिर्य ऽग्निसंस्काराः[7] स्तुस्ताक्काममितरत्तन्त्रेणेत्यौपमन्यवः[8]॥

अग्न्याधान इति॥ सूत्रं बौधायनस्यात्रो ह स्माह शालीकिर्गार्हपत्यः[9] सकृदन्वाहितः स्याद्ग्रामयोनिरन्वाहार्य-

---

१ प्रक्र० U K I.

२ ०मः B G, ०माः U K I.

३ Thus I, सर्वे K, सर्वतो U, सर्वतो वा B G.

४ प्रकरण U K I.

५ नोक्थ्ये B G.

६ अभिनाम B G, but cp. XX. 18: 39. 11, the other MSS. om. this word.

७ ०संस्कारार्था U.

८ तान om. B G; instead of तान्कामम् U: तस्यांगम्।

९ ०पत्यस्तु B G.

PK
3255
B3
1907
V. 3

पचन आहवनीयꣳ[1] सकृदन्वाधाय ततो यथार्थं गच्छे-
दिति[2] ' ॥

भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सर्वꣳ समवधाय सकृ-
देव[3] भक्षयेदिति[3] शालीकिः ' ॥

मार्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[4] " सकृदेकस्मिन्निति ५
शालीकिः ' ॥

लोकाग्नीनाꣳ हरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर"त्रो ह स्माह
दीर्घवात्स्यः[5] पूर्वस्मिन्नेव याजमानꣳ स्यादिति ' ॥

क्रतुपशूनां करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " क्रतुपशव
ऐकादशिनाश्च विकल्पन्त इति शालीकिः ' ॥ १०

समञ्जन इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्य " यावन्त स्तोमा-
स्तावत्कृत्वः प्रचरण्या समनक्तीति बौधायनः[6] ' ॥

दधिग्रह इति ॥ सूत्रं मौद्गल्यस्य " पयसा वाज्येन[7] वेति ॥
पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

अꣳश्वदाभ्ययोर्ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या"त्रो ह स्माह १५

---

१ After ॰नीयं G ins. तंतं, B तं; U K I om. आम॰ ...नीयं and read स्यात्तं सकृद॰ (thus K I), स्याद्वसकृद॰ (thus U).

२ इति inserted by me.

३ सकृदेव om B; न G instead of these words ;—भक्षयेयुर U.

४ मौद्गल्यस्य U K I.

५ दीप॰ U K I.

६ शालीकिर U K I.

७ U K I om. the first वा।

शालीकिर्वाजपेये द्वादशाहे सत्रे ताण्डिनामयन उद्भिदि वल-
भिदीति तस्य स्यादित्येवमेव पृश्निग्रहैः प्राणग्रहैरिति[१] ॥

षोडशिग्रहाणां[२] ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुसवनं
गृह्णीयुरिति शालीकिः ॥

५ अतिग्राह्याणाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[३] माहेन्द्र-
स्यानुवषट्कारमुपजुहुयुरिति शालीकिः[४] ॥

षोडशिन स्तोत्रमुपाकरोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य येन
केन चिदिति शालीकिः ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति
१० बौधायनः सर्वान्सहेति शालीकिः ॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[५] प्राञ्च एवावभृथम-
वेयुरिति[६] शालीकिः[७] ॥

---

१ The reconstruction of the text of this dvaidha is wholly uncertain. I have given the reading presented by B which, however, has उद्भिद्वलभिदिति and adds शालीकिः at the end. Thus also G. U K I have तांडिनामयने ॥ तांडिणामयन, indicating the beginning of a new kaṇḍikā; moreover the following words run thus in U: उद्भिद्वलभिदित्येवमेव पृश्नि॰ in K: उदिदि वलभिदिमित्येवमेव पृ॰, in I: उद्भिदि वलभिदि लभ्येदितिपुलिषिमतिसाध्यानमित्येवमेव पृ॰ ।

२ षोडशिनां प्र॰ B G.

३ शालीकिर् U K I.

४ औपमन्यवः U K I.

५ शालीकेः U K I.

६ Thus G, ॰भृथमभ्यवेयु॰ U K I, ॰भृथमवेति B.

७ गौतमो U K I.

अरण्योः समारोपण[1] इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरेवो[2] ह स्माह गौतमो[3] गृहपतिरेवारण्योः समारोपयेत्तत[4] इतर इति[5] ॥ १९ ॥ दशमः ॥

॥ इति त्रयोविंशः प्रश्नः ॥

---

१ Thus K I, समारोहण U, समारोह्य B G.

२ सूत्रं शालीकेरचो U K I.

३ बोधायनो U K I.

४ ०रोहये० B G.

५ Thus B G, तत इतरे यथार्थं गच्छेयुर्गच्छेयः U K I.

कर्मान्तसूत्रम् ॥

पञ्चतयेन कल्पमवेक्षेत छन्दसा ब्राह्मणेन प्रत्ययेन न्यायेन सꣳस्थावशेनेति । छन्दसेति यदवोचाम यथाम्नायप्रणिधीदं पूर्वमिदमुत्तरमित्यथापि मन्त्र एव स्वयं कर्म प्रब्रूते । कर्मानुवादो भवति । यथैतद्भवति प्रेयमगाद्भिषणा बर्हिरच्छोर्वन्त-
५ रिक्षमन्विहि देवस्य त्वा संवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये जुष्टं निर्वपामीति । यच्छन्दसा न शक्नुयात्कल्पयितुं ब्राह्मणेन तच्चिकल्पयिषेद्ब्राह्मणमु हैवैनान्मन्त्रानप्रज्ञातान्विदधातीदमनेन करोतीदमनेनेति । यथैतद्भवतीषे त्वोर्जे त्वेति शाखामाच्छिनत्ति वायव स्थोपायव स्थेति वत्सानपा-
१० करोतीत्यथाप्यमन्त्राणि कर्माणि विदधाति । यथैतद्भवत्यष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणो ऽग्निमादधीतैकादशसु राजन्यो द्वादशसु वैश्य इत्येवं व्यवस्थावर्णसंयोगाद्यथो एतत्प्रत्ययेनेति छन्दोगबह्वृचाध्वर्युप्रत्ययेनेति । यथो एतन्न्यायेनेति प्राकृते तन्त्रे प्राकृतं[1] न्यायमनधिगच्छन्न्यामन्यायं प्रतीयादयमिहार्हताꣳ समारम्भ
१५ इति । यथो एतत्सꣳस्थावशेनेति सोमे ऽपहृत आदाराꣳश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयादिति । चतुष्टयेन मन्त्रा वर्तन्ते स्तुत्या निर्देशेनाशिषा नैव स्तुत्या नाशिषा न निर्देशेनेति चतुर्थमथेमे पञ्च हविराकारा औषधं पयः पशुः सोम आज्यमिति । ॥१॥

तेषां पृथक्पृथग्धर्माः पृथगधिकरणानि । यथाधिकरणं

---

१ प्राकृत all exc. D.

मन्त्रा दृष्टास्तान्न मिथः सꣳसादयेदनादेशाद्येनयेन[1] यद्धविः सꣳसिध्येत्तेनतेन तत्कुर्यात्तत्तस्याधिकरणमुक्तान्यधिकरणानि। यज्ञ इति। किमुपज्ञो यज्ञः श्रद्धोपज्ञो माङ्गल[2] इति। क उ खलु यज्ञ इति। पुरुष इति। का उ खलु देवता दीक्षेति। वागिति। का उ खलु पथ्या स्वस्तिरिति। ५ [3]वागेवेति। का उ खल्वेकाक्षरा गायत्रीति। वागेवेति। क उ खलु यज्ञस्यारम्भः का प्रतिष्ठेति। विज्ञायते[4] स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहोरोरन्तरिक्षात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति। वात एव यज्ञस्यारम्भो वातः प्रतिष्ठेति। ॥ २ ॥ प्रथमः ॥ १०

कथमु खल्वेतज्जानीयादिदं तन्त्रमयमावाप इत्यग्न्याधानप्रभृति तन्त्रमाज्यभागाभ्यामन्यत्रौषधात्तस्मिꣳस्तन्त्रे सत्यावापस्थानानि भवन्ति यथैतद्धेनूनां दोहनं कपालानामुपधानꣳ स्तम्बयजुषो हरणमाज्यग्रहा[5] इति यच्च किंचाभिनिवपत्यूर्ध्व-

---

१ Thus H Ben G U D C Vt, Vc, the Viv. (one copy); संसाधये॰ Be, the Viv. (another copy). The meaning, according to Vc., of न मिथः संसादयेत् is: न मिश्रयेत्।

२ Thus C U H G (pr. m.) Vt Vc and the Viv.; मांगलक Ben Be, मांगलिक G (sec. m.), पांगल D.

३ सा ins. G U (pr. m.) H.

४ In TS. I. 2, 2, 3.

५ ॰ग्रहा Be G U, ॰ग्राहा Ben D (sec. m.), ॰ग्राहाः H, ग्रहण D (pr. m.), ॰ग्रह C, ग्राह Vt.

माज्यभागाभ्यामेष मध्यत आवापो भवति यस्मिन्नेतद्धवीꣳ-
ष्योप्यन्ते तस्मिन्नेवावापजानि[1] तन्त्रस्थानं[2] भजन्ते यथैतत्प्राग्निचं
यजमानभागब्रह्मभागौ स्विष्टकृच्चेडा चेत्यवदानत आवापो
भवति तन्त्रं तु प्रदानतः । क्व उ खलु तन्त्रमावापभूयं गच्छ-
५ त्यावापो वा तन्त्रभूयमिति । मैत्रावार्हस्पत्ये ऽप्यन्यस्मिꣳस्तन्त्रमु
ह निर्वपणतो भवत्यावाप उ प्रदानतो । ऽथ वारुणीषु[3] च
संज्ञानीष्ट्यां[4] चावापो ह निर्वपणतो भवति तन्त्रं तु प्रदा-
नतो । ऽनूयाजप्रभृति तन्त्रमा समिष्टयजुषो होमात्किंदेवत्या
उ खल्वनूयाजा भवन्तीत्याग्नेया इत्येव ब्रूयादिज्ञायते तं देवा
१० आहुतीभिरनूयाजेष्वन्वविन्दन्यदनूयाजान्यजत्यग्निमेव तत्स-
मिन्द्ध इत्यृतुदेवता उ खलु प्रयाजा भवन्तीति ॥ ३ ॥
द्वितीयः ॥

कियत्यः पाकयज्ञसꣳस्थाः कियत्यो हविर्यज्ञसꣳस्थाः
कियत्यः सोमसꣳस्था इति । ऊतः प्रऊत आऊतः शूलगवो
१५ बलिहरणं प्रत्यवरोहणमष्टकाहोम इति सप्त पाकयज्ञसꣳस्था
इत्यपरिमिता उ हैके ब्रुवते । यच्च किं चान्यच्च विहाराद्भूयते
सर्वास्ताः पाकयज्ञसꣳस्था इत्यथ हविर्यज्ञसꣳस्था अग्न्याधेय-

---

१ एव om. H G U (pr. m.) C ;— ॰जानीति G (sec. m.) U (pr. m.)

२ Ben Be ins. पंच ।

३ Thus (sc. इष्टिषु) D and C only ; वारुणेषु the other MSS.

४ Thus Ben C and Vc.; संज्ञानीतूष्णीं D; the other MSS. and the Viv. (one copy) and Vt. संज्ञान्येष्ट्यां ; संज्ञानेष्ट्यां the Viv. (another copy).

मग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासावाग्रयणं चातुर्मास्यानि दाक्षायणयज्ञः कौण्डपायिन्य[1] इति । सौत्रामणिमु हैके ब्रुवते । ऽथ सोमसंस्था । अग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशी वाजपेयो ऽतिरात्रो ऽप्तोर्याम इति सप्त सोमसंस्था । यदग्निष्टोमस्य क्रतुकरणं तदत्यग्निष्टोमस्य । यदुक्थ्यस्य तत् षोडशिवाजपेययोर्यदतिरात्रस्य तदप्तोर्यामस्येति । सप्तानाꣳ सोमसंस्थानां द्वे सत्राणि न गच्छतो वाजपेयश्चाप्तोर्यामश्चेति । ॥ ४ ॥ ५

कथमु खल्वेतज्ज्ञानीयादियं पूर्वा ततिरियमुत्तरेति । या प्रकृतिः सा पूर्वा ततिरथ यद्विदधाति सोत्तरा ततिरग्न्याधेयं पूर्वा ततिः पुनराधेयमुत्तरा ततिर्दर्शपूर्णमासाविष्टीनां पूर्वा ततिः सर्वाः काम्या इष्टय उत्तरा ततिरैन्द्राग्नो निरूढपशुबन्धानां पूर्वा ततिः सर्वे काम्याः पशव उत्तरा ततिर्ज्योतिष्टोमः सोमानां पूर्वा ततिः सर्वे सोमा उत्तरा ततिः । श्येनचिदग्नीनां पूर्वा ततिः सर्वे काम्या अग्नय उत्तरा ततिर्द्विरात्रो ऽहीनानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहीना उत्तरा ततिर्द्वादशाहो ऽहर्गणानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहर्गणा उत्तरा ततिर्गवामयनꣳ सांवत्सरिकाणाꣳ सत्राणां पूर्वा ततिः सर्वाणि सांवत्सरिकाणि सत्राण्युत्तरा ततिः । कियन्ति नु खलु गवामयनानि भवन्तीति । विज्ञायते[2] यथैतन्मासि पृष्ठमुत्तमे १० १५

---

१ कुंडपायिन्य Be, कौंडपायिनम् the Viv. (one copy), कौंडपायिमित D.

२ om. M Ben U (pr. m.) D C Vt.

मासि सङ्गत्पृष्ठान्युपेयुर्दशमास्यं तृतीयꣳ । सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तारण्याः । सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः । सप्त छन्दाꣳसि चतुरुत्तराणीति । सप्त ग्राम्या ओषधयस्तिलमाषव्रीहियवाः प्रियङ्गवो ऽणवो गोधूमाः सप्तमे । कुलत्थानु[1] हैके ब्रुवते ।
५ सप्तारण्याः श्यामाकाश्च नीवाराश्च जर्तिलाश्च गवीधुकाश्च गार्मुताश्च वास्त्वानि[2] च वेणुयवाश्च सप्तमे । कुरुविन्दानु हैके ब्रुवते । सप्त ग्राम्याः पशवो गोऽश्वमजाविकं पुरुषश्च गर्दभश्चोष्ट्रश्च सप्तमे । ऽश्वतरसु हैके ब्रुवते । सप्तारण्या द्विखुराश्च श्वापदानि च पक्षिणश्च सरीसृपाणि च हस्ती च मर्कटश्च
१० नादेया सप्तमे । सप्त छन्दाꣳसि चतुरुत्तराणीति गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्[3] बृहती पङ्क्तिस्त्रिष्टुब्जगतीति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथेदं त्रयं भवति कर्माभ्यावर्ति देवताभ्यावर्ति संख्याभ्यावर्तीति । साविचं नु खल्विदं कर्माभ्यावर्ति भवत्यथ देवताभ्यावर्ति ध्रुवाज्यं द्रोणकलशः सर्वपृष्ठेत्यथ[4] संख्याभ्यावर्ति त्रिः
१५ पृच्छति शृतꣳ हवीꣳषि शमितरित्यथापि राज्ञो मानं । क उ खलु मन्त्रमन्तरितं कल्पयेत्स्थानाद्वा स्थानं प्रजिज्ञासीताभिरूप्येण[5] वा प्रौहेण वेति । स्थानात्स्थानमिति यदवोचाम

---

१ Thus M Be Ben; कुलित्थानु H G (sec. m.) U D C, कुलुत्थानु Vt.

२ वास्त्यानि G (sec. m.), वास्त्वानि D C. According to the Viv. वास्तुकम् (Chenopodium) is meant.

३ ॰ष्टुग् M only.

४ *i.e.* सर्वपृष्ठाख्या काम्येष्टिः (Vc), cp. TS. II. 3, 7, 1.

५ प्रजिज्ञासेत U, ॰सित Vt Vc Ben.

यो ऽनन्तरो मन्त्र आम्नातः स्यात्तेनैनꣳ सह कल्पयेत्पूर्वकालेन वोत्तरकालेन वेति । यथो एतदाभिरूप्येणेति यथैतद्भवत्या-शासानः सुवीर्यꣳ रायस्पोषꣳ स्वश्वियम् । बृहस्पतिना राया स्वगाकृतो मह्यं यजमानाय तिष्ठेति । यथो एतत्प्रौहेणेत्यग्नि-कल्पः खल्वयमिष्टकाभूयान्समाम्नातस्तं[1] च यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादिष्टकाभूयमेनमापादयेत् । ॥ ६ ॥ ५

अथायमश्वमेध आहुतिभूयान्समाम्नातस्तं च यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादाहुतिभूयमेनमापादयेन्नाप्रक्रान्तं प्रक्रमयेन्न प्रक्रान्तं कर्म तूष्णीं कर्मणाभिपूरयिषेदिति । नाप्रक्रान्तमिति यदवोचाम बर्हिर्लवनः खल्वयꣳ ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तताथायं पशो-र्विशसनो ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तताथास्याꣳ स्वयमातृण्णायां दीर्घो ह मन्त्र आम्नातो भवति ह्रस्वमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो विरम्येद्यथो[2] एतत्त्रियजुषा सकृत्तूष्णीमिति । लोकाग्नीꣳश्च तेषामुपश्रुत्य स्वयजुश्चेति । यथो एतत्पञ्चकृत्वो यजुषा १० १५

---

१ अयम् given by Ben D C U (pr. m.) Vt, om. by H Be G U (sec. m).—On इष्टकाभूयान् V comments: इष्टकाभिर्भूयान् बहुलः इष्टकोप-धानप्रचुर इति यावत् ।

२ Thus Be G U Vt Vc, विरम्येतयथो Ben C D, विरम्येत यथो H; V. comments: न विरम्येत् न विरमेत् विकरणव्यत्ययश्छान्दसः ।

पञ्चकृत्वस्तूष्णीमिति राज्ञस्तेषां मानमुपश्रुत्येति ' [१]यथो एत-त्सकृद्यजुषा सकृत्तूष्णीमिति राज्ञ एव[२] तेषां[२] मानमुपश्रु-त्येति[१] ' यथो एतच्चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपतीति द्वौ देवतायै स्विष्टकृते तृतीय इडायै चतुर्थ इति सर्व एवैतेषां
५ ब्राह्मणवन्तः ' ॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

अथात आदेशकारितानि व्याख्यास्यामो ' ऽनादिष्टो ऽग्निरपि तु यथैतद्भवत्यधिदेवने जुहोति रथमुखे जुहोति रथनाद्यां जुहोति चतुष्पथे जुहोति वर्त्मनोर्जुहोत्याव्रश्चने जुहोति पदे जुहोत्यजायां जुहोत्यजस्य दक्षिणे कर्णे जुहोत्य-
१० जस्य दक्षिणे शृङ्गे जुहोति ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते जुहोति दर्भस्तम्बे जुहोत्यप्सु जुहोत्यौदुम्बर्यां जुहोति वल्मीकवपायां जुहोत्यौपासने जुहोत्युत्तपनीये जुहोति ग्रामित्रे जुहोत्याग्नी-ध्रीये जुहोत्यन्वाहार्यपचने जुहोति गार्हपत्ये जुहोतीत्यना-
१५ दिष्ट[४] आहवनीय एव होतव्यमनादिष्टो ऽध्वर्युरपि तु यथै-तद्भवत्युन्नेता जुहोति प्रतिप्रस्थाता जुहोतीत्यनादिष्टे[४] ऽध्वर्युणैव होतव्यमनादिष्टं पात्रमपि तु यथैतद्भवत्यञ्जलिना जुहोति

१...१ This clause is found in D U Be G (sec. m.) only; it is commented upon by Bhavasvāmin.

२ Thus D; एवैषां U Be G; some of the MSS. here and supra instead of उपश्रुत्य read उपश्रित्य, which is perhaps the preferable reading, but cp. Vc: उपश्रुत्य समीपे श्रुतिं कृत्वा।

३ इति supplied by me.

४ इति found in G only.

शूर्पेण जुहोति कृष्णाजिनपुटेन जुहोति मध्यमेन पर्णेन जुहोत्यन्तमेन पर्णेन जुहोत्यर्कपर्णेन जुहोति पर्णमयेन स्रुवेण जुहोत्यौदुम्बरेण स्रुवेण जुहोत्यङ्गुष्ठाभ्यां जुहोति विस्रꣳसिकाकाण्डाभ्यां जुहोति गोमृगकण्ठेन जुहोत्यश्वशफेन जुहोत्यश्मयेन कमण्डलुना जुहोतीत्यनादिष्टे[1] स्रुचैव होतव्यमनादिष्टा समिदादेशादेव समिधं जानीयाद्विज्ञायते नासमित्के जुहुयाद्यदसमित्के[2] जुहुयाद्यथाजिह्के ऽन्नं दद्यात्तादृक्तत्तस्मात्समिदित्येव होतव्यमनादिष्ट उपसमाधायैव होतव्यम्' ॥ ८ ॥ ५

अथातो ऽवदानकल्पश्चतुरुन्नयति चतुरवत्तं भवतीत्यनादिष्ट उपहत्यैव होतव्यमनादिष्टꣳ हविरादेशादेवान्यद्व्रीहियवेभ्यो जानीयादपि तु नु खलु क्षिप्रसꣳस्कारतममाज्यं ब्रुवते' ऽनादिष्टः पशुरादेशादेवान्यमजाज्जानीयादैन्द्राग्नाद्यदभिहारं तन्त्रꣳ स्यात्तदभिहारं कुर्यादग्न्यभिहारौ दर्शपूर्णमासौ' सोम इन्द्राभिहारः' सावित्रमौषधस्य निर्वपणं दृष्टं भवति' किꣳ[3] स्वित्सांनाय्यस्य पशो राज्ञ इति' दोहनꣳ सांनाय्यस्योपाकरणं पशोर्यदुपाꣳशुसवनमभि मिमीते तद्राज्ञः' प्रज्ञातमन्येषाꣳ हविषां पर्यग्निकरणं' किꣳ स्विद्राज्ञ इति' यदेवादो वसतीवरीः परिहरति तद्राज्ञ इति' ॥ ९ ॥ १० १५

पञ्चमः ॥

---

१ इति missing in G H U D.

२ Thus U Ben G D C; जुहुयाद्यद्यस॰ Vt, ॰याद्यदिस॰ Be, ॰याद्यत्स॰ H.

३ Thus Be, the Viv. and V.; किम D C, किमु H Ben G U D.

अथातः पुरोडाशान्व्याख्यास्यामः । सर्व एवाग्नेया अष्टाकपाला अन्यत्र पौनराधेयिकात्सर्व एवैन्द्राग्ना एकादशकपाला अन्यत्रायणाच्च शुनासीरीयाच्च । सर्व एवैन्द्रा एकादशकपाला अन्यत्र शुनासीरीयात्सर्व एवाग्नीषोमीया एकादशकपाला
५ अन्यत्र श्यामाकात्सर्व एव पशुपुरोडाशा एकादशकपाला अन्यत्र वायव्याद्देवत्यः पशुस्तद्देवत्यः पशुपुरोडाशो ऽन्यत्र वायव्याद्भवति । सर्व एवाग्नावैष्णवा एकादशकपाला अन्यत्राध्वरकल्पाये । तत्रैवाष्टाकपालश्च[1] द्वादशकपालश्च भवतः । सर्व एव सावित्रा द्वादशकपाला अन्यत्राश्वमेधिकेभ्यस्तत्रैवाष्टाकपा-
१० लश्चैकादशकपालश्च भवतः सावित्रो ऽष्टाकपाल इति च । सर्व एव मारुताः सप्तकपाला अन्यत्राश्वमेधिकानां चातुर्मास्यपशूनां पशुपुरोडाशेभ्यो मारुताच्चैकविंशतिकपालादन्यत्र राजसूयिकात्पञ्चशारदीयानां च पशूनां पशुपुरोडाशेभ्यः । किमनुख्यानि नु[2] खलु ते[3] विलेख्यानि कपालानि भवन्तीति ।
१५ विज्ञायते[4] वैश्वानरं द्वादशकपालं मृगाखरे भूमिकपालं निर्वपेदित्येतदनुख्यानि भवन्तीत्यथ पूर्वसंख्याः । पञ्चप्रयाजस्य

---

१ Thus C Ben U (pr. m.); ॰कपालो H Be G U (sec. m.).

२ नु H D C V, तु Ben Be G U.

३ om. H G (sec. m.), found in Ben Be U D C G (pr. m.) V. According to Vc it stands for तानि. Is the word to be cancelled? The Vivarana makes no mention of it.

४ Cp. T Br. III, 9, 17, 3.

नवप्रयाजस्यैकादशप्रयाजस्येति प्रयाजाः पूर्वसंस्थाः । पर्यग्नि-
करणं पशोरुपाꣳश्वभिषवो ऽग्निष्टोमे गवामयने चतुर्विꣳशम-
हस्तदपि विज्ञायते तस्य त्रीणि च शतानि षष्टिश्च स्तोत्री-
यास्तावतीः संवत्सरस्य रात्रय इति ॥ १० ॥

अथ राजयज्ञा । राजसूयो ऽश्वमेधः पुरुषमेधः सर्वमेधः ५
सोमसवः पृथिसवो[1] मृत्युसवः कानान्धयज्ञः शुनस्कर्णयज्ञ
इति चाथादितिदेवता । अग्न्याधेये त्वेव प्रथमश्चतुर्मास्येषु
द्वितीयः । प्रायणीयोदयनीययोरग्निदीक्षणीयायां । त्रयो
राजसूये रत्निमानेषु[2] च प्रायुजेषु चादित्यां मल्हां गर्भिणी-
मालभत इति चैक इष्टिकल्प । एको व्रात्यस्तोमे । चत्वारो १०
ऽश्वमेधे ऽदित्यै विष्णुपत्न्यै चरुरदित्यै हꣳसमाचिरदित्यै त्रयो
रोहितैतास्तिस्रो मेष्य आदित्या । द्वौ सौत्रामण्यामादित्या-
विवशा । ग्रहो ऽष्टादश इति च । त्रीणि तन्त्राणि यज्ञमन्वा-
यत्तानि भवन्ति पञ्चप्रयाजं नवप्रयाजमेकादशप्रयाजमिति ।
पञ्चप्रयाजेन दर्शपूर्णमासौ काम्या इष्टय इति वर्तन्ते । नव- १५
प्रयाजेन चातुर्मास्यान्येकादशप्रयाजेन पशुः सोम इति । षडि-
मानि सर्वकल्पे सर्वाभिप्रायिकाणि भवन्ति । यथैतदग्न्याधेय-

---

१ पृथिवीसवो or पृथिविसवो all, cp. XVIII 6.

२ Thus H Ben D C V, रत्निनेषु G Be U the Viv. (one copy), रत्निनिषु the Viv. (another copy). Read probably रत्निनीषु (sc. रहिषु).

मग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि पशुः सोम इति । तदपि विज्ञायते ऽथ यदस्याग्निमुद्धरति महस्रं तेन कामदुघा[1] अवरुन्द्धे[1] । ऽथ यदग्निहोत्रं जुहोति महस्रं तेन षा वै वैश्वदेवस्य मात्रै तद्वा एतेषामवममतोऽतो वा उत्तराणि
५ श्रेयाꣳसि भवन्ति[2] । सर्वान्लोकान्पशुबन्धयाज्यभिजयत्येकस्मै[3] वै कामायान्ये यज्ञक्रतव आलभ्यन्ते । सर्वेभ्यः कामेभ्यः पशुः सोम इति । ॥ ११ ॥ षष्ठः ॥

अग्नीनाधास्यमानः प्रज्यमात्मानं कुर्वीत । येनास्याकुशलꣳ[4] स्यात्तेन कुशलं कुर्वीत । यान्यृणान्युत्थितकालानि स्युस्तानि
१० व्यवहरेदनुज्ञापयीत वाथाप्यग्न्याधेय एवर्त्विजां वरणं प्रथममुदाहरामस्तस्य चेत्पूर्वपुरुषैर्वृताः स्युस्तानेव नातिवृणीताव्यवच्छिन्नाश्चेत्कौलेनाध्ययनेन मानुषेण शीलवृत्ताभ्याꣳ स्युरिति । किंगत उ खल्वतिवरणं वावरणं वा भवतीति । स्त्रेयमचारौ-

---

१ Thus Be G (sec. m.), ॰दुघोवरु॰ U D C H V, दुघावरु॰ Ben G (pr. m.).

२ भवंतीति C Ben.

३ After ॰जयति Be and G(sec. m.) ins. इति ।

४ Thus (and cp. XXV. 4 init.) U G D C Be and the Viv. (one copy), येनास्य कुशलं H Ben V and the Viv. (another copy). The Vivaraṇa runs: येनास्याकुशलं स्यात् क्षमादिना तेन साम्यं कुर्वीत, the Bhāṣya of Veṅkateśvara: येनास्य कुशलं स्यात् तेन संभारो नास्ति तं संपादयेदित्यर्थः ।

दभ्यमꣳस्यादयाज्यमयाजयत्सादितं[1] कर्म तदु हास्थित[1] इत्येतेषामेकस्मिन्नतिवरणं वावरणं वा भवतीति । ताꣳस्वे-ष्टणीताव्यापन्नाङ्गानेव वृणीत । कं नु खल्वेषां प्रथमं वृणीत । यो ऽस्य मꣳस्तुततमः[2] स्यात्तं प्रथमं वृणीत । तेन सचिवेनान्यान्लिप्सेत । यद्यु वे यथाज्येष्ठं ब्रह्माणं प्रथमं वृणीताथ होतारमथोद्गातारमथाध्वर्युं । ब्रह्मणो वानन्तर-मध्वर्युं । पूर्वं वोत्तरं वा यथाकर्म चेत्स्यात्सृष्टेन धनेनर्त्विजः प्रतिसंवसीत । चौष्वधिकरणान्यृत्विजां विनापि[3] यज्ये[3]

---

१ Thus (अभ्यमꣳस्यात्) all. I guess this word to be a corruption from an original अभ्यमꣳस्त । The commentaries find the word अम 'sickness' in it. V.: आभिमुख्येन रोगवत् बाधकत्वेन स्थितः । The Viv.: आत्मानं (var. अग्नीनं) जिघांसति । अम रोगे । आभिमुख्येन रोगभूत (var. रोगवत) स्तिष्ठति । अभ्यमंस्या इति लेट् सिचः (var. लेटचः) रोगत्वेन स्थितः ।— सादितं all the MSS. exc. Be (सातं), G (sec. m. सौदं) and U C (यत्कुत्सितं); कुत्सितं, however, seems to be the periphrase of our word in the commentaries; V.: सादितं कुत्सितं कर्म सेवाभिचारयजनादि । Perhaps the original reading of our passage has been: सेयमचारौ-दभ्यमꣳस्यायाज्यमयाजयत्सादितं कर्म तदु हास्थितेति । आस्थित 3rd sing. root aor. med. from आतिष्ठते । Moreover instead of the impf. अयाजयत् we expect an aorist.

२ संस्तुततमः D and U (sec. m.).

३ Thus (विनापि यज्ये) all (also Vt, Vc). exc. C, which has विना यियज्ये; the correct reading (see the Viv. and the Bhāṣya: यष्टु-मिच्छामि) seems to be either विना यियज्ये (see the reading of C) or विनापीयज्ये (ईयज्ये for regular ईयजे, cp. the remark on XXIII, 17; 176, 12).

ऽज्याशिषि[1] भार्यामक्षषीति । को नु खल्वृत्विचु धर्म इति । य आचार्य इति । कथमर्हण इति ॥ १२ ॥

आगमआगम इत्येकमृतुमुखऋतुमुख इत्येकं । संवत्सरस्य पार इत्येकं । यज्ञाधिगम इत्येतदपरं । को नु खल्वृत्विजां
५ धर्म इति । न न्यस्तमार्त्विज्यं कुर्यान्नानुध्यातं । नावक्रीतो याजयेन्नावृतो याजयेन्नातिवृतो याजयेन्नानूद्दिश्य[2] याजयेन्न
I. 36. 7. नीतदक्षिणं[3] याजयेन्नापरपक्षे याजयेन्नार्तं याजयेन्न मृतं याजयेन्न चिकित्सिनं याजयेन्न परिखातिक्रान्तं[4] याजयेन्नान्तगं

---

१ Thus Be G and U (sec. m.) and both copies of the Viv.; ज्यसिषि U H Ben, Vt. Vc; C corrupt; the Viv.: राजकुलचोरादिभिः हृतसर्वस्वो ऽस्मि, the Bhāṣya: राजाद्युपद्रवादिना हृतसर्वस्वो ऽस्मि ॥ On अज्याशिषि for original अज्यासिषि cp. Indog. Forsch. XVIII. 421, M.S.L. XIV. 192. See also infra XXIV. 18 : 202. 2.

२ Thus G Ben U D G (pr. m.) Vt, and cp. T Br. III. 11. 8. 8 with the remark of Sāyaṇa a. h. l.; नुद्देश्यं Be, the Viv. (one copy); ॰नुद्देश्यं G (sec. m.) C, the Viv. (another copy); नूद्देश्यं H. The Viv.: ऋत्विजां यज्ञे ऽन्यस्मै चोद्दिश्य करोति; the Bhāṣya: अन्यस्य कुलमुद्दिश्य स्वयमस्वतन्त्रः सन्यो यजति तम् ।

३ Thus (as Śāṅkh. śrs. V. 1. 10) G C. the Viv.; नीचदक्षिणं (as Āśv. grhs. I. 23. 20) the other MSS. The Bhāṣya (दक्षिणानयनानन्तरं यस्य कस्य चिदृत्विजो ऽनुपपत्तौ सत्यां तस्यार्त्विज्यं न कुर्यादित्यर्थः) and the Vivaraṇa (दक्षिणादानोत्तरकालम्) derive नीत from नयति; it is rather the partic. from न्येति; cp. नीतस्य XVIII 41 : 393. 7.

४ परिघा॰ Be Ben C D V.

याजयेन्नान्त्यजं[1] याजयेन्नाननूचानं याजयेदपि वैतेषां[2] तं याजयेद्यः कपालान्युपहन्याद्वृत्तिप्रेक्षे वर्तमाने । तदपि दाशतये विज्ञायते ऽवर्त्या शुन आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्डितारम् । अपश्यं जायाममहीयमानामधा मे श्येनो मध्वाजभारेति । नैतेषामयाज्यः महस्रदक्षिण इति ॥ १३ ॥ सप्तमः ॥

I. 53. 3. ऊषाश्च सिकताश्चेति । ये भस्मरा इवोषाः स्युस्तानाहा-
I. 53. 4. रयेदारण्यस्य वराहस्य विहतादाहारयेदारण्यस्याखोरुत्करादा-
हारयेद्यो ऽनुपदासी सूदः स्यात्तत आहारयेत्सूदे ऽविद्यमाने
I. 53. 6. कुलीरसुषिरादाहारयेदग्निहते ऽविद्यमाने शीतहतमाहा-
I. 53. 7. रयेद्वातहतं वा । चिचियस्याश्वत्थस्येति । येन ग्रामो वा नगरं
I. 53. 9. वा नदी वा तीर्थं वा ज्ञायते तत आहारयेदश्वं पूर्ववाह-
मिति । युवानमित्येवेदमुक्तं भवति । चीन्हिरण्यशल्कानिति[3] । षडिमान्कारयेत्सौवर्णां[4] उपासनार्थां राजता अतिप्रदानार्था ।

---

१ Thus Be, नांतजं G D C. Viv., Vt; तात्मजं H; Ben. om. the word; the Bhāṣya: पूर्वोक्त (sc स्लेच्छ) देशजातम् । शूद्रस्त्रियामुत्पन्नमित्यन्ये ।

२ Thus H Be U (sec. m.) the Viv.; चैतेषां Ben G C U (pr. m.) and Vc. (अपि च ऋषि वेत्यर्थः) ।

३ Uncertain reading. H G U (sec. m.) Be (only ०शल्कोनिति) and U (sec., only शल्कानिति) read as given in the text; चीन्हिरण्य शल्का (शकला D C) न्कारयेत्सौ० Ben D C; षड्हिरण्यशल्कान्कारयेत्सौ० Vt. Are we to correct: षड्हिरण्यशल्कानिति । चीष्ट्सौनिमान्कारयेत् ?

४ Thus Ben C H D G (pr. m.) Vt; औपास० Be G (sec. m.) the Vivaraṇa.

54. 10. उभौ मानुषेणालङ्कारेणालङ्कृतौ भवतो ऽहतवाससाविति । सर्व एवान्यो मानुषो ऽलङ्कारो ऽन्यत्र नलदादार्तायैवैतदुदाहरन्ति । स्वजसु हैके प्रतिषेधयन्ति । ॥ १४ ॥

ताः संवत्सरे पुरस्तादादध्यादिति । त्र्यहे षडहे द्वादशाहे
५ वा । संवत्सरे ऽपर्यवेत उद्दायति कथं तत्र कुर्यादिति । पुनरेव ब्रह्मौदनꣳ समुत्थापयेदा समिधामभ्याधानान्न त केशश्मश्रु वापयीत । पुरस्तात्त्वेवैतत्संवत्सरꣳ[1] संचक्षीत । प्रायश्चित्तार्थ एष उक्तो[2] भवति । स यावत्कृत्व उद्दायेदेवमेव कुर्यात्पर्यवेते नोपनमेदेवमेव कुर्यादुपनमत्युपवसथगविप्रभृति कर्म तायते ।
१० द्विब्रह्मौदनसु[3] हैके ब्रुवत उच्छेषणीयो हेतरः[4] मान्वकरण
I. 59. 4. उत्तरो । ऽथ संभारेषूषान्निवपन्यददश्चन्द्रमसि कृष्णं तन्मनसा ध्यायेत्तदपीहेति । सामानि चेन्न प्रत्यधीयीत योनौर्निगदेदपि वा व्याहृतीभिरपि वा हिंकारेण । प्रणीतालोकेन
I. 63. 14. रथचक्रं प्रवर्तयेत्तस्य चेदादधानस्य पुरस्ताच्चन्द्रमा दृश्येत कथं
१५ तत्र कुर्यादिति । यः कर्मान्त आरब्धः स्यात्तं परिनिष्ठाप्य कर्मान्तेनोपरमेच्छ्रो भूते परिनिष्ठितेदित्यथ चेदिध्मे ऽभ्याहिते

---

१ Thus Be G ; ०स्तात्त्वेवैनंसंवत्सरं U (sec. m.) ; एतत् (एनत्) not found in Ben U (pr. m.) D C Vt. ; in H the whole passage is left out.

२ Found in G Be U (sec. m.) only.

३ Thus G Be U Ben ; द्विब्र्र० H G D C, the Viv.

४ Thus Be U (sec. m.) the Viv. ; हीतरः Ben H G C U (pr. m.) Vt ; द्वितरः D.

दृश्येत कथं तत्र कुर्यादिति । पूर्णाङ्गत्यन्तं कर्म कृत्वा कर्मान्ते-
नोपरमेच्छो भूते परिनिस्तिष्ठेदिति । ॥ १५ ॥ अष्टमः ॥

I. 53. 13. अथात ऋतुनक्षत्राणामेव मीमाꣳसा । ऋतूनेवाग्रे व्याख्या-
स्यामो ऽथ छन्दाꣳसीति । वसन्ते ब्राह्मणो ऽग्निमादधीत ग्रीष्मे
राजन्यः शरदि वैश्यो वर्षासु रथकार इति । सर्वेषां त्वेव ५
वसन्त आधानꣳ सर्वेषाꣳ रोहिण्यां । यथावर्णं त्वेव छन्दाꣳ-
स्यपि तु नु खलु कामनियुक्तान्यग्न्याधेयानि भवन्ति । यथै-
तद्भवति कृत्तिकास्वग्निमादधीत रोहिण्यामग्निमादधीत पुनर्व-
स्वोरग्निमादधीत पूर्वयोः फल्गुन्योरुत्तरयोः फल्गुन्योश्चित्राया-
I. 53. 16. मिति । सद्यस्कालान्येतानि भवन्ति[1] । ग्रीष्मे राजन्यः शरदि १०
वैश्य इति नैते सद्यस्काले भवतो । ऽथात आर्तिजान्यग्न्या-
धेयानि व्याख्यास्यामो । विपक्ष आपूर्यमाणपक्षे विपक्षे ऽपक्षी-
यमाणपक्ष इति । विपक्ष आपूर्यमाणपक्ष आदधानो यावान-
क्षावकाशः[2] स्यात्तमभिविदधीत । पौर्णमास्यां तु[3] सद्यस्कालं ।
विपक्षे ऽपक्षीयमाणपक्ष आदधानो[4] नाक्षावकाशः[4] काङ्क्षणाय १५
विद्यते । सर्वमेवैतदहः सद्यस्कालं कुर्याच्चतुर्होतारꣳ सारस्वतौ
होमावन्वारम्भेष्टिमिति । ॥ १६ ॥

---

१ भवंतीति Be.

२ Thus G Be H U (sec. m.), the other MSS. and the Viv. om. अव ।

३ Found in Be U (sec. m.) only.

४ आदधीत यावानक्षावकाशः U (sec. m.) only. Are we to read आदधाने with Vc ?

अथ पौर्णमासवैमृधाभ्यामिष्ट्वामावास्यामेव ततः काङ्क्षेदथ
चेदमावास्यायाꣳ सद्यस्कालममावास्यान्तमथ सारस्वतौ होमौ
I. 65. 2. जुहृदृचैवर्चमुपसंदध्यादेवं पूर्णदर्व एवं वास्तोष्पतीये कथमु
खलु पूर्णाहुतिं जुहुयादग्नये पृथिव्यै वायवे ऽन्तरिक्षाय सूर्याय
I. 65. 3. ५ दिवे वरुणायाङ्गः स्वाहेति जुहुयादथेदं तूष्णीमग्निहोत्रमग्नि-
सꣳस्कारार्थं दृष्टं भवति तदाज्येनैव जुहुयादवाचीनमवमृ-
ज्योर्ध्वमुन्मार्ष्टुभे एवैते सायंप्रातरग्निहोत्रे प्रतिजुहुन्मन्यत
I. 66. 3. औपवसथिकायै रात्रेः सामिधेनीरनुवक्ष्यन्दग्रहोतारं व्याख्याय
व्याहृतीरुक्त्वा[1] हिंकुर्यादथानुब्रूयादेतदत्रानुपूर्व्यं[2] भवति
१० कथमु खल्वग्न्याधेये सोम इति पूर्णाहुत्यन्तं कर्म कृत्वा
शालामध्यवस्थेद्दौक्षणीयामाग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽनुवर्तत प्रायणी-
यामैन्द्राग्नश्चादित्यश्च[3] चरुरातिथ्यामग्नये पवमानाय पुरोडाशो
ऽष्टाकपालो ऽग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमग्नये पावकायाग्नये
शुचये प्रातःसवनीयानन्वारम्भेष्टिरपि वा सर्वाण्येवाग्न्याधेयि-
१५ कानि हवीꣳषि परिनिष्ठाप्य शालामध्यवस्थेदुदवसानीया-
मन्वारम्भेष्टिरिति[4] ॥ १७ ॥ नवमः ॥

---

१ अथ om Be.

२ ॰पूर्वं H.

३ Thus G U (sec. m.) and cp. XX, 19 : 20, 24 ; ॰मैंद्राग्नश्चादित्य-श्चरु॰ U Vt. ॰मैंद्राग्न्यदित्यश्चरु॰ Be.

४ Thus Be only (sc. अनुवर्तत), cp. the Viv. : उदवसानीयानन्तर-मन्वारम्भेष्टिः । All the other MSS. and V : उदवसानीयायामन्वा॰ ।

I. 69. 1. अथेदं पुनराधेयं । कियन्नु खलु पुनराधेयं भवतीत्यग्नी-
नाधाय पापीयानभूवमज्याग्निषि[1] पुत्रो मे मृत[2] इत्येत-
स्मिꣳस्त्वेवैतत्संवत्सरे दृष्टं भवति । कस्मिन्नु खल्वेनत्काले
I. 69. 6. समुत्थापयेदिति । सा यावाद्याः पौर्णमास्याः पुरस्तादमा-
वास्या[3] भवति सा सकृत्संवत्सरस्य पुनर्वसुभ्याꣳ संपद्यते तस्या- ५
मादधीतेति । तस्या उपवसथे ऽरण्योरग्नीन्समारोप्योदवसाय[4]
मथित्वाग्नीन्विहृत्योद्वासन्येष्वेद्वाग्नीन्समारोप्य[5] गच्छेत्पुनरेतद-
ग्न्यगारꣳ[6] सꣳस्कारयेदन्यद्वा नवं कारयेत्पुनरेतानि यज्ञ-
I. 70. 16. पात्राणि संलेखयेदन्यानि वा नवानि कारयेत्पुनर्निष्कृतो
रथो दक्षिणेति पुनःसꣳस्कृत एवैष उक्तो भवति । पुनरुत्सूतं १०

---

१ Thus again (and cp. XXIV, 12 : 197, 1) Ben Be G, the Viv. and Vc (twice) ; अज्यासिषि H U Vt and Rudradatta on Āp. V, 26. 3. D and C are defective. Here Bhavasvāmin remarks : अज्याग्निषि शब्दश्चिन्त्यः (Var. शब्दश्चेःसचि)। यसरमनमातां सक् चेति (Pāṇ. VII, 2, 73). स स्यात्तथा अज्यासिषीति भवितव्यं। वर्णव्यत्ययेन सकारस्य शकारः स्यात् । क्षीणो ऽस्मि धनशरीरादिना ।

२ Thus all ; probably the original reading was : पुत्रो मे ऽस्मवेति ।

३ Instead of पुरस्तात् G H Be उपरिष्टात् ।

४ Thus Be Viv. : ॰समारोह्यो॰ H Ben C Vt.

५ Instead of उद्वासन्ये॰ one copy of the Viv. and Vt : उद्वासिन्ये॰, another copy of the Viv. : उद्वासने॰ ।— The reading ॰ग्नीन्समारोप्य is uncertain : thus read H G U C D, ॰ग्नीन्परोप्य Be, ॰ग्नीरोप्य Ben, ॰ग्नीनरोप्य Vt (pr. m.), ॰ग्नीनवोह्य Vt (sec. m.) Vc. The Viv. gives the periphrase : तत्रैवाग्नीनुत्सृज्य, cp. Āp. V, 27, 3.

६ Thus Ben U (pr. m.) Vt, पुनरेवाग्न्य॰ G H Be U (sec. m.).

वाम इति पुनःसंस्कृतमेवैतदुक्तं[1] भवति। पुनरुत्सृष्टो ऽनड्वा-
नित्यवशीर्णगव एवैष उक्तो भवत्यथेमान्युपांशुधर्माणि भवन्ति
यथैतदग्न्याधेयं पुनराधेयं पितृयज्ञो दीक्षणीया प्रायणीया-
तिथ्योपसदः प्रातरनुवाकः पत्नीसंयाजा[2] अवभृथ उदयनी-
५ योदवसानीया चितिप्रणयनीयं त्वाष्ट्रो यूपविरोहणीयो
ऽष्टापदी[3] गर्भवती[4] च[4]। सहकारिप्रत्यया[5] भवन्ति[5]। यथो
एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते ॥ १८ ॥

III. 41. 2. सर्पराज्ञिया[6] ऋग्भिर्गार्हपत्यमादधातीत्युपोद्धृत्य घर्मशिर
एतस्य स्थाने सर्पराज्ञीरावपेन्नित्येनोपस्थाय पौनराधेयिके-
१० नोपतिष्ठेत। सिद्धमत ऊर्ध्वमौजानस्य पुनरादधानस्य संनये-
३न्न[7] संनये३दिति[7]। संनयेदित्येक आहुरथ हैक आहुर्न
संनयेदिति। शरीरसंस्पर्शो ह यज्ञो भवति यदेव[8] पुनर्य-

---

१ उक्तं supplied by me.

२ Thus Ben U (pr. m.) D C, ॰याजाः अवभृ॰ Vc, ॰याजोवभृ॰ G H Be U (sec. m.).

३ ष्टापद्यै G and U (sec. m.) Be.

४ Thus D C U (pr. m.) Vt; गर्भ इति G and U (sec. m.) Be; गर्भवती इति च Ben, गर्भवति च H.

५ ॰कारी U (sec. m.) D.— ॰प्रत्ययाङ्गव॰ (॰यात् भव॰) Vt Vc. and Be: the word occurs also II. 2 : 35, 16.

६ Thus G U D C Ben V; ॰राज्ञीया Be, सार्पराज्ञिया H.

७ Plutimark only in Ben U Vt.

८ Thus Ben U D V; यदेव G H, यदेत्व Be, यद्वैव C.

I. 70. 12. जेताथ संनयेच्छंताचरा भवन्तीत्यचरपङ्क्त्य[1] एतास्तस्य एकैका
I. 71. 12. पञ्चविꣳशत्यचरा । तच्छतमथेदं तृतीयाधेयं[2] । कतरन्नु
खल्विदमुपिनिश्रयतीत्यग्न्याधेयं वा पुनराधेयं वेत्यग्न्याधेय-
I. 72. 1. मित्येव ब्रूयादथापहृताग्नेर्नष्टारणीकस्य च[3] ब्रह्मौदनेनैव प्रति-
पद्यते । सिद्धमग्न्याधेयम् ॥ १९ ॥ दशमः ॥ ५

I. 1. 4. अथेमौ दर्शपूर्णमासौ पौर्णमास्युपक्रमावमावास्यामुख्या-
वाचार्या[4] ब्रुवते । तयोदाहरन्त्यूर्ध्वं मध्यरात्रात्पौर्णमास्यां
चन्द्रमाः पूर्यते । स एतं चापररात्रं पूर्णो भवति सर्वं चाह-
रुत्तरस्याश्च रात्रेरा मध्यरात्रादथामावास्याया[5] उपवसथीये
ऽहन्यूर्ध्वं मध्यंदिनाच्चन्द्रमसमादित्यो लभते । स एतं चापराह्णं १०
लब्धो भवति सर्वां च रात्रिमुत्तरस्य चाह्न आ मध्यंदिनादेतꣳ
सन्धिमभि[6]यजेतेति । रात्रिर्ह पौर्णमास्याꣳ संधेया भवत्य-
हरमावास्यायां । द्वे पौर्णमास्यौ द्वे अमावास्ये । पूर्वांपूर्वां पौर्ण-
मासीमुत्तरामुत्तराममावास्यां । या पूर्वा पौर्णमासी मानुमति-

---

१ ॰पंक्त्य H Be G Vc ; ॰पंक्त्या Ben Vt, ॰पंक्त्य U C, पङ्क्त्य D ; cp. TS. I, 5, 2, 1 ; the four akṣarapaṅktis are TS. IV, 4, 4, w-z.

२ Thus G Be Ben the Viv. (and thus is to be read also III, 3 : 71, 17 instead of तृतीय चाधान) ; तृतीयमग्न्याधेयं H U D C V.

३ Found in Ben D G U C only.

४ Thus U G D C Be V and the Viv. ; पौर्णमासोप॰ H Ben, see also Pitṛmedhasūtra I, 1 : 16.

५ अथ found in Be G (sec. m.) U and the Viv.

६ ॰मभितो G and U (sec. m.).

र्योत्तरा सा राका या पूर्वामावास्या सा सिनीवाली योत्तरा सा कुह्वर्गायत्री वा अनुमतिस्त्रिष्टुग्राकेति पौर्णमास्ये नामधेये जगती सिनीवाल्यनुष्टुप् कुह्वरित्यमावास्यायै नामधेये ॥ २० ॥

अथायं चन्द्रमाः षोडशकलस्तस्य[१] पञ्चदशभिः[१] पक्षो[१] ऽभिविहितो[१] भवति । षोडशी त्वियं कला बहुधा विप्रविष्टा ब्राह्मणेष्वप्स्वोषधीषु वनस्पतिषु पशुष्विति । स यदेतानि यज्ञे क्रियन्ते तेनैषा संभ्रियते । ऽथोपवसथस्थानानि चतुर्दशी पञ्चदशी षोडशी । न तु त्रयोदशी सप्तदशी भवतः । सो ऽयमाहिताग्निरुपवसथीये ऽहन्युरा प्रातरग्निहोत्रात्पिञ्छानुप-
१० सादयेदन्वाधानार्थान्व्रतोपायनीयं[२] पाचयीत । तस्याग्नितौ भवतः । सर्पिर्मिश्रं दधिमिश्रमक्षारलवणमपिशितं[३] । सर्वमेवै-तदहः[४] कौशौधान्यं[५] वर्जयेदन्यत्र तिलेभ्यस्तस्य ब्राह्मणं प्रति-

---

१ Thus Be H, G and U (sec. m.); ॰कलः स षोडशभिर्हपक्षोभिवि॰ D C; ॰कलः शभिर्हपक्षोभिवि॰ Ben; ॰कलः स पंचदशभिर्हपक्षोभिर्वि॰ Vt; Vc: शुक्लपक्षे स चन्द्रमाः पञ्चदशभिः पक्षोभिस्तिथिभिः प्रतिपत्प्रभृतिपौर्णमासीपर्यन्तैः विहितः कल्पितो भवति ।

२ Thus (पिंछान्) U H D C and a citation by Sāyaṇa; पिंखान् Be Vt Vc, पिंछानि the Viv., पिढकान् Ben G. Sāyaṇa: स्थूलकाष्ठविशेषान्, Veṅkateśvara: स्थूलकाष्ठानि, Bhavasvāmin: काष्ठानि स्थूलानि ।

३ Thus (अक्षारलवणम्) Be D and a citation by Sāyaṇa; ॰क्षालवण॰ H, ॰क्षारमलवण॰ G U C, Vt, Vc.

४ Thus H G Be U (sec. m.) and a cit. by Sāyaṇa; एव om. Ben D C V.

५ Thus (and cp. II. 20 : 67, 1) G Ben, कोशौ(शि)॰ D C U H V Be and a citation by Sāyaṇa.

पाद्याश्नीयान्नैतदहः शूद्रायोच्छिष्टं दद्यात्पत्न्या एवैतदहरुच्छिष्टं दद्यान्नासन्द्याꣳ शयीत न स्त्रियमुपेयात्कामं त्वेवोपरि शयीत स्त्रियं त्वेव नोपेयाद्व्रतचारी त्वेव स्यात्स यदि केशश्मश्रु वापयिष्यमाणः स्यात्केशश्मश्रु वापयित्वा लोमानि सꣳहृत्य नखानि निकृन्तयीत । स्नायादभ्यञ्जीताञ्जीत । दीक्षायै रूपं कुर्वीता- ५

I. 1. 5; III. 3. 4. ग्नीनन्वादध्यादुपस्थं कृत्वा गार्हपत्यमूर्ध्वञ्जुरन्वाहार्यपचनं प्रङ्ङ आहवनीयं तिष्ठन्दशमीं निगदेदिति ॥ २१ ॥ एकादशः ॥

अन्वाहिताश्चेदग्नय उद्वायेयुः सवनीयं गार्हपत्यस्याहवनीय उद्धाते भस्मोद्धाय शकृत्पिण्डेन परिलिप्य ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्य न्युप्योपसमाधाय पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथ १० यदन्वाहार्यपचन[1] उद्वायेदेवमेवैनꣳ हरेदनार्ता ह्येषा देवता यदन्वाहार्यपचन इति । पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथ

II. 193. 17. sqq. यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्यो ऽभ्यस्तमियाद्वाभ्युदियाद्वा यथासूत्रं[2] वा कुर्यादपि वा संतनीं[3] जुहुयान्मनो ज्योतिर्जुषतां त्र्यस्त्रिꣳशत्तन्तन्त इत्येते सुवाहुती हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेता- १५ याभ्यस्तमिते वारुणीꣳ सुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथाभ्युदिते मैत्रीꣳ सुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेत । व्याहृतीभिरेवान्वाहार्यपचनमथारण्योरग्निषु समारूढेष्वात्मनि

---

१ यदन्वा० Ben H, यद्यन्वा० B G U, यद् om. C.

२ See XIV, 24 : 193, 19 sqq.

३ Thus (cp. III, 14 : 84, 9) Be G D U ; संततिं H, संतनीं C, संतति Ben.

वाध्वगते न प्रायश्चित्तमाचार्या ब्रुवते । तत्रोदाहरन्ति काम-
मात्मनि समारूढेष्वरण्योरुपावरोह्य मन्थेदपि वामात्यं विहृत्य[1]
तस्मिन्नुपावरोह्य जुहुयादथारण्योः समारूढेषु मथित्वाग्नी-
न्विहृत्य जुहुयादपि वामात्यं विहृत्याग्नीनन्तरारणी[2] निधाय
[4] जुहुयात् ॥ २२ ॥

यथा राजविशामेवं[3] निर्मन्थ्यो वृथाग्नेस्तत्सिद्धमेके[4] ब्रुवते ।
यावति कृष्णमृग उपविशेत्तावदवराधो[5] ऽध्वगतो[5] विहारो ।
I. 1. 7; II. 5. 9. ऽग्नीनन्वादध्याद्व्रतमुपेयाद्व्रतोपेतस्य पर्णशाखामाच्छेयादेतदत्रा-

---

१ Ben H U D मथित्वा instead of विहृत्य; विहृत्य मथित्वा Be; G om. pr. m. विहृत्य, sec. m. मथित्वा ।

२ Thus H Be G D U (sec. m.); Ben U (pr. m.) ins. मथित्वा before विहृत्य ।— अंतरारणी Be G U, अंतराणि Ben H, अंतराणी D. In C this whole passage runs as follows: अपि वामात्यं मथित्वा तस्मिन्नुपावरोह्य जुहुयादथारण्योः समारूढेषु मथित्वाग्नीन्विहृत्य जुहुयादपि वामात्यं मथित्वा विहृत्याग्नीनन्तराग्नी विधाय जुहुयात् ॥ २२ ॥ Cp. also Rudr. on Āp. IX. 3. 3.

३ राजा॰ Ben C and one copy of the Viv.; this seems to be the better reading.

४ Thus Ben D U (pr. m.) C and the Viv.; तत्र सिद्ध॰ Be H G U (sec. m.). About the meaning of these words I am uncertain.

५ Uncertain reading. G as given in our text; ॰वराध्योध्वगतो H; ॰वराधोध्वगतो U; ॰पराधोध्वगते C; ॰पराडोर्ध्वगते Ben; ॰वराधोर्ध्वगतो Be; ॰पराधोर्ध्वगतो D. The Vivaraṇa runs: तावदवराधो जघन्यावस्थानत ऊनो न (one copy om. न) भवति ऊर्ध्वं द्वादशसु विक्रमेष्वित्यास्यग्नेर्विहरण- (॰विहार another copy) भूमिक्रमः ।

नुपूर्व्यं भवत्यथेमानि[१] त्रीणि पलाशजातानि भवन्ति शृङ्गको लोमशको व्रततिरिति । लोमशकस्यैवैषा[२] क्लृप्ता भवति । यावन्मात्रे गौर्निकर्षेत[३] न[२] तत[३] ऊर्ध्वं छिन्द्यादपशव्यात ऊर्ध्वꣳ स्यात्स यद्यु हाग्निहोत्रोच्छेषणात्प्रमाद्येत्तत्पुनरेवाग्निहोत्रं[४] जुहुयादथेमाः सांनाय्यदुहः षडवमाः[५] समाम्नाता भवन्ति । तास्त्रेत्तिस्र एव स्युः प्रथमां वोत्तमां वा चतुर्विगृह्णीयादथ चेद्द्वे एव स्यातामितरेतरां त्रिस्त्रिर्विगृह्णीयादथ

I. 5. 5. चेदेकैव स्यात्तामेव षड्धा विगृह्णीयाद्विसृष्टवागनन्वारभ्योत्तरां[६] दोहयेदित्यपरिमितानामेवैतदुक्तं[७] भवतीति ॥ २३ ॥

द्वादशः ॥

I. 6. 2. द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि संपाद्यानीति । स्फ्यश्च कपालानि चेति पञ्च । वत्सं चोपावसृजत्युखां चाधिश्रयतीति सप्त । तानि द्वादशामावास्यायामेवैतत्संनयत[८]

---

१ Only Be has इति after भवति ।

२ Thus U (sec. m.) and a citation by Sāyaṇa; एव om. D Be C H G; एवैषा om. Ben.

३ Equally uncertain. निकर्षेतेनतत U (sec. m.), निकर्षते न तत a citation by Sāyaṇa; निकषतेतत G D, निकषेततत Ben, निकर्यतेत C, निकर्षतेतत Be U (pr. m.), निकषेतत H.

४ Thus G U; प्रमाद्येतपु॰ Ben C D, प्रमाद्येत्पु॰ Be, प्रमाद्येत्सु॰ the other MSS. The Viv. om. तत्, as also Rudr. on Āp. I: 11. 1.

५ षडवराः D C and a cit. by Sāyaṇa.

६ After गृह्णीयात् G and U (pr. m.) ins. त्रिर्मन्त्रेण त्रिसूष्णीम् ।

७ दोहयत्य॰ instead of दोहयेदित्य॰ Be G U; दोहयित्वादित्य॰ C.

८ एव om G and U (sec. m.), H Be.

उपपद्यते नासंनयतो ऽथेयं दार्शपौर्णमासिकी[1] वेदिर्यज-
मानमात्री भवत्यपरिमिता वा । यथासन्नानि हवीꣳषि संभ-
वेदेवं तिरश्ची । प्राञ्ची वेद्यꣳसावुन्नयत्याहवनीयस्य परि-
ग्रहीत्यै । प्रतीची श्रोणी निरूहति गार्हपत्यस्य परिग्रहीत्यै ।
५ पुरस्तादꣳहीयसी पश्चात्प्रथीयसी मध्ये संनततरा भवतीत्येव-
मिव[2] हि योषेति । तस्यै वदतीयतीं खनति[3] प्रजापतिना
यजमानमुखेन संमितामा प्रतिष्ठायै खनतीति । द्व्यङ्गुलं खेये-
त्येकेषां । त्र्यङ्गुलं खेयेत्येकेषां । चतुरङ्गुलं खेयेत्येकेषाꣳ ।
मीतामात्रीत्येकेषाꣳ । रथवर्त्ममात्रीत्येकेषां । यावत्पार्ष्णिये
१० श्वेतमित्येकेषामेतदेव सदन्येषामनुनिक्रान्ततरं भवति । नैता
मात्रा अतिखनेद्दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति । पुरीषवतीं
करोति । प्राचीमुदीचीं प्रवणां निस्तिष्ठन्तीतीयन्तं[4] गृह्णा-
तीति प्रस्तरस्य वदति ॥ २४ ॥

संनखमात्रो ग्रहीतव्य इत्येकेषां । विशारुको[5] ग्रहीतव्य

---

१ दर्शपूर्णमा॰ G, दर्शपौर्णमा॰ Be; cp. V. 5: 133. 13.

२ इति found in H G U only.

३ G Ben H and a citation by Sāyaṇa ins. इति, but cp. TS. II. 6. 4. 2, TBr. III. 2. 9. 10.

४ Thus Ben U (pr. m.) and a citation by Sāyaṇa; निस्तिष्ठतीतीयंतं D H C, निस्तिष्ठतेतीयंतं U (sec. m.) G Be.

५ Thus H U (pr. m.) and Sāyaṇa (twice, in a citation); विशारुको Ben, विशातुको Be G U (sec. m.), the Viv.; C D om. this passage. Sāyaṇa (and Bhavasvāmin) remarks: विशारुकः विशरणदेशः छेदन-प्रदेशो मूलमित्यर्थः, Bhav. adds: सर्वत्र मूलत एवोक्ता ।

इत्येकेषाꣳ । स्रुग्दण्डमात्रो ग्रहीतव्य इत्येकेषाꣳ । स्रुवदण्डमात्रो
ग्रहीतव्य इत्येकेषामुर्वस्थिमात्रो[1] ग्रहीतव्य इत्येकेषामङ्गुष्ठपरुषा[2]
संमितो[2] ग्रहितव्य इत्येकेषामपरिमितो ग्रहीतव्य इत्येकेषा-
मियतीर्भवन्तीति समिधां वदति । प्रादेशमात्रीरेवैता उक्ता
भवन्त्यनेन संमिताः कार्या इत्याङ्गरनेन ह्यग्रे प्रजापतिः प्रजा ५
I. 6. 11. असृजतेति । किंदेवत्ये उ खलु पवित्रे किंपूते भवत इति ।
वैष्णवौ वायुपूते इत्येव ब्रूयादनखच्छिन्ने स्यातां । प्रणीताः
प्रणयन्ननयापः प्रणयामीति पृथिवीं मनसा ध्यायेत्समान्येतानि
कुर्यात्प्रणीता आहवनीयं ब्रह्माणमिध्मावर्हिरिति यज्ञस्य शिर
I. 8. 18. इत्येतदाचक्षते । किंप्रोक्षिता उ खलु प्रोक्षिण्यो भवन्तीति । १०
विज्ञायते ब्रह्मवादिनो वदन्त्यङ्गिर्हवीꣳषि प्रौक्षीः केनाप
I. 9. 11. इति । ब्रह्मणेति । ब्रह्मप्रोक्षिता एव भवन्ति । हविष्कृदेहीति
ब्राह्मणस्य वदति हविष्कृदागहीति राजन्यस्य हविष्कृदाद्रवेति
वैश्यस्य । हविष्कृदेहीति पर्जन्य एवैष उक्तो भवत्यथाप्युदा-
I. 9. 12. हरन्ति हविःसꣳस्कारीमेवैतदाहेति[3] । दृषदुपले वृषारवेणोच्चैः १५
समाहन्तीति । विज्ञायते ब्राह्मणमुच्चैः समाहन्तवा आह

---

१ Thus (उर्वस्थि, not ऊर्वस्थि) all. Sāyaṇa remarks : छान्दसो ह्रस्वः ।

२ Thus Sāyaṇa (cit.), ॰परुषामात्रो Ben, ॰परुट्संमितो Be G, ॰पर्व-संमितो U G (sec. m.), ॰पर्वसंमितो H. Sāyaṇa comments : अंगुष्ठस्य पर्वः पर्व परुषा संमितः अंगुष्ठपर्वपरिमाण इत्यर्थः ।

३ Thus Ben Sāy., ॰संस्कारामे॰ D C, ॰संस्कारिमे॰ U (pr. m.), ॰संस्कारिणमे॰ Be H G U (sec. m.). Sāyaṇa remarks : हविःसंस्कारिणस्तु मुख्यं हविष्कृतं इति संस्कारीमिति छान्दसः ।

विजित्यै । यावन्तो ऽस्य भ्रातव्या यज्ञायुधानामुद्ददतामुप-
शृण्वन्ति ते [1]पराभवन्तीति । द्विर्द्विर्दृषदि[2] सकृत्सकृदुपलायां[2] ।
नवकृत्वः संपादयतीति विज्ञायते । ॥ २५ ॥ चयोदशः ॥

I. 11. 8. अपाग्ने ऽग्निमामादं जहीति । को नु खल्वामाङ्गवती-
५ त्यपराग्निरेवैष उक्तो भवति । निष्क्रव्यादꣳ सेधेत्यादहनाग्नि-
रेवैष उक्तो भवत्या देवयजं वहेत्याहवनीय एवैष उक्तो भवति ।
को[3] नु[3] खलु कव्यवाहन इत्यन्वाहार्यपचन इत्येव ब्रूयाद्वि-
ज्ञायते यदग्ने कव्यवाहन पितॄन्यक्ष्यृतावृध इति । कुतो नु
I. 13. 14. खलु पिष्टानि संवपेत्कृष्णाजिनादित्येव ब्रूयात्संवपन्पिष्टानि
१० वाचं यच्छति । तामविदहन्तः[4] अपयतेत्येव वाचं विसृजते ।
यो विदग्धः स नैर्ऋतो यो ऽशृतः स रौद्रो यः शृतः स
I. 13. 13. सदेव इति । साधुशृतꣳ अपयतीत्येवेदमुक्तं भवति । सं
ब्रह्मणा पृच्यस्वेति । विज्ञायते वाग्वै ब्रह्म[5] वाचैवैनमेत-
I. 13. 16. त्संपृणक्ति । क उ खलु हविः पृक्तꣳ[6] अप्यत इति । यदेवै-
१५ तदाप्येभ्यो[7] निनयत्येकताय स्वाहा द्विताय स्वाहा त्रिताय

---

१ U (sec. m.) ins. सर्वे but cp. TBr. III. 2. 5. 9.

२ द्विः and सकृत् once H Sāy.; सकृत् once G.

३ Thus Ben C D U (pr. m.), Sāyaṇa; क उ H, क उ Be U (sec. m.), क G.

४ With the visarga Ben G U D C Sāy., without Be H; I. 10: 13. 9 is to be corrected accordingly.

५ ब्रह्मा H Be G U (sec. m.).

६ प्रक्तं G D C U (sec. m.), Sāyaṇa (cit.).

७ Thus Ben U (pr. m.), Sāyaṇa (twice); यदेवतैदाप्ये॰ D C, यदेवै-नमाप्ये॰ Be U (sec. m.), यदेवैनमाप्ये॰ G H.

स्वाहेति । को नु खल्वेकतः को द्वितः कस्त्रित इति । पिता पितामहः प्रपितामह इत्येके । पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौरित्येके । ऽग्निरादित्यो वैद्युत इत्येके । ॥ २६ ॥

अग्नेस्त्रयो ज्यायाꣳसो भ्रातर आसन्नित्येक[१] । ऋषय एतन्नामधेया[२] बभूवुरित्येके । ते देवा आप्येष्वमृजतेत्याप्य- ५
नामधेया[३] देवा भवन्ति । क उ खलु पौर्णमास्यां पितृभ्यो
I. 19. 19. दौयत इति । यदेवैतच्छ्रोण्योर्निनयतीति[४] । किमभिघारितं
I. 87. 2. नु खल्वाज्यं भवतीति । सत्याभिघारितमित्येव ब्रूयाद्विज्ञायते
I. 87. 4. सत्येन त्वाभिघारयामि तस्य ते भक्षीयेति[५] । पञ्चानां त्वा
वातानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यनुदिशं वाता । विष्वग्वात १०
एवैषां पञ्चमो भवति । पञ्चानां त्वर्तूनां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीति हेमन्तशिशिरावत्र समासं गच्छतः । पञ्चानां त्वा दिशां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीतीयमेवासामूर्ध्वा दिक् पञ्चमी भवति । पञ्चानां त्वा पञ्चजनानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीति देवा मनुष्या असुरा राक्षसा । गन्धर्वा एवैषां[६] पञ्चमा १५
भवन्ति । चरोस्त्वा पञ्चबिलस्य यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यय-

---

१ Thus (०त्येके) C only, ०त्येवे all the other MSS. and cit. by Sāy.

२ एवंनाम० Ben C D ; ऋषयस्तांनाम० Be.

३ Thus G H Be U (sec. m.), ०त्याप्यानाम० Ben D C U (pr. m.) Sāyaṇa.

४ Thus G U D C and cit. Sāyaṇa यदैवै० Ben, यदेवैन० Be.

५ इति om. G.

६ Thus Ben U D C, एषां H Be G, एतेषां a cit. by Sāyaṇa.

मेवैष आकाशश्चरुः पञ्चबिलो भवति । दिशो ऽस्य पञ्च बिलानि भवन्ति वायुर्मेक्षणमित्यप्युदाहरन्ति संवत्सर एवापि चरुः पञ्चबिलो भवत्यृतवो ऽस्य बिलानि भवन्ति वायुर्मेक्षणमिति । ॥ २७ ॥ चतुर्दशः ॥

५ अथाध्वर्योश्च होतुश्च प्रपदनमन्तरेण वेद्युत्करौ प्रागावृत्तो[१]
I. 23. 18. ऽध्वर्युः प्रपद्यते प्रत्यगावृत्तो होताध्वर्युरनन्तरो ऽग्नेः स्यादार्षेयमसंप्रजानानस्य प्रवरं ब्रूहीति मनुष्यङ्गरतवन्मनुवदित्येव ब्रूयाद्विज्ञायते मानव्यो हि प्रजा इति ब्राह्मणं । पुरोहितप्रवरो[२] वा[२] राज्ञो । ऽथाप्रज्ञातबन्धुराचार्यामुष्यायणमनुब्रवी-
I. 25. 16.१० ताचार्यप्रवरमु[३] हैव[३] प्रवृणीताथ होतारं प्रवरयेत्यथमा दैवतमभिवर्धयेद्दध्ना खिष्टकृतं व्यतिषज्यैवाङ्गुली[४] अवद्येदङ्गुष्ठपर्वमात्राणि[४] दैवतान्यवदानानि भवन्ति ज्यायाꣳसि सौविष्टकृतान्यैडानि च । चतुर्धाकरणानि[५] ब्रह्म[५] प्रतिष्ठेति[५] । ऊत्वा

---

१ प्राङावृ० G U.

२ Thus Be U (pr. m.) Sāyaṇa; ०प्रवरोव C D, ०प्रवरेण (omitting वा) H Be G (sec. m.) U (sec. m.). Is राजा to be read ?

३ थाप्रज्ञात० G (sec. m.) D C U, the Viv. and Sāyaṇa; थप्रज्ञात० Be Ben H G (pr. m.).— ०बंधोरा० C and Sāyaṇa.— ०ब्रवीत० all (Sāyaṇa alone ०ब्रुवीत), cp. Āp. XXIV. 10. 17.— ०प्रवरमुहैव C D and Sāyaṇa; ०प्रवरमुहवै G (sec. m.) U (pr. m.), ०प्रवरमुवै Ben, ०प्रवरमनुवैव Be U H; cp. Āp. l. c.

४ Thus G U D C and Sāyaṇa; ०वांगुली आव० H Ben, वांगुलीरव० Be. The Viv. also has the dual.

५ These words are effaced in G.

I. 26. 8. स्विष्टकृतः स्रुचमद्भिः पूरयित्वान्तःपरिधि निनयेद्वैश्वानरे हविरिदं जुहोमीति । किमु खल्वसमुदितं[१] भवतीति प्रागानूयाजिकात्संप्रैषादित्येव ब्रूयात् । ॥ २८ ॥

किंदक्षिणमग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ काम्या दृष्टयः पशुबन्ध इत्युपदोहदक्षिणमग्निहोत्रमित्येके । शरावदक्षिणमग्निहोत्रमित्येके । यत्सायं जुहोति रात्रिमेव तेन दक्षिणां कुरुते । यत्प्रातरहरेव तेन दक्षिणां कुरुते । यत्ततो ददाति सा दक्षिणेति । यदहोरात्रयोर्ददातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथ दर्शपूर्णमासयोरन्वाहार्यश्च पुरोडाशस्य च[२] चतुर्धाकरणं । विज्ञायते[३] दक्षिणैवास्यैषायो यज्ञस्यैव छिद्रमपिदधातीति । यथैवादः[४] सौम्ये ऽध्वर आदेशमृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्त एवमेवापि

II. 120. 4. दक्षिणं पुरोडाशं चतुर्धा कृत्वा बर्हिषदं करोति । वासोदक्षिणाः काम्या दृष्टयो या[५] अनादिष्टदक्षिणा[५] । गोदक्षिणः पशुबन्धो ।

III. 32. 10. नित्यो ऽन्वाहार्यो । यथो एतच्छालौकेः कल्पं वेदयन्ते पत्नीसंयाजेषु सर्व एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरित्यनभ्यावृत्यैवाच फलीकरणहोमो होतव्यो भवत्यथ हैके राकां च सिनीवालीं च कुह्वं चानुमतिं च पत्नीहोमं च नारिष्टौ च होमौ

---

१ ॰दितानि H U G (pr. m.) Ben, ॰दिता C.

२ Given by U (pr. m.) only and by Sāyaṇa in a citation.

३ See TS. I. 7. 3. 1.

४ यथैवग्र Ben, यथापि Be.

५ Thus Ben G (sec. m.), यास्यानादि॰ H U D C G (pr. m.), दृष्टय अनादि॰ Be ; cp. XIII. 1 : 120. 4.

पुरस्ताद्बृहपतेरुपजुह्वति सं पत्नी पत्या सुकृतेन गच्छतां यज्ञस्य युक्तौ धुर्यावभूताम् । संजानानौ विजहतामरतीर्दिवि ज्योतिरजरमारभेताꣳ स्वाहा ॥ दश ते तनुवो यज्ञ यज्ञियास्ताः प्रीणातु यजमानो घृतेन । नारिष्टयोः प्रशिषमीडमानो
५ देवानां दैव्ये ऽपि यजमानो ऽमृतो ऽभूत्स्वाहा ॥ यं वां देवा अकल्पयन्नूर्जो भागꣳ शतक्रतू । एतद्वां तेन प्रीणानि तेन तृप्यतमꣳहहौ स्वाहेति ॥ २९ ॥ पञ्चदशः ॥

I. 72. 3. अथेदमग्निहोत्रꣳ सायमुपक्रमं प्रातरपवर्गमाचार्या ब्रुवते । तत्रोदाहरन्ति ज्योतिषी इमे संनिपतिते भवत आदित्यस्य
१० चाग्नेश्च । ते न व्यवेयात्सायमाहवनीयमुद्धरन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखो निवपेत्प्रातराहवनीयमुद्धरन्पश्चात्प्राङ्मुखो निवपेत्सायमग्निहोत्रꣳ होष्यन्नग्रेण परीत्य जुहुयात्प्रातरग्निहोत्रꣳ होष्यन्नपरेण परीत्य
I. 72. 6. जुहुयादेवमस्यैते ज्योतिषी अव्यवेते भवतो ऽथायमुद्धरणमन्त्रो वाचा त्वा होत्रा प्राणेनोद्गात्रा चक्षुषाध्वर्युणा मनसा
१५ ब्रह्मणा श्रोत्रेणाग्नीधैतैस्त्वा पञ्चभिर्दैव्यैर्ऋत्विग्भिरुद्धरामि भूर्भुवः सुवरुद्ध्रियमाण उद्धर पाप्मानो मा यदविद्वान्यच्च विद्वाꣳश्चकार । अह्ना यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्वस्मान्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति सायꣳ । रात्रिया यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्व-
I. 72. 12. स्मान्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति प्रातरग्निं निदधात्यमृताऽऽहुतिमृतायां जुहोम्यग्निं पृथिव्याममृतस्य जित्यै । तथानन्तं[१]

---

१ Corrected ; तेना॰ MSS.

काममितो जयेम प्रजापतिर्यं प्रथमो जिगायाग्निमग्नौ वैश्वानरे
ऽमृतं जुहोमि स्वाहेति सायꣳ सूर्यमग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं
जुहोमि स्वाहेति प्रातरेतद्धु[1] वा अग्नेरग्निहोत्रं पयोहोत्र-
I. 73. 7. मितरद्धोष्यन्यथाहितमग्नीन्परिषिञ्चेद्धुत्वाहवनीयमेवैकं परि-
षिञ्चेद्धोष्यꣳश्चैव हुत्वा चाहवनीयमेवैकं परिषिञ्चेन्नैव परि- ५
षिञ्चेदित्येतदपरमथेदं परोक्षोपस्थानं भवतीहैव सन्तत्र सतो
वो अग्नयः प्राणेन वाचा मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्त-
I. 77. 6. मायुर्मा प्रहासीज्ज्योतिषा वो वैश्वानरेणोपतिष्ठ इत्यथेमाꣳ
समिधं प्रवसतस्तूष्णीमभ्यादध्यात्प्रवसन्याजमानं[2] कुरुते ॥३०॥

अथेमꣳ समस्तहोमं यायावरधर्मेण विद्यमानमाचार्या १०
ब्रुवते तत्रोदाहरन्ति यायावरा ह वै नार्मषय आसꣳस्ते
ऽध्वन्यश्राम्यꣳस्ते[3] समस्तमजुहवुस्तस्माद्यायावरधर्मेणाध्वनि[4] सम-
स्तꣳ होतव्यं तस्यानिमित्तो[5] होमः संवेशनेन वा निमील-
नेन वोपसमाधानेन वान्तर्दध्यान्न शूद्रगव्या[6] अग्निहोत्रं[6]

---

१ ह ins. Be G (sec. m.) ; C om. ह (प्रातरेतद्वा) ।

२ प्रवस्यन्या॰ G (sec. m.) and the Viv.

३ Thus Ben H U D G (pr. m.), धन्विन्य॰ (i.e. धन्वन्य॰ ?) Be G (sec. m.). Instead of अश्राम्यन् Be अश्राम्यन् ।

४ ॰णधन्विनि Be G (sec. m.).

५ Uncertain ; ॰स्यानिमित्तो Be C D U G (pr. m.), ॰स्यनिमित्तो G (sec. m.), ॰स्यानिमितो Ben H.

६ Conjecturally ; ॰द्रगव्याया अ॰ H G (pr. m.) U (sec. m.), ॰द्राम-व्याया अ॰ Ben D C U (pr. m.), ॰द्रगव्याग्नि॰ Be G (sec. m). Probably we have here the genit. (dative) of ॰गवी, cp. उपवसथगवी, ब्रह्मगवी ।

जुहुयान्नाहिताये न मृतवत्साये न वहलाये न वाहिन्यै[1] न वान्याये न वान्यवत्साये नानुदेश्यप्रतिगृहीताये[2] नानुस्तरणी-प्रतिगृहीताये[3] । नैकस्मै दुग्धेन बहवो जुहुयुर्न बह्वीनामेवैको[4] । दुग्धं लभमानस्योपसादनप्रभृति स्कन्नानुमन्त्रणं भवति ।

५ दीप्यमानेष्वह्नयमानेषु[5] यावन्त्यग्निहोत्राण्यभ्यतिक्रान्तानि[6] स्यु-स्तानि प्रतिसंख्याय प्रतिजुहुयात्स[7] । यद्यनस्तमिते जुहुयात्पुन-रेवास्तमिते जुहुयाद्[8]थ यदि महारात्रे जुहुयात्पुनरेवौषसं जुहुयादिति[9] ॥ ३१ ॥ षोडशः ॥

80. 11. कथमु खलु जीवपितुः पिण्डदानं भवतीति । येभ्य एव

१० पिता ददाति तेभ्यः पुत्रो ददाति । द्वाभ्यां जीवपिता ददात्येकस्मै जीवपितामहो ददाति । न जीवन्तमतिदद्या-दित्येके । पितृव्यस्य चेत्सगोत्रस्य दायमुपयच्छेत[10] कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । यस्मिन्काले पित्रे पिण्डं ददाति

---

१ Emended; वहान्याये Be G Ben U, हान्याये H D, वाइळाये C.

२ I am uncertain if we are to read here also अनूदेश्य (cp. XXIV. 13: 197. 6); नानुदेश्य॰ Be Ben C D, ॰नानुदेश्य॰ G U, नानुदेश्य॰ H; अनुदेश्य one copy of the Viv., अनूदेश्य another.

३ These words found in Ben D C U only; they are mentioned in the Vivaraṇa.

४ एव effaced in G.

५ Thus Be H G; ॰मानेष्वेवह्नय॰ D C, ॰मानेषुह्नय॰ Ben U; cp. Rudradatta on Āp. IX. 8. 5.

६ अभि om. Ben U (pr. m.) C.

७ यद्वीत G (sec. m.) only; cp. XX. 10: 23. 12.

तस्मिन्काले ऽस्य पिण्डं निपृणुयाद्यथ चेदसगोत्रस्य दायमुप-
यच्छेत[1] कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । स्वेभ्यो दत्त्वा प्रतिवेशं
बर्हि स्तीर्त्वा बर्हिःप्रभृति पिण्डं दद्यादपि वागार एव स्थालीपाकꣳ
अपयित्वा बर्हिःप्रभृत्येव पिण्डं दद्यात्कथमु खलु
पुत्रिकापुत्रस्य पिण्डदानं भवतीत्येतत्ते ऽमुष्यै तत मम पिता- ५
मह ये च त्वामन्वेतत्ते ऽमुष्यै पितामह मम प्रपितामह ये च
त्वामन्वेतत्ते ऽमुष्यै प्रपितामह मम प्रप्रपितामह[2] ये च
त्वामन्विति । प्रविदानकल्पेन वा दद्यात्स्वधा पितृभ्यः पृथिवी-
षद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो ऽन्तरिक्षसद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो दिविषद्भ्य
इति । पितुश्चेत्पितामहस्य प्रपितामहस्येति नामानि न १०
जानीयात्कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । प्रविदानकल्पेन वा
दद्यादपि वैतत्ते तत ये च त्वामन्वेतत्ते पितामह ये च
त्वामन्वेतत्ते प्रपितामह ये च त्वामन्वित्युत्तर आयुषि लोम
I. 81. 2. क्लिन्दीतेति । कस्मिन्नु खल्वेतत्काले क्लेत्तव्यं भवतीत्यूर्ध्वꣳ
षट्षष्टिभ्यश्च[3] वर्षेभ्यो ऽष्टाभ्यश्च मासेभ्य इत्येतस्मिन्नेवैतत्काले १५
क्लेत्तव्यं भवतीति[4] । कथमु खल्वनाहिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञो
भवतीत्यनिरुप्तꣳ स्थालीपाकꣳ अपयित्वाग्निमुपसमाधाय

---

१ यद्दीत G (sec. m.) only ; cp. XX. 10 : 23. 12.

२ Thus G (sec. m.) only ; all the other MSS. om. the first. प्र ।

३ Thus Ben C U (pr. m.) ; षट् षष्टिश्च D, षट्षष्टिभ्यो H G U (sec. m.), षष्टिभ्यो Be.

४ Thus Ben D C U (pr. m.) ; भवति om. H Be G U (sec. m.).

संपरिस्तीर्याऽऽतीर्ऽत्वा दक्षिणेनाग्निं दक्षिणाग्रं बर्हिः स्तीर्त्वा बर्हिःप्रभृति पिण्डं दद्यादपि वागार एव स्थालीपाकꣳ अपयित्वा बर्हिःप्रभृत्येव पिण्डं दद्याद्यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्ययर्चैतमग्निमुपतिष्ठेतेति ॥ ३२ ॥

I. 82. 6; II. 48. 16. ५ यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते हविष्कृता वाचं विसृज्याज्यानीर्जुहुयात्कस्मिन्नु खल्वेनाः काले जुहुयादिति प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वैतस्मिन्नेनाः काले जुहुयात्कथमु खल्वनाहिताग्नेराग्रयणं भवतीत्यनिरुप्तꣳ स्थालीपाकꣳ अपयित्वाग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्याघारावाघार्याज्यभागाविष्ट्वाग्रयण-

१० देवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यो जुहुयात्कामं[१] पुरस्तात्स्विष्टकृतो

I. 83. 3. ऽज्यानीरुपजुहुयात्तस्मैतेनैव मन्त्रेण प्राश्नीयाद्भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट देवा इत्यपि वा श्रुतवतो ब्राह्मणस्य हुतोच्छेषणा-

I. 84. 15. ल्लिप्सेत । समानः प्राशनमन्त्रः । कथमु खल्वन्तर्विराजं बर्हिर्विराजमन्तर्बर्हिर्विराजमिति जानीयान्नित्येनोपस्थाय विराज-

१५ क्रमैरुपतिष्ठेत प्रोष्य[२] पुनरागम्य[३] विराजक्रमैरुपस्थाय नित्येनैवोपतिष्ठेतैतेनैव[४] बर्हिर्विराजमुक्तमन्तर्बर्हिर्विराजं चेति । सो

I. 83. 16. ऽधः संवेश्यमाꣳसाश्यस्त्युपायो प्रवसति । विपरीतनामधेय एष

---

१ Thus G (sec. m.) only; काम Be, कर्म D, कर्मु C, कर्मं U, कर्मे Ben, कथं H.

२ Thus G, पोष्य Be D, प्रोष्यन् Ben C U, प्राप्य H.

३ ॰गत्य G and U (sec. m.).

४ अपि instead of the last एव Ben D C U (pr. m.).

I. 86. 5 भवति । स खिद्यथेदं प्रायश्चित्तं मध्ये[१] पतितमाश्विनो द्विक-
पालस्तमन्तमेव[२] परिणयेद्दीक्षणीयायां चेन्नश्येत्प्रायणीयामनु-
वर्तेत । प्रायणीयायां चेन्नश्येदातिथ्यामनुवर्तेतातिथ्यायां चेन्न-
श्येदग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमुत्तरमुत्तरं[३] तन्त्रमनुवर्ती[३]
स्यादथ चेदग्निदीक्षणीयायां नश्येत्कस्मिन्नु खल्वेनं काले ५
निर्वपेदिति । दीक्षाऽऽतीर्ऽत्वैतस्मिन्नेनं काले निर्वपेदपि वा
III. 54. 4. प्रागौद्गहणाद्यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते प्रवसतः
प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेद्ध्रुवायै वाज्येन पर्यु-
पस्तीर्य[४] जुह्वामवधाय जुहुयात्प्रस्तरभूयं यजमानभागो गच्छ-
तीति प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेदिति । १०

॥ ३३ ॥ सप्तदशः ॥

III. 55. 4. अथायं पशुः सोपवसथस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवती-
त्यजस्रैरग्निभिरुदवसाय षड्होतारꣳ[५] हुत्वा यूपाहुतिꣳ हुत्वा
यूपꣳ सयजुषं कृत्वा[५] वेदिं विमाय व्रतोपायनीयमग्निमग्नी-
नन्वादध्याद्व्रतमुपेयादिध्मावर्हिः संनह्योपवसेदथ प्रातराग्नेयेना- १५
ष्टाकपालेन यजेतेति नु बौधायनस्य कल्पो । नाग्नीनन्वा-

---

१ मध्य H Be G U D C.

२ Thus (०स्तमंतमेव) G H U (sec. m.), ०स्तंतमेव C, ०स्तमतमेव Be, ०स्तमेव Ben U (pr. m.) D.

३ Thus Ben U (pr. m.) D C; ०मुत्तरमुत्तरं तत्रेममनु० Be U (sec. m.), ०मुत्तरं तत्रेममनु० H G (pr. m.), ०मुत्तरं तंत्रमनु० G (sec. m.).

४ वा ins. G Be U (sec. m.) H, not Ben D C.

५ The words षड्होतारं unto हुत्वा are given by G (sec. m.) after उपेयात् (l. 15).

दध्यान्न व्रतमुपेयात्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं[1] । प्रणीते त्वौत्तरवेदिके मन्त्रेणोपविशेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य
५ स्तम्बयजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वमथ शालोकेररण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय मथित्वाग्नीन्विहृत्यैवमेव[2] षड्होतारꣳ कृत्वा यूपाहुतिꣳ कृत्वा यूपꣳ सयजुषं कृत्वा वेदिं विमायाग्नीनन्वादध्याद्घृतमुपेयादिध्मावर्हिः संनह्येत्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उप-
१० वेशयेत्तूष्णीं । प्रणीते त्वौत्तरवेदिके[3] मन्त्रेणोपविशेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा समिदत्याहवनीये पूर्णाहुतिꣳ कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्बयजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वम् । ॥ ३४ ॥

. 55. 9. १५ स्फ्यो यूपो भवतीति । कथमु खल्वस्य स्वरुरधिमन्थने[4] यूपशकले[4] इति[4] भवन्तीत्येतस्यैवावतक्षणयादपि वान्यस्य

---

१ Thus Ben C D U (pr. m.), तूष्णीकं G Be H U (sec. m.).

२ After विहृत्य G ins. (on the margin): षड्होतारं कृत्वा यूपं सयजुषं कृत्वा वेदिं विमाय व्रतोपायनीयमग्निमाग्नीनन्वादध्याद्घृतमुपेयादिध्मावर्हिः संनह्योपवसेत् ।

३ त्वौत्त॰ Be.

४ Not wholly certain; ॰मंथनेयूपशकल इति Ben U C D G (pr. m.), ॰मंथनयूपशकले इति H G (sec. m.), ॰मंथनेयूपशकलमिति H. The Vivaraṇa, although not clear, gives ॰मन्थने as *viṣayasaptamī*. It seems more probable we have here a dual.

तज्जातीयस्य वृक्षस्य कुर्यादंचषाल एष भवति । प्रोक्षणप्रभृति मन्त्रान्साधयेदा परिव्ययणात्तृतीयवेलायां परिव्ययेदेवमुपरसंमितायां । पञ्चारत्निप्रभृतयः पाशुबन्धिका यूपा भवन्त्या नवारत्नेर्नवारत्निप्रभृतय आग्निष्टोमिका यूपा भवन्त्येकविंशत्यरत्नेस्त्र्यरत्निश्चतुररत्निर्वा निरूढपशुबन्धस्य पालाशो यूपः । ५
किमु खलु प्रवसतः पशुबन्धः सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आङ्गिरय हैक आङ्गिर्न सिध्यतीति । लोकाग्नीन्खल्विमान्द्वितीयमग्न्याधेयं ब्रुवते । न तु खलु प्रवसतः पशुबन्धः सिध्यतीति ॥ ३५ ॥ अष्टादशः ॥

कियन्नु खलु पशुबन्धे याजमानं भवतीति । व्रतोपायन- १०
व्रतविसर्जने यज्ञस्य पुनरालम्भ । आज्यावकाशमु हैके ब्रुवत उपप्रेषाश्रावण इति । किंदेवत्यं नु खल्विदं भवतीति । मृत्युदेवत्यमित्येव ब्रूयादथेमाः पशुबन्धे षट् प्रोक्षणस्तिस्रो ह मन्त्रवत्यस्तिस्रस्तूष्णीका । यवमतीरिन्द्रघोषवतीः पशुप्रोक्षणीरिति तूष्णीकाः । पशुपुरोडाशीयप्रोक्षणीः पात्रप्रोक्षणीरिध्मावर्हिःप्रोक्षणीरिति मन्त्रसंस्कृताः । पशुबन्धे चेदा- १५

---

१ Pluti signs only in Ben C D U.

२ नतुखलु Be G, ततुखलु Ben, तनुखलु H, नखलु U C. न D.

३ व्रतोपायभे Be (instead of •पायन•) ।

४ Thus corrected (in accordance with the TS.) ; •देवतं or देवतं the MSS.

५ हि U (sec. m.).

ज्यभागावुदाजिहीर्षत्कस्मिन्नु खल्वेनौ काले यजेदिति ।
स्वाहाकृतिप्रैषेण चरित्वा प्राग्वपायै । पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा
अन्ये देवा उपरिष्टात्स्वाहाकृतयो ऽन्य इत्यादित्यस्यैवैते रश्मयः
I. 121. 3. प्राचीनाश्च प्रतीचीनाश्च भवन्त्यथायं पशुपुरोडाशस्तस्य कः
५ कर्मण उपक्रमो भवतीति । जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निद-
ध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं । पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति
कर्मान्तस्तायत आप्यनिनयनान्तो । जघनेन गार्हपत्यमाग्नेभ्यो
निनयेत्प्रोक्षणीप्रैषेण पुरोडाशीयानि[1] पिष्टानि संयौयादेवꣳ[2]
सवनीयानां । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते ॥ ३६ ॥

III. 64. 4. १० निरवदायैवास्य स्विष्टकृतमिडामवद्येत्कथमत्र चतुरवत्तं
भवतीत्युपस्तीर्य पुरोडाशं द्वेधा कृत्वाभिधारयेदेवमस्य[3] चतु-
रवत्तं भवत्यथ हैक आचार्या एकादश धर्मान्पशुबन्ध उत्सा-
दयन्त्यग्न्याधानं व्रतोपायनं पृष्ठ्यां प्रणीतां याजमानमाज्य-
भागौ प्राशित्रं यजमानभागब्रह्मभागौ चतुर्धाकरणं विष्णु-
१५ क्रमानिति । कियन्नु खलु पशुबन्धे दर्विहोमा दृष्टा भवन्तीति ।
I. 122. 17. षड्होता यूपाङ्गति स्रोक्ष्या दिशांप्रतीच्यौपयज इति । किंदे-
I. 124. 7. वत्या उ खलु मनोता भवतीत्याग्नेयीत्येव ब्रूयात्किंदेवत्य उ
खलु वनस्पतिर्भवतीति । वैष्णव इत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते वैष्णवा
वै वनस्पतय इत्यथाप्युदाहरन्ति यज्ञो वै विष्णुरित्यथायं

---

१ पुरो॰ Ben G (sec. m.), पौरो॰ the other MSS.

२ Thus U H Be G ; संयुयादेवं Be, संयुत्यादेवꣳ C.

३ ॰मत्र Ben U (pr. m). D C.

पशुः सार्वत्रैष्टुभो भवत्येकादश प्रयाजा एकादशानूयाजा एकादशकपालः पशुपुरोडाश एकादशावदानान्येकादशोपयाजा इत्येवं पशुः सार्वत्रैष्टुभो भवति । यथो एतच्छालीकैः कल्प्य[१] वेदयन्ते ऽरण्योरग्नौ समारोह्योदवस्येत्तं[२] चेत्तत्र चेष्टन्नमादित्यो ऽभ्यस्तमियात्कथं तत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यती३[३] न सिध्यती३[३] इति । सिध्यतीत्येक आऽऽरुरथ हैक आऽऽरुर्न सिध्यतीति । यज्ञाभिपरीत एष[४] आकाशो भवति । नैव सिध्यतीतीन्वा[५] अयं पशुः सार्वत्रैष्टुभो व्याख्यातः । ॥ ३७ ॥ ५

एकोनविꣳशः ॥

अथातः काम्यान्पशून्व्याख्यास्यामः । को नु खल्वेषामुपाꣳशु भवतीति । य एवाश्वमेधिकाः प्राजापत्याः सावित्राः सारस्वताः पौष्णा याम्याः पितृदेवत्या द्यावापृथिव्या वायव्याः सौर्या वैश्वकर्मणा इति । गर्भिणयो भवन्तीति कथमत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आऽऽरुरथ हैक आऽऽरुर्न सिध्यतीत्येतत्समृद्ध्य एता भवन्ति । नैव सिध्यतीत्यादित्यां मह्यां गर्भिणीमालभत इत्यृषिनामधेयमेवैत- १० १५

---

१ The kalpa of Śālīki here alluded to I have not traced in our Dvaidhapraśnas; the prāyaścitta is, according to the Vivaraṇa, the one treated of in XIV. 24 init.

२ Thus G (sec. m.) Be; •समारोप्यो• the other MSS.

३ Pluti signs not given by all the MSS. here and infra.

४ एष om. H Ben C.

५ सिध्यतीतीन्वा H, सिध्यतीतिन्वा (or चा) or सिध्यतिन्वा the other MSS.

ङ्गवत्यपन्नदती[1] भवतीत्यहीनदतीत्येवेदमुक्तं भवत्यथेयं दशर्षभा संवत्सरमभि विहिता[2] । प्राजापत्य[3] एवैषां कद्रुर्दशमो भवतीति[4] । कथमत्र ब्रह्मचर्यꣳ सिध्यतौ३ न सिध्यतौ३ इति । सिध्यतीत्येक आऽऽरथ हैक आऽऽर्न सिध्यतीति । संतिष्ठते ।
५ नैव सिध्यतीति । पर्यारिणी भवतीति । परिहारसूरित्येक आऽऽरथ हैक आऽऽरनुजेवैषोक्ता भवति । वेहदित्येतामाचक्षते । ॥ ३८ ॥

सोमापौष्णं चेतमालभेतेति । त्रयाणामेवैष उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति यस्त्रिसो धयतीति । त्वाष्ट्रं वडवमालभेतेति ।
१० यमेवैतं पुमाꣳसꣳ सन्तमधिरोहति स वडवो । विषम आलभेतेति । देवयजनं[5] वा विषमꣳ स्याद्यस्मिन्वा पशुमालभेतापां चौषधीनां च सन्धावालभत इत्युदक्रान्त इत्येक आऽऽरथ हैक आऽऽः प्रावृषि वा शरदि वेति । यस्यास्विने शस्यमाने सूर्यो नाविर्भवति सौर्यं वऽऽरूपमालभेतेति । प्रायणीये
१५ चेदतिरात्रे न दृश्येतारम्भणीयस्याऽऽः सवनीयस्योपालम्भ्यं

---

१ Uncertain; इत्यृषीनाम॰ Be, इत्यृषिनाम॰ Ben C G D, इत्युषिम॰ H, इत्यृष्टिनाम॰ U (pr. m.), इत्यृष्टिनाम॰ U (sec. m.). Read perhaps इत्यृशीनामधेय॰ ?

२ Thus Ben C D G (pr. m.), विहिताः Be U H G (sec. m.).

३ Thus Ben C U D G (pr. m.), ॰पत्या Be H G (sec. m.).

४ इति only in Be.

५ Before देव॰ all the MSS. exc. Be ins. यद् or य ।

कुर्यादथ चेदुदयनीये ऽतिरात्रे न दृश्येतैकाहिके वानूबन्ध्यस्योपालम्भ्यं कुर्युरपि वोदवसायैवैतेन पशुना यजेरन्नितीन्वा[1] इमे काम्याः पशवो व्याख्याताः ॥ ३९ ॥ विꣳशः ॥

॥ इति चतुर्विꣳशः प्रश्नः ॥

---

१ ॰तीन्वा some of the MSS. ; इति इन्वा Viv.

I. 69. 2. कथमु खलु यावज्जीवप्रयुक्तानां चातुर्मास्यानामनुप्रयोगो भवतीति। फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्याᳬ शुनासीरीयपरुषा यजेतार्थ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्णमासवैसृधाभ्यां यजेतार्थ चेदिष्ट्वा पशुना सोमेन वा यजेत कथं
५ तत्र कुर्यादिति। प्रतिलभ्यैतस्य पक्षस्य शुनासीरीयपरुषा यजेतार्थैतेषामेकेन यजेतार्थ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्ण-
ib. मासवैसृधाभ्यां यजेतेति। यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते यावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानि स्युरन्तर्मिथुनानि। प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदिति कथमत्रेष्टिपशुबन्धा इति।
१० काममिष्ट्वा कामं पशुबन्धेनेति। क्व उ खलु चातुर्मास्यानि समासं गच्छन्तीति। राजसूये च चातुर्मास्येषु च सोमेष्वित्येव ब्रूयादथाप्युदाहरन्ति द्वादशाहे ऽपि चातुर्मास्यैर्यजेत। वैश्वदेवेनेष्ट्वा[१] चतुर्थ्यां वरुणप्रघासैरष्टम्यां च[२] नवम्यां च साकमेधैर्द्वादश्याᳬ शुनासीरीयपरुषा यजेतेति। विज्ञायते संव-
I. 130. 5. १५ त्सरप्रतिमा वै द्वादशरात्रयो भवन्तीति। त्रिवृद्बर्हिर्भवतीति। तूष्णीकानि ह्यन्तराणि भवन्तीति मन्त्रवद्[१]ह[२]बाह्यमेतदेव[३]
I. 134. 3. सदन्यत्रेष्टिसंनिपाते[३] विपरीतं भवतीति। क्व उ खलु करम्भ-

---

१ Before वैश्व० D G U C ins. प्रथमायां, which, strictly spoken, is superfluous.

२ च om. U G D Ben C and Rudradatta on Āp. VIII. 1. 2; it is found in Be H and the Vivaraṇa.

३ Thus G; D Ben (pr. m.) U (pr. m.) C present the same reading, leaving out only ह; U (sec. m.) Ben (sec. m.) Be ins. एतद्ः between मन्त्रवद् and उ; H reads as G, only ०तदेवनाह्नदन्यत्रे०; Ben ०वदेतदुहान्यमेतदुपसदन्यत्रे०, Be: ०वदेदतदुहवान्यमेतदुपसदन्यत्रे०।

पात्राणि प्रथमं मन्त्रं लभन्त इति । प्रोक्षण[1] इत्येव[1] ब्रूयात्सह हविर्भिः करम्भपात्राण्यभिपर्यग्नि कुर्यात् । किंदेवत्यानि नु खलु करम्भपात्राणि भवन्तीति । वारुणानीत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते ऽन्यमेव[2] वरुणमवयजत इत्यस्तं प्रेत सुदानव इति गृहान्प्रेक्षे-
II. 72. 1. तेत्येवेदमुक्तं भवति । तौ व्यतिचारꣳ स्तम्बयजुषौ हरेयाता- ५
मितश्चामुतश्च[3] यन्तं[3] प्रतिप्रस्थाताध्वर्यु परिगृह्णीयात्सह[4]निरु-
प्तस्य प्रतिप्रस्थातापो निःषिच्याध्वर्योराज्यस्य[5] वाचयेदयेध्मयो-
रतिप्रणयनादादायाध्वर्युः स्वमिध्ममपक्रम्यैव तिष्ठति । ॥ १ ॥

अथायं प्रतिप्रस्थातान्तरेणेध्मं[6] चाहवनीयं चोपातीत्य स्वमिध्ममाददीत । तावपमलैः[7] पर्यावृत्येध्मौ हरेयातामथा- १०
मुतः[8] प्रदक्षिणमावृत्येध्मौ प्रतिष्ठाप्यैतेनैव यथेतमेत्य प्रतिनि-

---

१ Thus Be G (sec. m.), the Viv.; प्रोक्षणाप्रभृतीन्येव U G (sec. m.) Ben H, प्रोक्षणप्रभृत्येव D, प्रोक्षप्रभृत्येव C.

२ Thus all, cp. the Calcutta edition of TS, vol. II, p. 41, l. 5 from bottom (TBr. I. 6. 5. 4 ?).

३ ॰स्यायंतं Be G U (pr. m.).

४ Thus G U (sec. m.) and the Viv.; प्रतिप्र॰ D C U (pr. m.) Be Ben; H om. the prepos.; cp. Āp. VIII. 5. 12.

५ ॰ध्वर्युरा॰ H Ben (pr. m.).—After आज्यस्य C D Be G U (pr. m.) ins. च, U (sec. m.) चार्थे ।

६ Thus Ben H U (sec. m.) and the Vivaraṇa; ॰स्यातोत्तरेण Be G C U (pr. m.) D.

७ Thus G U C and the Viv., the other MSS. om. तौ ।

८ परिहरेयाताम॰ U (sec. m.).

वेष्टयते प्रतिप्रस्थातान्तरेण वेदी प्राचीनमुपयमनीहारो[१] ऽथेमा अध्वर्यो: प्रोक्षणो दक्षिणेन प्रतिप्रस्थातारं परिगृह्या-
I. 138. 4. सादयेदेवमेताभिरनभिपरिहृतो भवत्यथेयं[२] मारुती दक्षिणां वेदिं गच्छति सप्तमी[३] हविषामधिश्रीयते[३] कथमेतयाव्य-
५ वेतानि भवन्तीति प्रतिकृष्यैनामग्रेण दक्षिणेन[४] हवीꣳष्य-नभिघारितामुद्वासयेदथैनां पुनरधिश्रित्याभिघारितामुद्वा-स्यान्तर्वेद्यासादयेदेवमेतान्यव्यवेतानि भवन्त्यथायं प्रतिप्रस्थाता मारुत्यै देवतस्य सकृदेवानुवाचयेत्सकृदाश्रावयेदथान्यत्राध्वर्यो: कृतानुकारो भवतीति तद्यदिहाश्रावयतीह[५] यजतीति
१० तत्प्रतिप्रस्थाता कृतानुकार एव भवत्यथेदं मारुत्यै मेक्षण-
II. 73. 3. मग्रेणोत्तरवेदिकमग्निं[६] परिगृह्यानुप्रहरेद्यथो[७] एतदौपमन्यवस्य

---

१ Thus G U C D, ॰यमनिहारो the other MSS.

२ इति after भवति ins. D U Ben C.

३ Uncertain reading and meaning, the Vivaraṇa of this passage is missing. G (sec. m.) reads as given above; सप्तम्यस्य हविषामधिश्रि॰ Ben (pr. m.) C, सप्तम्या हविषामधिश्रि (or श्र)यते Be U (sec. m.) Ben (sec. m.) G (pr. m.), सप्तयम्यविषधमिश्रयते H.

४ Instead of दक्षिणेन (thus G, Ben sec. m. Be) दक्षिणा U (sec. m.), दक्षिणानि C Ben (pr. m.) U (pr. m.) H D.

५ Thus Ben (sec. m.) G (sec. m.), the last MS ins. इति also after ॰श्रावयति) H (only ॰वयतिह) and the Viv. (reading यदी॰): तद्यदाहा॰ Ben (sec. m.), तद्यदाश्रावयतीह Be, तद्यदिहाश्रावयतीति तत्-प्रतिप्रस्था॰ C.

६ ॰ग्रेणोत्तर॰ Be H.

७ पर्याहृत्यानु॰ U (sec. m.).

कल्पं वेदयन्ते तुषैश्च निष्कासेन चावभृथमवेयादिति देवतं
प्रदाय स्विष्टकृतं प्रयच्छेत्तुषान्संप्रकीर्यादकान्तं प्रत्यस्येत्सिद्धमत
I. 141. 18. ऊर्ध्वमथायं गृहमेधीय आज्यभागप्रतिपत्केडान्तः[1] संतिष्ठते ।
III. 74. 10. तत्र नास्ति प्राग्रिचं । तूष्णीꣳ [2]समक्राञ्छाकलान्परिधीनग्रा-
I. 143. 18. वनुप्रहरेदभिवान्यायामविद्यमानायाꣳ संधिनीक्षीरं दोहये- ५
दिति ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

I. 143. 17. अथायं महापितृयज्ञस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति ।
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्देवानां पितॄणां परिषूतमसि देवपितृबर्हिर्मा
त्वान्वङ्गा तिरक्वर्व ते राध्यासमित्यपहतो ऽररुः पृथिव्यै देव-
पितृयजन्या इत्यपहतो ऽररुः पृथिव्या अदेवपितृयजन इत्येव- १०
मेतेष्वधिकरणेषु कुर्याद्यत्र देवाश्च पितरश्च संनिगच्छेयुः ।
पाणी संमृशेत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्
ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्यात्रैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन
गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि[3] पात्रीं । पात्र्यां व्रीहीना-
वपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आप्यान्तो । जघनेन १५
I. 147. 4. गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनयेद्दिपरिक्रामन्त्येत ऋत्विजो । ऽध्वर्यु-
रनन्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्माथाग्नीध्रो । ऽपि

---

१ Thus G U D Ben C, ॰त्केडांत Be, ॰त्केडांता H; read ॰प्रतिपत्क इडान्तः ?

२ Thus (and cp. XXI. 3 : 74. 10) Ben U H, ॰इकला॰ D C, ॰ह्लाका॰ G (sec. m.) Be.

३ निधाय instead of निदध्यात् Ben U (sec. m.).

वाग्नीध्र एवानन्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्माथाध्वर्यु-
ib. विपरिहरन्ति हवीꣳष्यग्रेण पुरोडाशं धाना जघनेन धानाः
करम्भमित्येवं विपरिहृतानामेवैतेषाꣳ हविषामेकैकमुद्दास-
येत् । क्व उ खलु चैयम्बका निरुप्यन्त इत्युद्दास्य हवीꣳषि
५ रुद्रायाम्बिकायै जुष्टं निर्वपामीति यस्य मन्त्रवन्तः । कायेति
कायं निर्वपेत्कायानुब्रूहीत्यनुब्रूयात्कं यजेति यजेत्क्व उ खलु
I. 153. 1. चैयम्बकाणाꣳ सौविष्टकृतं भवतीति । यदेवातो मूत आस-
जतीत्यसमुदित ऋषभं ददातीति[1] । महाहविषामेवैषो ऽसमु-
दिते[2] दातव्यो भवति । सर्वमेव याजमानं पितृयज्ञ उत्सौ-
१० देत्यशुबन्धे सौम्ये ऽध्वरे ऽन्यत्रतचोत्पत्तिवचनात्सर्व[3] एवाग्नि-
र्याजमानो ऽग्निचये सर्वमेवाग्न्याधेयच्छन्दो[4] याजमानमग्न्या-
धेये ॥ ३ ॥ द्वितीयः ॥

I. 156. 1. अग्निष्टोमेन यक्ष्यमाणः प्रज्यमात्मानं कुर्वीत । येनास्या-
कुशलꣳ[5] स्यात्तेन कुशलं कुर्वीत । यान्यृणान्युत्थितकालानि
१५ स्युस्तानि व्यवहरेदनुज्ञापयीत वा । स पुरस्तादेवोपकल्पयते

---

१ इति om. Ben H.

२ Emended; समुदितो MSS.

३ Thus U Ben C D H; न्यत्रतचोत्पत्ति॰ G and the Viv.; न्यत्रतोत्पत्ति॰ Be.

४ Thus G U (sec. m.) and the Viv.; ॰धेयंछंदसो H Ben D C, ॰धेयच्छंदसो Be.

५ Thus (and cp. XXIV. 12 : 195. 8) Be D U C, ॰स्याऽकुशलं G, ॰स्यकुशलं Ben H.

I. 156. 6. प्रभूतं तृणवꣳग्रं पश्वाज्यꣳ स्थाल्यमत्रं कुम्भं च कुरीरं चेति । विदलमु ह कुम्भं भवति जालमु कुरीरं । द्वादशशतं दक्षिणानां । विज्ञायते छन्दोगब्राह्मणं वीरहा वा एष देवानां यः सोममभिषुणोतीति । शतेन वीरं निरवदयते । दशभिर्दश प्राणान्यैकादशी तयात्मानं । यैव द्वादशी सा दक्षिणेत्यथ[1] ५ हैक एकविꣳशतिदक्षिणेन यजन्त एकविꣳशं यज्ञायज्ञियमिति वदन्तो । ऽथ हैके सप्तगुना यजन्ते सोमक्रयणतिथिगव्यनूबन्ध्याश्चतस्रो[2] मध्यतस्तदपि दाशतयी[3] विज्ञायते प्र सप्तगुम्तधीतिं सुमेधामिति ॥ ४ ॥

156. 9. अथातो देवयजनकल्पः । स एतद्देवयजनकल्पं जोषयते १० पुरस्तादुदकमनूषरमनुपहितमविस्रग्दार्यनिरिणमसुषिरमभङ्गुरमवल्मीकं[4] बहुलौषधि[4] यत्रान्याअन्या ओषधयो व्यतिषक्ताः

---

१ दक्षिणेत्यथ Be Ben (sec. m.). On this passage cp. Pañc. br. XVI. 1. 12.

२ After ॰गव्य॰ G ins. (on the margin), ॰र्घ्यचेत्य, thus also the Vivaraṇa.

३ See Ṛgveda X. 47. 6.

४ ॰नुपहितम॰ Be G (sec. m), the Viv.; ॰नूपहितम॰ the other MSS.—॰विस्रग्दार्यनि॰ G and one copy of the Viv.; ॰विस्रग्दार्यनि॰ Ben and another copy of the Viv.; ॰विरंदार्यनि॰ U; these MSS. point to a reading अविस्र(स)ग्दारि; ॰विस्रग्दीर्थमनि॰ D, ॰वि(पि)स्रग्दीर्थ(र्घ)मल्ल॰ Ben C H D; these MSS. point to a reading अविस्रग्दार्यम्. Both readings occur equally in Baudh. pitṛmedha I. 4: 7. 14 (cp. Hir. pi. sū. I. 1: 33. 3). Gārgya Gopālayajvan comments: अविस्रग्दारि यत्र विविधं दारणं प्रदरादिकं विदारणं न विस्र तदविस्रग्दार्यम् ।—बहुलौषधि G U D C, the Viv.; ॰षधी Be ॰षधिकं Ben ॰वधीकं H.

स्युः प्रागुदक्प्रवणं यथा चात्वालसारिणीरापः स्युर्नातिप्रवणं यस्मादन्यत्पुरस्तात्समन्तिकं देवयजनं न विन्देयुस्तदेतां प्राचीनवꣳशाꣳ शालां मापयन्ति । कृत्तिकाः खल्विमाः प्राचीं दिशं न परिजहति[१] । तासाꣳ संदर्शनेन मापयेदित्येतदेकꣳ ।
५ श्रोणासंदर्शनेन मापयेदित्येतदेकं । चित्रास्वात्योरन्तरेणेत्येतदपरं । दिक्षतीकाशा भवतीति[२] । दार्भिरेवैषा[३] दिक्षतीकाशा भवत्यथाप्युदाहरन्ति[४] वꣳशानामेवातीकाशान्कुर्यादिति । द्वौ स्तोमौ प्रातःसवनं वहत इति[५] । त्रिवृत्पञ्चदशौ प्रातःसवनं वहतः । पञ्चदशसप्तदशौ माध्यन्दिनꣳ सवनꣳ ।
१० सप्तदशैकविꣳशौ तृतीयसवनमेष एव सꣳस्तुतष्टोमो भवति । चत्वारो हि स्तोमा भवन्त्येष एव सन्नादशस्तोमो[६] भवति ।
III. 88. 17. द्वादश हि[७] स्तोत्राणि भवन्ति । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्तादेवैतत्त्रैविध्यगतेषु देवयजनमध्यवस्येद्विज्ञायते सा वा इयꣳ सर्वैव वेदिरिति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

I. 159. 9.११ अथेममाग्नावैष्णवमेके प्रागप्युदीचाये ब्रुवत उपरिष्टाद्वा[८] ।

---

१ MSS., exc. H. ॰जहंति (॰जाहनंति Be).

२ भवंतीति MSS., but दिक्षतीकाशा is adj., sc. शाला ।

३ ॰वैषां MSS.

४ Thus (भवति) U only, भवंत्य॰ H, भवंतीत्य॰ all the other MSS.

५ See TS. VII. 1. 1. 1.

६ Thus C and the Viv., all the other MSS. unanimously ॰स्तोमौ ।

७ Om. G U D C.

८ Thus Be G U D Ben (sec. m.); उपरिष्टाद्वायं H Ben (pr.m.) and the Viv. one copy another, sec. m., originally reading उपरिष्टाद्दयं; the Viv. explains यथा कल्पे ।

क्व उ खलु दीक्षणीयायै बर्हिर्यजुषा कुर्यादिति व्युपनिधाय[1]
I. 159. 10. संभारान्प्राक् पाणिसंमर्शनान्न यजमानं व्रतमुपनयति न पत्नीꣳ
संनह्यतीत्यध्वरदीक्षायै व्रतं प्रणुदते । सर्वैवैषा व्रतोपायनीया
I. 159. 11. भवतीष्टिरग्रमु पत्नीसंनहनं । न यजमानभागं करोति न
ब्रह्मभागमित्याशीःसंयोजनावेवैतावुक्तौ[2] भवतः । किमुपक्रम- ५
माणो यज्ञमाशिषं वदेदित्यथापि सुभिक्षो व्रतोपायनीयस्य
भवतीति । कस्मै[3] किꣳ सुभिक्षायावद्येद्यजमानभागस्य खलू-
त्सादनाद्ब्रह्मभाग उत्सीदति । संयुक्तौ ह्येतौ यजमानभागब्रह्म-
I. 159. 12. भागाविति । न बर्हिषदं पुरोडाशं करोति नान्वाहार्यं याच-
तीति । दक्षिणोक्तावेवैतावुक्तौ[4] भवतो । ऽन्या उ खल्विह १०
ib. दक्षिणाः प्रतिख्याता भवन्ति । न फलीकरणहोमेन चरति
न समिष्टयजुर्जुहोतीत्यन्तपरिक्रमिणावेवैतावुक्तौ[5] भवतः ।
I. 159. 13. किमुपक्रममाणो यज्ञमन्तं परिणयेदिति । न पूर्णपात्रे यज-
मानं वाचयति न विष्णुक्रमाक्रमत इत्यवभृथोक्तः खलु पूर्ण-

---

१ Thus Be G (sec. m.) and the Viv. a. h. l. and as cited elsewhere; the prep. वि om. D U Ben H C.

२ Thus Be U (sec. m.) G (only ॰वैवै॰); एव H U (pr. m.), ॰संयोजनाव--- D, ॰संयोजनायेवैतावु॰ Ben and a citation by Sāyaṇa; ॰संयोजनावैमानायु॰ C.

३ The Viv. seems to read तस्मै।

४ Thus Be G U (sec. m.) Ben (sec. m.) and the Viv.; दक्षिणो-कार्यावेवैतावु॰ Ben and U (pr. m.), दक्षिणैकायौ एवैतावु॰ D, दक्षिणैकार्यौ एवैतावु॰ C, तत्रमणोक्तादक्षिणैकार्यावेवैतावु॰ H.

५ ॰क्रमणावे॰ D C, ॰क्रामिणावे॰ Be.

पाचो भवत्यन्यः खल्विहावभृथः प्रतिख्यातो भवत्यन्तपरिक्रमिणो विष्णुक्रमाः । किमुपक्रममाणो यज्ञमन्तं परिणयेदिति ॥ ६ ॥

I. 159. 18. द्वादश वात्सबन्धान्युदयच्छन्निति[1] । कतमानि खल्विमानि वात्सबन्धानि भवन्तीत्येता एव स्रुवाहुतीरन्यत्र स्वाहा-

I. 160. 10. कारादित्यथाप्युदाहरन्ति समानसंख्यानो ऽग्निर्रुचि[2] तिस्रो देवतास्तानि द्वादशाथेदं कृष्णाजिनं नौरूकं[3] भवत्याच्य जान्वे-

I. 163. 5. तत्पार्श्वत एवाभिमर्पेद्दक्षिणं प्रति रन्ध्रं यथा नावं । नक्तं चेदमेध्यं पश्येदाहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतायेमानि दैक्षाणि व्रतानि सायमुपक्रमाणि प्रातरपवर्गाण्यथौपसदानि प्रातरुप-

I. 164. 2. क्रमाणि सायमपवर्गाण्यथेदं[4] दैक्षं[4] व्रतं परिश्रित्यैव व्रतयेदाहवनीय एवैतत्पुराग्निहोत्रꣳ हूयते स मानुध्यास्यतीति[5] ॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

---

१ See TS. VI. 1. 2. 5.

२ ग्निरुचि G (sec. m.), निरुचि Be, ग्नीनिति U (sec. m.), ग्निनिति C, ग्निरिति the other MSS.

३ See TS. I. 2. 2. e (last pāda).

४ Thus Ben (pr. m.) G (sec. m.), ॰थेतद्दैक्षं ॰थेतंदैक्षं H C U D G (pr. m.) Ben (sec. m.).

५ Thus H, समनुध्यास्यतीति Be Ben, स मानुध्यासीदिति C U D G (pr. m.), समनुध्यस्यासीदिति G (pr. m.). The Vivaraṇa seems to have read as C, etc.: स आहवनीयोऽनुध्यासीत् आत्मीयमन्यत्र हूयमानं दृष्ट्वेति, but we expect a future: 'if the Āhavanīya sees that I offer somewhere else, it will... .'

I. 167. 3. अथायं प्रायणीयस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्याचेवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति ५ कर्मान्तस्तायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वाहवनीये स्रुवाहुतिꣳ हुत्वोपनिष्क्रम्य संप्रैषमुक्त्वाभिप्रपद्य तिरः पवित्रमप आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं तण्डुलानावपेद्दाध्यं निर्वपे-द्दाध्यमधिश्रयेद्दुभयं पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्ब-यजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वꣳ शंयन्तः[1] प्रायणीयः संतिष्ठते १० को नु खल्वस्य कर्मणोऽवशेषो भवतीत्या स्रुचां विमोकान्न चरुहविषामाप्यनिनयनं विद्यत इति[2] स्थालीभिश्चैव चरुं

I. 169. 20. निर्वपेदिति नु[3] बौधायनस्य कल्पः किंदेवत्या उ खलु पदाहुतिर्भवतीत्याग्नेयीत्येके वैष्णवीत्येके प्राजापत्येत्येके

I. 172. 19. वाग्देवत्येत्येव[4] ब्रूयात्कृष्णयोर्णास्तुकया सोमविक्रयिणमन्तरेण १५

I. 172. 15. भ्रूमके[5] विध्यति राजानं प्रत्यपोर्णुते यजमानः ॥ ८ ॥

---

१ शंयुवंतः G D C U (pr. m.), शंयवतः Be.

२ Effaced in G.

३ Om. Be H.

४ Thus H, ॰देवतेत्येव the other MSS.

५ Thus G U (sec. m.) and the Viv. (both copies); भमेके Be, भ्रूमध्यके Ben H Keś., भ्रुवोर्मध्ये C D; cp. Baudh. grhs. I. 1: अथै-नामन्तरेण भ्रूमके दर्भेण संमार्ष्टि।

वयः सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रमित्येतयाथ यदि न सोमविक्रयी स्यादग्रेण यूपावटकालं पलाशशाखां निहत्य समुपनह्य राजानं पलाशशाखायाꣳ समासज्योपासीताथ यदि कश्चित्प्रसवसंयुक्तं व्याहरेत्सिप्रमिति वा त्वरध्वमिति वा कुरुतेति वा[1] तद्राजा-
I. 173. 19. ५ नमाददीत । न संवादा आवर्तेरन्सं सोमविक्रयी स्यादथेयं
I. 174. 14. प्रथमा सुब्रह्मण्योंकारान्तैवैषोक्ता भवत्यथायमातिथ्यस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्य दक्षिणमनड्वाहं
१ विमुच्यात्रैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं । पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वोत्तरमनड्वाहं विमुच्य राजानं प्रपादयेत्सिद्धमत्राग्निष्टोमिकं[2] कर्म
I. 175. 19. जानीयादा संप्रैषात्कृष्णाजिनावधवनेनैवातिथ्यं[3] प्रतिपद्यते ।
१५ सिद्धमत ऊर्ध्वम् ॥ ९ ॥ पञ्चमः ॥

स दर्भपुञ्जीलमुद्गृह्येति । कतरन्नु खल्विदं दर्भपुञ्जीलं भवतीति । यदेवैतद्गोदानयोर्निदधातीति ॥ सप्त गिरीन्मित्त्वेति । कतमे नु खल्विमे गिरयो भवन्तीति । प्रयाजानू-

---

१ वेति or वोति MSS. exc. H ; om. C.

२ ॰ष्टोमिकं G U D C.

३ ॰धवने॰ G and the Viv. ; ॰यवने॰ Be, ॰यवतिने॰ Ben, ॰धूनने॰ D U C.—॰तिथ्यं G, ॰तिथ्य Be, तिथ्यस्य the other MSS.

याजा[1] एवैता उक्ता भवन्तीति दीक्षणीयायाः प्रायणीयाया
आतिथ्याया अग्नीषोमीयस्येत्याप्युदाहरन्ति[2] दीक्षणीया प्राय-
णीयातिथ्योपसदो ऽग्नीषोमीयः सप्तम इति ॥ यज्ञो देवेभ्यो
निलायतेति । कतमो नु खल्वयं यज्ञो भवतीति । य एवैष
दडान्त आतिथ्यः संतिष्ठते ॥ तं देवा हस्तान्सꣳरभ्येच्छन्निति । ५
यदेवैतत्तानूनप्तꣳ समवमृशन्तीति[3] ॥ तमिन्द्र उपर्युपर्यत्यक्राम-
दिति । यदेवैतदुपसद्भिश्चरन्तीति ॥ तमेभ्यो यज्ञ एव यज्ञ-
माहरदिति । कतमो[4] नु खल्वयं यज्ञो यज्ञमाहरदिति[4] ।
दीक्षणीया प्रायणीयातिथ्यैष एव यज्ञो यज्ञमाहरदिति[5] ॥
वराहो ऽयं वाममोष इति । सुत्यमङ्गां वर्षिष्ठं । तद्यजमानं १०
वामं वसु मुष्णातीति ॥ के नु खल्वातिथ्यस्यानूयाजा[1] भव-
न्तीत्युपसद इत्येव ब्रूयात्किंदेवत्या उ खलूपसदो भवन्ती-
I. 178. 19. त्याग्नेय्य इत्येव ब्रूयात्कथमु खलूपसदामुपक्रमो भवतीति ।
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत ।
परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेन्मदन्तीः सꣳस्कृत्य १५
पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः
प्राङेत्य स्तम्बयजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वं । यथा प्रकृत्यामेवं प्रथ-

---

१ ॰नुयाजा MSS.

२ ॰षोमीयस्य चेत्यथा G U (sec. m.).

३ सम् found in Be G U D C only.

४ From कतमो unto आहरदिति missing in G H ; इति missing in Ben C Be D U.

५ इति missing in G U C.

मायामुपसदि स्रुचः सादयेदभ्यूढा द्वितीयस्यामभ्यूढतरास्तृतीयस्याम्[1] संवरमाणा इवोपसद्भिः प्रचरेयुर्नाकृतमाद्रियेरन्समग्राङ्गुलिः[2] स्रुवमादायास्यन्निवोपसदं जुहुयादिति ॥ १० ॥ षष्ठः ॥

५ क उ खल्वग्नीषोमीयस्य बर्हिर्यजुषा कुर्यादित्युदास्य
I. 188. 13. प्रवर्ग्यं प्रागाहवनीयस्य प्रणयनात्संवनीयेभ्यश्च वत्सानुपाकुर्याद्व्यवच्छिन्न आहवनीये गार्हपत्ये पदक्षतीयमुपवपेदेवमुपय-
I. 183. 14. मनीष्वथेयमौदुम्बरी[3] स्थूणा यजमानेन संमिता कार्या भवत्यथायं यूपो यजमानस्यारत्निभिर्विमितो भवति ।
१० महोपर[4] इत्येके[4] । ऽत्रो हैवैतानि[5] कुर्याद्यूपावटं तु[6] परि-
I. 194. 11. लिख्य पाणी संमृशेत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य मृसादयेत्प्रोक्षणीः मृस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता उत्तरवेदिं हरन्ति प्रोक्षणीश्चाथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्येत्पौरोडा-

---

१ ॰ढतरास्तृ॰ H Ben U Be; ॰ढतरांढ॰ G, ॰ढतराढ॰ D C.

२ Thus G D Ben CU (pr. m.), ॰समग्रांगुलि Be, ॰समग्रांगुलीभिः U (sec. m.). H defective. The Viv.: परिगृहीतमूलं प्रस्तरमादाय।

३ Between उपवपेदेवम् and उपयमनीषु H Ben ins. इध्मम्, not G U Be D C.

४ Conjectural reading; सोपर इत्येके G C Be U, सोपरेत्येके Ben, समोपर इत्येके H, सोमपर इत्येके D; सोपर इ॰ the Viv.

५ हैवैनानि all the MSS., with ˆत॰ the Viv. (one copy) = वक्ष्यमाणानि।

६ om. H.

ग्निकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्र-
वेत्पत्न्या[१] तदवेक्षितमुपयच्छीत[२] तेजो ऽसीत्यथैनच्छकले-
नोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते
तेजो मा विनैदित्यथैनद्भूत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षे-
तोत्पुनयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः । प्रसिद्धमाहवनीयसकाशे ५
III. 97. 11. पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृह्णीतेति सिद्धमत ऊर्ध्वं । यथो
एतच्छालीकैः कल्पं वेदयन्ते पत्नीशाल एवाग्नीषोमस्याज्यानि
गृह्णीयात्तानि खरे सादयेदिति । समन्वानीय वासमन्वा-
नीय[३] वा पुराणगार्हपत्यं पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पा-
त्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षे- १०
दाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता
अत्रैव सह सꣳसादयन्ति प्रोक्षणीश्च । न[४] प्रतिप्रस्थाता
पत्नीमभिसंनह्येत्पौरोडाशिकेन[५] । नैनां[५] गार्हपत्यमीक्षयेदथै-
नामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्पत्न्या तदवेक्षितमुपयच्छीत तेजो
ऽसीत्यथैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनद्गार्हपत्ये १५
ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनद्भूत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः

---

१ ॰नोद्रवे॰ instead of ॰नाद्रवे॰ G here and infra l. 14. Is उद्द्रवेत् the better reading ?

२ Thus here and l. 14 G Be D C Ben U (sec. m.), ॰यच्छेत H U (pr. m.).

३ Only given by G U (sec. m.).

४ Thus G U D Be, C H Ben om.

५ Thus Be C only, the other MSS. om. न reading ॰डाशिकेनैनां।

सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः प्रसिद्धं गार्हपत्यसकाशे पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा ॥ ११ ॥

I. 194. 17. परिक्रमिभ्य उत्प्रदाय ब्रह्मणे राजानमुत्प्रयच्छेत्संप्रच्छन्नेषु स्रुवाहुती[1] जुहुयात्संप्रच्छन्नास्वेव गच्छेयुराहवनीयाद्राजा
५ दक्षिणार्ध्यः स्यादथाग्निरथ ग्रावोवायव्यान्युत्तरार्ध्यान्याज्यान्यपि वाग्निर्दक्षिणार्ध्यः स्यादथ राजाथ ग्रावोवायव्यान्युत्तरार्ध्यान्येवाज्यानि पूर्वया द्वारोपनिष्क्रम्योत्तरेण सदः परीत्याग्नीध्रागारे ऽग्निं निधायाभिहुत्य प्रोक्षणीहस्त उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्णियं प्रतिपद्यते[2] ऽन्वञ्च आज्यैराहवनीये हुत्वेध्मं प्रोक्ष्य
१० वेदिं प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तादाश्वत्थं प्रस्तरं गृहीत्वा पञ्चविधं बर्हिः स्तीर्त्वा प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्य कार्ष्मर्यमयान्परिधीन्परिधायोर्ध्वं समिधावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य बर्हि-
१५ र्मुष्टिꣳ स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती विधृत्योराश्वत्थं प्रस्तरं प्रस्तरे जुहूं बर्हिषीतरा एता असदन्निति समभिमृश्याप उपस्पृश्य ब्रह्मणो राजानमादाय पूर्वया द्वारा हविर्धानं

---

१ स्रुवाहुतीर्जु॰ MSS., but cp. the Viv.: त्वं सोम जुषाण इति (TS. I. 3. 4. *a* and *b*).

२ प्रतिपद्यते Be G U D C, प्रतिपद्यंते Ben, ॰दमतिपद्यंते H.

प्रपादयेदात्मानमभिपरिहरमाणः[1] इव । सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।
॥ १२ ॥ सप्तमः ॥

क उ खलु शिल्पवदिध्मावर्हिरपवर्गं गच्छतीत्यग्नीषोमीय
इत्येव ब्रूयात्क उ खल्वग्नीषोमीयः सुत्यमहरनुसमेतीति ।
मद्यस्क्रियामित्येव[2] ब्रूयात्क उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुसमे- ५
तीति । मद्यस्क्रियामित्येव[2] ब्रूयात्का उ खलु देवता
सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इति । वागेव वाचमाह्वयतीति । क
I. 197. 2. उ खलु पितापुत्रीया[3] सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इत्यग्नीषोमी-
यस्य हुतायां वपायां परिहृतासु वसतीवरीषु द्वितीया ।
प्रातरनुवाके तृतीया । दक्षिणानासु ह काल एक आह्वयन्ती- १०
I. 197. 8. त्यथ यो वीडितः कुम्भस्तं याचतीति दृढ इत्येवेदमुक्तं
I. 198. 17. भवति । पयस्य सक्तूंश्च कुरुतेति श्रयणार्थं एवैते उक्ते
I. 199. 1. भवतश्चतस्रो रशनाश्चतस्रो वपाश्रपणीर्द्वयमिध्मावर्हिरिति
सवनीयस्य चानूबन्ध्यस्य चैतानि भवन्ति । काश्चतस्र स्थाली-
र्वायव्याः सोमग्रहणीरित्यादित्यस्थाल्युक्थ्यस्थाल्याग्रयणस्थाली १५
ध्रुवस्थालीत्यथेमानि द्वादशोर्ध्वपात्राणि भवन्ति दधिग्रहपात्र-
मपांश्वन्तर्यामयोर्द्विदेवत्यानांश्च शुक्रामन्थिनोर्ऋतुपात्रे आदि-

---

१ Thus Ben C Be G D U (sec. m.); ॰त्मानमपरिह॰ H, ॰त्मानमनभि-परिह॰ U (pr. m.).

२ Thus Ben C G (sec. m.) U (pr. m.); ॰स्क्रियायामित्येव H Be U (sec. m.).

३ ॰पुत्रिया G U.

त्यस्याल्या औपशयं पात्रमुक्थ्यस्याल्या औपशयं पात्रमथेम एकादश चमसा भवन्ति यजमानस्य ब्रह्मणो होतुरुद्गातुर्मैत्रावरुणस्य ब्राह्मणाच्छꣳसिनो ऽच्छावाकस्य मदस्याग्नीधः पोतुर्नेष्टुरिति । तेषां त्सरूणि सरूपाणि कारयेन्नैयग्रोधानां ५ विज्ञायत उत्तरस्यां[1] ततो[1] यदत्सरुकैश्चमसैर्भक्षयन्ति न्यग्रोधचमसैरित्येतस्मान्नैयग्रोधा एव भवन्ति । रश्मिश्च[2] म[2] इत्यदाभ्य एवैष उक्तो भवत्यधिपतिश्च म इति प्राजापत्य एष दधिग्रहो भवति । सारस्वतश्च मे पौष्णश्च[3] म[3] इति[3] वसतीवरीरित्येक आङ्गरय हैक आङ्ग राजसूयिक एष १० महाग्रहो भवति । पोषणादु[4] ह[4] पौष्णो भवति ग्रहणाद्[5] सारस्वत इति । ॥ १३ ॥ अष्टमः ॥

I. 200. 5.
II. 98. 16.

अथेदं महारात्रिकं कर्म । तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । हस्तपादाग्रक्षाल्यान्तरेण चात्वालोत्करौ देवयजनमभि प्रपद्यन्ते । तेषां यथासंप्रैषं विहितानि कर्माणि १५ भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमित्यथोपरमत्यथैष आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीशालं द्रुत्वाग्नीनुपसमाधाय

---

१ The first citation from the *uttarātatiḥ* seems XVIII. 21 300. 13, the second I have not been able to point out.

२ °चमस H ; Ben om. म ।

३ Thus G D U C, पोष्णश्च म H, पौष्णश्चेति Ben, पौष्ण इति Be.

४ Thus G U ; पौषणादु ह H D C, पोषणादहि Ben Be.

५ Thus emended ; ग्रहणात्तु G U Ben Be, ग्रहणाद्भु C. ग्रहणानु D, ग्रहणात्त H.

संपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य सꣳसाद्याज्यं विलाप्योपास्ते ।
ऽपरः[1] प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं
निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता उत्तरवेदिꣳ
हरन्ति प्रोक्षणीश्चाथाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति ।
संमृष्टानि द्विधा पात्राण्यभिमृक्ष्यन्त[2] इति । वायव्यया ५
वायव्यान्यैन्द्र्या[3] सदो । ऽथैष उन्नेता गावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य
द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य
पुरोऽक्षꣳ सꣳसादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय
दध्याग्नीध्र इध्मावर्हिरुपसादयत्यथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभि-
संनह्येत्पौरोडाशिकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्ष- १०
यित्वाज्येनाद्रवेत्पत्या[4] तदेवेक्षितमुपयच्छीत[5] तेजो ऽसीत्य-
थैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये
ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनद्भूत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः
सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः प्रसिद्धमाहव-

---

१ ऽपरः U (pr. m.), परः D C, ऋपरः Ben (pr. m.), क्षपरः the other MSS. H. wholly corrupt.

२ Uncertain reading ॰मृक्ष्यत Ben, ॰मृक्ष्यंत G (sec. m.), °मृक्षंत G (pr. m.), ॰मृक्ष्यत Be C U, ॰मृक्ष्यत D, ॰मृक्ष्यंत D. The Viv. (one copy) ॰मृक्ष्य changed into ॰मृज्य, and thus also the other copy.

३ ॰यैन्द्रिया G C.

४ ॰नोद्रवे॰ again G.

५ ॰यक्षीत G (sec. m.). U (pr. m.) D C Ben, ॰यक्षेत G (pr. m.) Be H U (sec. m.).

नौयसकाशे पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृह्णीते मिङ्गमत ऊर्ध्वम् ।
॥ १४ ॥

TI. 98. 17. अथ शालीकेरेवमेवैषां यथासंप्रेषं विहितानि कर्माणि भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेद्दैष्णव्या हविर्धानमित्य-
५ थोपरमत्यथैष आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीशालं द्रुत्वाग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य सꣳसाद्याज्यं विलाप्योपास्ते ऽपरः प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरूप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि ता आग्नीध्रꣳ हरन्ति प्रोक्षणीश्चाथाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति
१० संमृष्टानि द्विधा पात्राण्यभिमृक्ष्यन्त[1] इति वायव्यया वायव्यान्यैन्द्र्या[2] सदो ऽथैष उन्नेता शावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरोऽक्षꣳ सꣳसादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय दध्याग्नीध्र दध्नावर्हिरुपसादयति न प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभि-
१५ संनह्येत्पौरोडाशिकेन[3] नैनां[3] गार्हपत्यमीक्षेयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्यत्या[4] तदवेक्षितमुपयच्छीत[5] तेजो ऽसीत्य

---

१ ॰मृक्ष्यंत Be G, मृक्षत U C, ॰मृक्षंत D; H and Ben. abbreviate this passage.

२ ॰न्यैन्द्रिया G U C, ॰न्यैंद्रीया Be.

३ Thus G (pr. m.) D Be C Ben; ॰केनैनां G (sec. m.) H; ॰केनाथैनां U (sec. m.).

४ ॰नोद्रवे॰ again G.

५ ॰यक्षीत all (H. abbreviates).

यैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाग्नीध्रीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनद्धृत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः। प्रसिद्धमाग्नीध्रीयमकाग्ने पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा परिकर्मिभ्य उत्प्रदाय प्रोक्षणीहस्त उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्णियं प्रतिपद्यते। ५ ऽन्वञ्च आज्यैरथेध्मं प्रोक्ष्य वेदिं प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्प्रस्तरं गृहीत्वैकविधं[1] बर्हि[1] स्तीर्त्वा[1] प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्यौदुम्बरान्परिधीन्परिधायोर्ध्वं समिधावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य १० बर्हिर्मुष्टिꣳ स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती। विधृत्योः प्रस्तरं। प्रस्तरे जुहूं। बर्हिषोतरा। एता असदन्निति समभिमृश्य योगेन युनक्ति। सिद्धमत ऊर्ध्वम्। ॥ १५ ॥ नवमः ॥

किमग्निहोत्रो दीक्षितः किमौपसदः किंप्रसुत इति। विज्ञायते व्रतमेव दीक्षितस्याग्निहोत्रं। घर्मोच्छिष्टमौपसदस्यो- १५ पाꣳशुन्तर्यामौ[2] प्रसुतस्य। यो हानुदिते स सायमग्निहोत्रभक्तिर्य उदिते स प्रातरग्निहोत्रभक्तिः। किंदर्शपूर्णमास[3]

---

१ The three words एक ॰ब॰ स्त र्त्वा effaced in G.

२ Thus G U D C Be; ॰पसदमुपाꣳश॰ H, ॰पसदमस्योपाꣳश॰ Ben, the Vivaraṇa also has औपसदस्य।

३ Thus Be G U (sec. m.), the Viv.; ॰दर्शपूर्णमासस्य H, दार्श (or दर्श) पौर्णमासस्य (or स्स) H D C Ben (pr. m.), all without इति; °मास इति Ben (sec. m.), °दर्शपौर्णमास इति U (pr. m.).

इति विज्ञायते पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयं पशुमकुर्वत
III. 99. 11. दार्शं यज्ञमाग्नेयं पशुमकुर्वतेति यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं
वेदयन्ते प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयान्निर्वपेत्सक्त-
दुपहितान्येव कपालानि स्युरा समभिवामनात्सꣳसृष्टं कर्म
५ तायते[1] तेषामेकैकमुद्वासयेदनुसवनं येनयेन प्रचरिष्यन्स्या-
दपि वा व्यभिमृष्टानां पिण्डानां परिशाययीतेतरयोः[2] सवनयो-
र्यद्येककपालश्चिकीर्षितः[3] स्यात्प्रातःसवनिकैरेव[4] वर्तयेत्कृतान्ता-
त्पौरोडाशिकं कर्म प्रत्याददीतेतरयोः[5] सवनयोरनुसवनमङ्गा-
राध्यूहनेनैव कपालेषु प्रतिपद्येत भिद्धमत ऊर्ध्वम्
१० ॥ १६ ॥ दशमः ॥

III. 96. 6. यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्त उभयतःशुक्रा आदि-
त्यवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयात्ताः शुक्रास्ताभिराप्याययेत्ताभिर-
भिषुणुयादित्युपर्यधꣳ होत्रचमसं कृत्वेत्येतेनैवापि तृतीयेन
वर्तयेत्तयोरपः पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रापयेद्धोत्रचमसीया
१५ वसतीवरीया मैत्रावरुणचमसीया इति दक्षिणेन होतारं
परिगृह्यापरया[6] द्वारैकधनानेतस्मिꣳस्त्र काले सर्वत्र एव मैत्रा-

---

१ Thus Ben, ज्ञायते C D, तायत H (reading एषाम् instead of तेषाम्), वर्तयेत् G Be U (sec. m.) and the Viv.

२ इतरयोः Be G (pr. m.), उत्तरयोः Ben C U D G (sec. m.).

३ यद्येक॰ H and the Viv., यदेक॰ G U Ben Be; C defective.

४ ॰सवनिकै॰ G U D, Viv., ॰सवनीकै॰ the other MSS.

५ उत्तरयोः MSS.

६ परिप्रगृह्या॰ Be U.

वरुणचमसीयाः पर्यस्येत्तृतीयं वसतीवरीणामवनयेत्तृतीयमेक-
II. 190. 12. धनानामेवमस्य प्राक्केवलः शुक्रो भवति । सोमग्रहं गृह्णीयाद्ब्र-
ह्मवर्चसकामस्येत्यनिरुप्तस्यैवैष राज्ञो ग्रहीतव्यो भवति । का
उ खलु देवताः प्रथमꣳ सोमं भक्षयन्तीत्यापं इत्येव ब्रूया-
द्विज्ञायत उपुह्यताः सोमस्य पिबतोपह्वतो युष्माकꣳ सोमः ५
पिबत्विति । क उ खलु सोमस्य सोमपीथो भवतीति ।
विज्ञायते यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम
सोमाय स्वाहेत्येष एवापि सोमस्य सोमपीथस्तेषाꣳ संनिपति-
तानामानुपूर्वतेति[१] । निग्राभ्यासु वाचयित्वादाभ्येन चरेद्यो-
पाꣳशुसवनमाददीताथ राजानं निर्वपेत्सिद्धमत्राग्निष्टोमिकं १०
कर्म जानीयादा फलकयोरभिमर्शनात्फलके अभिमृश्य
पृश्निभिश्चरेद्य प्राणग्रहैश्चरेद्यांशूनुपसंगृह्णीयाद्यांशुना
चरेद्योपांशुना । काले ऽन्तर्यामेण । सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।

॥ १७ ॥ एकादशः ॥

III. 101. 7. यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्त आग्रयणस्य ग्रहणे १५
द्वयोर्धारयोः प्रातःसवने गृह्णीयात्तिसृणां माध्यंदिने सवने
चतसृणां तृतीयसवन इत्युपांशुश्चन्तर्यामयोश्च सꣳस्रावः संततश्च
शुक्र एते द्वे प्रातःसवने । संततश्चैव शुक्र आग्रयणश्चोदचनेन

---

१ Thus G U D, ॰पातितानां॰ H Ben, ॰पतितानां॰ C, ॰पोभानां Be.—॰मानुपूर्वतेति G U (sec. m.), ॰मानुपूर्वते H, ॰मानुपूर्वतेति Be, ॰मानुपूर्व्यतेति Ben U (pr. m.), ॰मनुपूर्व्यतेति C D.

च[1] तृतीया माध्यंदिने सवन । आदित्यस्याख्यामतिग्रिष्टो[2] राजादित्यग्रहस्य च सꣳस्राव आग्रयणस्यैवोदचनेन[3] च चतुर्थी तृतीयसवने । संपूतꣳ राजानं चयेण श्रीणीयात्पयसा सक्तुभिर्हिरण्येनेति । स यं कं चन ग्रहं गृह्णात्युभयत[4] उदबुध्नꣳ
५ हिरण्यश्रयणमेवैनं करोति । तिष्ठता ग्रहा होतव्या अन्यत्र
III. 101. 9. प्राजापत्याच्च मन्थिसꣳस्रावाच्चेति । यथो एतच्छालीकैः कल्पं वेदयन्ते द्रप्सानुमन्त्रणीयास्विति स्रुवाहुतीरेवैता जुहुयात्कस्मिन्नु खल्वेनाः काले जुहुयादिति । संतनौर्हुत्वैतस्मिन्नेनाः[5]
I. 212. 6. काले जुहुयादित्यथोन्नेतरित्याह प्राञ्चꣳ राजानं पूतभृतमभि
१० संपवयताद्दशाभिराधवनीयं मृष्ट्वा न्युञ्जतादित्युक्तसंप्रैष[6] एष शेत[7] आवकाशेभ्यो । ऽवकाशैरुपस्थाय दशाभिरेवैनं[8] मृष्ट्वा न्युञ्जति । ॥ १८ ॥

समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादित्या[9] धिष्णियव्याघारणसंपा-

---

१ Given by G U D only.

२ ०स्याख्या चति० Ben H.

३ एव om. Be G U D.

४ गृह्णीयादिति instead of गृह्णाति Be G (sec. m.).

५ संततौ० Be, सततौर्हु० H.

६ Thus Ben H, ०त्युक्तः सं० the other MSS.

७ शेते G U D C, एते Be, दाते Ben, H. corrupt.

८ Thus G (sec. m.) U D, दशभिरेनं C, दशाभिरेवैनां the other MSS.

९ Viv.: समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादिति यदुच्यते (e.g. XI. 3 : 67. 17) तत्रायमेव विधिः ।

I. 213. 20. तादित्येष समुद्देशो[1] भवति । कथमु खलु धिष्णियानां यथान्युप्तं व्याघारणं भवतीति । विभुवे प्रवाहणाय स्वाहेति व्याघार्य रौद्रेणानीकेन पाहि माग्ने पिपृहि मा मा मा

I. 214. 8. हिꣳसीरिति । सप्त वृणीत इति । होतैवैषाꣳ सप्तमो भवत्य-हर्गण उत्तरेष्वहःसु प्रातःसवनिकं प्रसर्पणं कथꣳ स्यादित्या- ५ हवनीयोपस्थानप्रभृतीत्येव ब्रूयात्सकृत् ग्ध्यविघनानामुपस्थानं ।

I. 217. 6. कथमु खल्वेषां विसꣳस्थितसंचरः स्यादित्यन्तरेण होतुश्च धिष्णियं ब्राह्मणाच्छꣳसिनश्च ये ऽधिष्णिया । अथ धिष्णिय-वन्तः स्वꣳस्वमेव धिष्णियमुत्तरेण परिक्रामेयुरयेमावध्वर्यू अचमसौ[2] भवतः । क्व उ खल्वेतयोर्भक्षो भवतीति । होतृच- १० मस इत्येव ब्रूयात्क्व उ खल्वृत्विजामेकाहे सोमं न भक्षयन्ती-त्युन्नेता ग्रावस्तुत्सुब्रह्मण्य इत्येव ब्रूयात्क्व उ खलु सत्रे दीक्षिता भक्षयेयुरिति । नेष्टुश्चमस उन्नेता भक्षयेदच्छावाक-चमसे ग्रावस्तुदुद्गातृचमसे[3] सुब्रह्मण्यो । ऽपि वा सर्व एवाग्नी-ध्रचमसे भक्षयेयुर्विज्ञायत उत्तरस्यां ततौ[4] तेषां य एवाग्नीध्रः १५ स ग्रावस्तुत्स सुब्रह्मण्यः स उन्नेतेति । ॥ १९ ॥ द्वादशः ॥

I. 217. 11. III. 104. 7. यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते समानपात्र्यामेव

---

१ °देश्यो G (sec. m.).

२ Thus H Ben (pr. m.) C D U (pr. m.), °मसिनो Ben (sec. m.) Be G U (sec. m.).

३ °द्गातुश्चमसे H only.

४ See XVII. 21 : 301. 2.

सवनीयानुद्वासयेत्पुरोडाशस्यैवैषो ऽलङ्कारो दृष्टो भवति[१] ।
मध्यतः पुरोडाशमुपस्तीर्णाभिघारितमुद्वासयेत्पुरस्ताद्धाना
दक्षिणतः करम्भं पश्चात्परिवापमामिक्षामुत्तरतः । कथमु
I. 217. 13. खल्वेषाꣳ संचरी[२] स्यादिति । प्रज्ञातो हविष्यथो । ऽथापरं ।
५ पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्यापरया द्वारा सदः प्रपाद्याग्रेण कर्तृन्
जघनेन धिष्णियानुत्तरेणाच्छावाकस्य धिष्णियं पर्याहृत्या-
न्यस्मै प्रदायैतेनैव यथेतमेत्योत्तरेण सदः परीत्य पूर्वया
द्वारोपनिर्हृत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं पर्याहृत्यान्तर्वेद्यासादयेद्ध्वर्यु-
स्त्वेद्धविर्धानं[३] प्रपन्नः स्यदुपनिष्क्राम मा त्वाभिपरिहारिष-
I. 218. 12.[१०] मित्येव ब्रूयाद्यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्ये-
षूत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्ग्राह्यं[४] प्रयच्छतीति यदा-
ध्वर्युः पुरोडाशान्प्रत्यङ् हरेत्तद्धविर्धानं प्रपद्यमानं प्रतिप्रस्था-
तारं परिगृह्णीयाद्ग्रहावादायोपनिष्क्रामत्युपनिष्क्रान्तस्यैवाध्व-
र्युर्ग्रहावादत्ते । ऽपरेण परिक्रान्तायोत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे

---

१ °तीति Ben.

२ Thus Ben C U and G (pr. m.) the Viv. (one copy); संचरि D H the Viv. (another copy), संचारी Be G (sec. m.), संचरः U (sec. m.). The Viv.: संचरणं संचरो गमनं तस्यास्ति संचरी (°रि) मार्गः cp. XXVI. 24.

३ Thus H G (pr. m.) Kes'., the other MSS. ins. अथ before अध्वर्यु°

४ प्रतिनिग्रा° Ben Be and one copy of the Viv.

प्रतिनिर्ग्राह्यं[1] प्रयच्छतीति । ऊत्वा व्यवनीय[2] प्रदक्षिणमावृत्य[2] प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयाद्यथाध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्पात्रेण । भिद्धमत ऊर्ध्वमथेमे द्विदेवत्या अननुवषट्कारा भवन्ति । क्व[3] उ खल्वेषामनुवषट्कारो भवतीति । विज्ञायते द्विदेवत्यानृतुयाजान्यस्य पात्नीवतो ग्रहः । आदित्यग्रह- ५
III. 106. 2. सावित्रौ[4] तान्स्म[5] मानुवषट्कृथा[5] इति । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्येषु दीर्घभक्षेणैवैनान्भक्षयेद्भक्षेहि[6] माविशेति प्रतिपद्य क्रत्वे दक्षाय रायस्पोषाय सुवीरताया इत्यातः । प्रत्यभिमृशते मा मा राजन्विबीभिषो मा मे हार्दि त्विषा वधीः । वृषणे शुम्भायायुषे वर्चस इत्यथानु- १०
सवनभक्षेणैव[7] सवनमुखीयान्भक्षयेदिति ॥ २० ॥ चयोदशः ॥

क्व उ खलु वमतीवरस्य स्तोत्रभक्तिर्भवति शस्त्रभक्तिश्चेति । विश्वरूपासु ह्यस्य स्तोत्रभक्तिर्भवति प्रातरनुवाके[8] ह शस्त्रभक्तिः । क्व उ खलूपाꣳशुन्तर्यामयोर्द्विदेवत्यानाꣳ स्तोत्रशस्त्र-

---

१ प्रतिनिग्रा° Ben Be and one copy of the Viv.

२ °नीयाप्रदक्षिण° G U D C.

३ क्व उ U Be Ben C, Viv., क G H.

४ °सावित्रं Be Ben (sec. m.), °सावित्रान् Ben (pr. m.)

५ Thus G (pr. m.) U D C and cp. Āśv. śrs. v. 5. 21 (Vait. sū. 20 4); मास्मतानुवष° Ben (pr. m.), मास्मताननुवष° G (sec. m.), तास्मामानुवष° H, ममास्मतानुवष° Be.

६ °भक्षणैवै° Be G.

७ °भक्षणैव Be G U (sec. m.).

८ °वाको Be G C U (sec. m.).

भक्तिर्भवतीति। यदुपाꣳशु शꣳसति तदुपाꣳशुन्तर्यामयोः।
I. 226. 1. प्रउग उक्थे[1] द्विदेवत्यानामथायं प्रतिप्रस्थातर्तुग्रहेष्वध्वर्योरुत्तरतःसेवी भवतीतश्चामुतश्च यन्तं प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयादथाध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्पात्रेण सिद्धमत
५ ऊर्ध्वं। किंदेवत्या उ खल्वृतुयाजा भवन्तीत्यृतुदेवता इत्येतदेकमथापरमिन्द्रꣳ होता यजति। मरुतः पोता यजति। ग्रावो नेष्टा यजत्यग्निमाग्नीध्रो यजतीन्द्रं ब्राह्मणाच्छꣳसी यजति। मित्रावरुणौ मैत्रावरुणो। देवं द्रविणोदां चत्वारो ऽश्विनाध्वर्यू अध्वर्यू[2]। अग्निं[2] गृहपतिं गृहपतिः। क उ
१० खल्वैन्द्राग्नस्य स्तोत्रभक्तिर्भवतीति। बहिष्पवमान इत्येव ब्रूयाद्ये के चन ग्रहा अस्तोत्राः पवमान एव[3] तेषाꣳ[4] स्तोत्राणि भवन्ति[4]। क उ खलु माध्यंदिनीयाः सवनीया निरुप्यन्त इति। चुल्लकवैश्वदेवस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात्क[5] तृतीयसवनीया। माहेन्द्रस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात्। ॥ २१ ॥

१५ नाराशꣳसमुपदस्तꣳ उतादेवैनꣳ[6] होतृचमसाद्गृह्णीया-

---

१ Thus U (sec. m.), Viv.; उक्थो G U (pr. m.), उक्थ्ये Be Ben H C. Acc. to the Viv. it is synonymous to शस्त्रे।

२ Thus G U D C; अध्वर्यवोग्निं Ben H Be.

३ Thus G Be, एवैतेषां Ben D H U C.

४ भवंतीति Ben H.

५ उखलु ins. G U D C.

६ Thus G U (sec. m.), उतादेनं H D C U (pr. m.), उतादेवेनं Ben (sec. m.) Be, उतादेनं Ben (pr. m.)

द्विनाराशंसं प्रातःसवनं च माध्यंदिनसवनं चैकनाराशंसं तृतीयसवनं । चत्वार्युन्नीयमानसूक्तानि[१] भवन्तीति[२] । सवनमुखेषु[३] चाच्छावाकचमसे[३] च[३] । त्रयो दीर्घभक्षाः । क उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुसमेतीति । दधिघर्म इत्येव ब्रूयाकिमुपसदाः । सौम्यस्य परीज्येति । तिरश्चर्मन्फलके ग्राव्णोद्वादयतीति । शुष्काभिषव इत्येतदाचक्षते । कथमु खलु रथंतरपृष्ठे माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णीयान्महाः इन्द्रो य ओजसेत्येतया गायत्र्या माहेन्द्रं गृह्णीयादथ बृहत्पृष्ठे महाँ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इत्येतया त्रिष्टुभा माहेन्द्रमथोभयपृष्ठे[४] यया पृष्ठं तया गृह्णीयात्पुरोरुचमितरां कुर्यादिति । ॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥

I. 234. 1.

कथमु खलु सवनीयस्य पशोश्चर्याया उपक्रमो भवतीतीडसूनः संस्तीर्य पृषदाज्यं विहृत्य[५] जुह्वाः समानीयान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य संवदेताभिघारयेदासादयेत्यशुं पञ्चहोत्रा चतसृषूपस्तृणीते । मनोताप्रभृतिनेडान्तेन चरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वमथोक्थ्यविग्रहेषु य एव प्रातःसवनिको[६]

---

१ ॰र्युन्नीयमानानिसू॰ Ben H, ॰र्युन्नीयमानिसू॰ Be, ॰र्युन्नीयसू॰ C.

२ इति om. G.

३ । Thus, hesitatingly, emended. सवनमुखेष्वाच्छावाकच (॰कस्य॰) मसेच सवनेच C U D; सवनमुखेष्वच्छावाकचमसे च सवनमुखेषु G (sec. m.); सवनमुखेचाच्छावाकचमसे च सवने च Be Ben; सवनमुखेच्छावाकचमसेवसवने च H

४ After माहेन्द्रम् G U D ins. ग्रहम् ।

५ Thus H, विहृत्य the other MSS. (G is indistinct).

६ ॰सावनीको or ॰सवनीको some of the MSS.

ग्रहणमन्त्रः स एव माध्यंदिनोयः स तृतीयसवनिको[1] ।
I. 251. 1. देवतामेव व्यञ्जयेच्चमसायचमसायैव त्रीꣳस्त्रीन्पुरोडाशग्रहक-
लानुपास्येन्नव[2] होतृचमस इति । त्रयाणामेवैष उक्तो भवत्य-
थायमाग्रयणस्त्रयस्त्रिꣳशतो देवतानां गृह्यते । क उ खल्वेताः
५ प्रदाने विज्ञायन्त इति । पात्नीवते । विज्ञायते पत्नीवत-
I. 254. 12. स्त्रिꣳशतं त्रीꣳश्च देवानिति । कथमु खलु पात्नीवतं भक्षये-
दादित्यवद्गृणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य
जगतीच्छन्दसो ऽग्निना वैश्वानरेण पत्नीवता त्वष्ट्रा पीतस्य
मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामीति । ॥ २३ ॥

१० कथमु खल्वन्तरुक्थ्यो भवतीति । प्रसिद्धं तृतीयसवन
आग्रयणं गृहीत्वोक्थ्यं गृह्णीयादथैनं ध्रुवमुपस्थाप्य त्रिषूर्ध्व-
पात्रेषु विगृह्णीयादुपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुव-
मुक्थ्येभ्य उक्थ्यायुवं यज्ञस्यायुष इन्द्रावरुणाभ्यां[3] जुष्टं गृह्णा-
मीति । पुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति । परिमृज्य
१५ सादयत्येष ते योनिरिन्द्रावरुणाभ्यां त्वेति । तदानीमेवापरं[4]
गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्थ्या-

---

१ ॰सावनीको or ॰सवनोको some of the MSS.

२ Thus D G U (pr. m.) C Ben (pr. m.), ॰पास्येतच H, ॰पास्यैरन्नव Ben (sec. m.), ॰पास्येरंनव Be.

३ Nearly all the MSS. insert here and infra त्वा before जुष्टं ।

४ MSS., exc. Be once and Ben once (sec. m.), read ॰परेण instead of ॰परं ।

युवं यज्ञस्यायुष इन्द्राबृहस्पतिभ्यां[१] जुष्टं गृह्णामीति । पुनर्ह-
विरसीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति । परिमृज्य सादयत्येष
ते योनिरिन्द्राबृहस्पतिभ्यां त्वेति । तदानीमेवापरं गृह्णात्यु-
पयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्थायुवं
यज्ञस्यायुष इन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं गृह्णामीति । नात्र पुनर्हविर- ५
सीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति । दशाभिरेवैनां मृष्ट्वा न्युञ्जति ।
परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राविष्णुभ्यां त्वेत्यथैनान्ध्रुवे
ऽवनीय होत्रचमसे ऽवनयेत्स्रोत्रे स्रोत्राण्यावपेच्छस्त्रे शस्त्राणि ।
तस्य प्रत्तस्य[२] भक्ष इन्द्रावरुणाभ्यामिन्द्राबृहस्पतिभ्यामिन्द्रा-
विष्णुभ्यामग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपह्व- १०
तस्योपह्वतो भक्षयामीत्येतेनैव वा भक्षयेदपि वा नित्यपूर्वे-
णादित्यवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य
जगतीच्छन्दस इन्द्रावरुणाभ्यामिन्द्राबृहस्पतिभ्यामिन्द्राविष्णुभ्या-
मग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपह्वतस्योपह्वतो
III. 113. 2. भक्षयामीति । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्ता- १५
न्निन्दाहुती जुहुयान्निन्दाहुती हुत्वा हारियोजनं ग्रहं
II. 326. 12. गृह्णीयादित्यथ हैके चात्वालदेशे ऽवभृथं निधाय दध्ना
पयसा मधुमिश्रेण नैष्ट्रयनैर्ऋजीषमभिजुह्वति यत्ते ग्राव्णा

---

१ Here begins M (see Introd. to Vol. II, p. IV).

२ Thus U M, प्रतस्य D, प्रत्तस्य Be, thus or प्रत्तस्य Ben., प्रतिर H G. om. the word altogether, प्रत C.

चिच्छिदुः सोम राजन्नित्यवभृथयजूꣳषि जुहोतीति[१] । कत-
मानि खल्विमान्यवभृथयजूꣳषि भवन्तीति । यदेवैनदाहव-
नीये शाकलैश्चरन्ति देवकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि मनुष्यकृत-
स्यैनसो ऽवयजनमसि पितृकृतस्यैनसो ऽवयजनमसीत्यवभृथा-
I. 261. 5. ५ ऋताविति । कतमा उ खल्वियमवभृथाऋतिर्भवतीत्यप उद्गृह्य[२]
जुहोति यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः । सूक्तवाके नमो-
वाके विधेम स्वाहेति । तिष्ठन्त एवावभृथेन प्रचरेयुः ।
I. 261. 17. पराङावृत्तः प्रपदेनोदक्रान्तं प्रत्यस्येत्सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।

॥ २४ ॥ पञ्चदशः ॥

I. 262. 6. १० अथायमुदयनीयस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति ।
बर्हिर्यजुषा कुर्यात्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि
निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्याचैवोत्तरत उद-
पात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि
पात्रीं । पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति[१] कर्मान्तस्तायत
१५ आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वा तिरः पवित्रमप
आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं तण्डुलानावपेद्याज्यं[३] निर्व-
पेद्याज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वा जघनेन गार्हपत्यमौप-
मदायां वेद्याꣳ स्तम्बयजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वं । तस्य शृतस्या-
सादनं । दक्षिणं परिधिसन्धिमपरं विमुच्य दक्षिणं वा परि-

---

१ See TS. VI. 6. 3. 1.

२ Thus G U M D C, उद्गत्य Ben हृत्य H.

३ From आवपेच्छूर्पा॰ unto तंडुलान् om. G Be and Ben (sec. m.).

धिमग्रेण प्राञ्चं प्रायणीयमासादयेत्प्रत्यञ्चमुदयनीयमग्निमुखा अत्र देवता दृज्यन्ते । शंयन्त[1] उदयनीयः संतिष्ठत ॥ २५ ॥

I. 263. 2. अथ यदि पशुरुपक्लृप्तः स्यात्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यमाद- ५
दीत । संप्रैषप्रभृति पाशुबन्धिकं कर्म तायते । सिद्धमत ऊर्ध्वं ।

III. 114. 17. यथो एतच्छालीकैः कल्पं वेदयन्ते मैत्रावरुण्यामिक्षया यजेतेति तस्मै मह सवनीयैर्वत्सापाकरणꣳ[2] सह सायंदोहमुदयनीयेन चरित्वा पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदथ प्रातर्दोहं १०
धेनूर्दोहयेदथैनां[3] गार्हपत्ये श्रपयित्वानभिघारितामुद्वासयेदथाज्यं[4] निर्वपेदथाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वाहवनीये वैदलकान्परिधीन्परिधायाथैनां[5] पुनरधिश्रित्याभिघारितामुद्वास्यान्तर्वेद्यासादयेदथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरेदाज्यभागान्तं कर्म कृत्वा दक्षिणे वेद्यन्ते केशश्मश्रु वपते नखानि १५

---

१ Thus write G M U (sec. m.), शंयुवंतः Be U (pr. m.) C, शंयवंतं H, शंयुतं D.

२ Thus M Be Ben, वत्सानामपाक॰ G U D C, वत्सापाक॰ H.

३ ॰नं Ben (pr. m.) Be.

४ Thus H U D C G (pr. m.) Ben (pr. m.); ॰लानभिघारितमु॰ M, ॰लाभिघारितमु॰ G (sec. m.) Be Ben (sec. m.).

५ वैदल॰ M only.

निकृन्तते[१] ऽथाज्यभागप्रतिपत्केडान्ता[१] संतिष्ठते । ऽथेयमुदव-
I. 263. 9. मानीयोपाꣳशु भवति पुनराधेयधर्मं[२] हि[२] । सकृन्महावेद्यै
स्तम्बयजुषो हरणमसंनद्धा पत्नी यज्ञपुच्छमन्वास्ते । ॥ २६ ॥
षोडशः ॥

५ अथेममग्निचयं त्र्युपसत्कꣳ षडुपसत्कं द्वादशोपसत्कमिति[३]
चिन्वते । स यदि साहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे
प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचि-
ताहुती[४] जुहोति । द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय
संचिताहुती जुहोति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां
१० चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषा-
मुपधाय संचिताहुती जुहोत्यौपवसथिकैव तृतीयाथ यदि
साहस्रꣳ षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य
प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोति । श्वो[५]
भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय
१५ संचिताहुती जुहोति[५] । स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यथ
यदि साहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति यथासूत्रं[६] तथाथ

---

१ ०न चाज्य० Ben H.

२ Thus G Ben C D ; ०धर्म्याहि U, ०धर्म्यहि M, ०धर्माहिण H, ०धंम्यामाह Be.

३ ०कं वेति Ben H.

४ Here and infra some of the MSS. read ०हुतीर्जुहो० ।

५ The passage from श्वो unto जुहोति om. M Be, in G it is effaced.

६ यथासूत्रमथ H G (sec. m.).

यदि द्विषाहस्रं[1] त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्यो-
पसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताञ्जुती
जुह्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[2] द्वितीयां चितिꣳ सपुरी-
षामुपधाय संचिताञ्जुती जुह्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति
श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं ५
पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताञ्जुती
जुह्वाहार्याꣳ[3] सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिकैव तृतीयाथ यदि
द्विषाहस्रꣳ षड्डुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां
प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताञ्जुती जुह्वा-
हार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति श्वो[4] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य १०
द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताञ्जुती जुह्वाहार्याꣳ
सपुरीषामुपदधाति[4] स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यथ
यदि द्विषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे
प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्यस्तपुरीष[5]
एताꣳ रात्रिं वसति श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य १५
पुरीषमुपधाय संचिताञ्जुती जुह्वाहार्याꣳ[6] सपुरीषामुपदधाति[6]

---

१ द्विषा० and द्विसा० the MSS. promiscue ; thus also त्रिषा०, त्रिसा० ।

२ Thus Be G M, ~सुपधाय the other MSS.

३ हार्यꣳ M here and infra each time.

४ From श्वो unto ०दधाति effaced in G.

५ Most of the MSS. ins. सपुरीषाम् after चितिम्, but cp. the following chapter.

६ जुह्वा द्वेद्वे आहार्यं सपुरीषे उप० M.

स एवमेव यथासूत्रं तथा वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्यांः सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिकैव[1] द्वादशी[1] ॥ २७ ॥

अथ यदि त्रिषाहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे ५ प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिः सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[1] द्वितीयां चितिः सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[1] श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिः षष्ठीं चितिः सपुरीषा- १० मुपधाय संचिताहुती हुत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधात्यौ- पवसथिकैव तृतीयाथ यदि त्रिषाहस्रः षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिः सपुरीषा- मुपधाय संचिताहुती हुत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[1] श्वो[२] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिः सपुरीषा- १५ मुपधाय संचिताहुती हुत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[२][1] स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यथ यदि त्रिषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्यस्तपुरीष एताः रात्रिं वसति[1] श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य पुरीषमुपधाय संचिताहुती हुत्वा २० द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[1] स एवमेव यथासूत्रं तथा

---

१ हुत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उप० M.

२...२ Effaced in G.

वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताहुती हुत्वा द्वेद्वे आहार्ये मपुरीषे उपदधात्यौपवसथिकैव द्वादशी । कथमु[१] खल्वन्त-रुपसत्कं बहिरुपसत्कमन्तर्बहिरुपसत्कमिति विजानीयाद्दैत्तस्य संवत्सरस्य द्वादशावशिष्य राजानं क्रीणीयात्सो ऽन्तरुपसत्कः । संवत्सरे पर्यवेते राजानं क्रीणीयात्स बहिरुपसत्को दैत्तस्य ५ संवत्सरस्य षडवशिष्य राजानं क्रीणीयात्तास्योपसदः स्युरुत्तरस्य षड्रात्रः सो ऽन्तर्बहिरुपसत्कः । ॥ २८ ॥ सप्तदशः ॥

II. 1. 8. मृदमेताᳬ समां बिलेन करोतीति[२] समां[३] भूम्यां

II. 1. 16. निदधातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथैतावश्वगर्दभावुत्तरत उपस्थापयति[४] पुरस्ताद्वा प्रत्यञ्चौ । स यदि पुरस्तात्प्रत्यञ्चौ दक्षिणो ऽश्व १० उत्तरो गर्दभो । ऽथ यद्युत्तरतः पूर्वो ऽश्वो[५] ऽपरो[५] गर्दभो । ऽग्निभ्यः पशूनालभत इति । पञ्चानां पशूनां ब्राह्मणं भवति । स यद्यु[६] हैतान्पशूनुपाकरोत्या बर्हिष उपासनात्पाशुबन्धिकं कर्म वर्तयित्वा शिराᳬसि प्रच्छिद्यापो देहानभ्यवहरेयुरपो

---

१ Thus U G (pr. m.) C Ben (pr. m.) H M D, कउ G (sec. m.) Ben (sec. m.)

२ इति given by G U and a citation in the Mahāgnisarvasva.

३ समां D H U (pr. m.) C, समं M U (sec. m.) Ben (sec. m.) Be.

४ Thus (singul.) U (sec. m.) the Viv. and the Mahāgnis., plural the other MSS.

५ Thus (श्वोपरो) M D C U (pr. m.) the Viv. and Ms., श्वउत्तरतो Be Ben G U (sec. m.); H corrupt.

६ यस्य M. (i.e. *yady aha*).

देहानभ्यवहरन्नीति विज्ञायते । माममेतं[1] ब्रह्मचर्यं चरति ।
सो ऽधःसंवेश्यमाᳬसाग्यस्त्युपायो भवति पूर्वदीक्षेत्येतामाचक्षते[2] ।
II. 14. 7. त्रयोदशमेवैतं माममभि दीक्षमाणो मन्यते । ऽत्र कृष्णाजिने
यजमानं वाचयति मुष्टी चैव न करोति वाचं च न यच्छ-
५ तीति । कृष्णाजिनप्रभृति कर्मान्त एष भवत्यावेदनात्प्रथमाया-
मुपसदि वेदिं विमिमीते[3] स्तम्बयजुर्हरतीति । कर्मवश-
I. 18. 16. कारितमेवैतद्भवत्यथ[4] संभारेषूषान्निवपन्यददश्चन्द्रमसि कृष्णं
तन्मनसा ध्यायेत्तदपीहेति ॥ २९ ॥

II. 24. 1. उत्तरमुत्तरं प्रति बलीवर्दमुत्तरामुत्तराᳬ सीतां कृषन्स-
II. 28. 9. १० र्वौषधं वपन्स्वयमातृण्णावकाशं नावक्रामेदित्यथ[5] हैके[6] पुरुषे
II. 37. 8. च स्वयमातृण्णायां च साम गायन्ति । किमु खलु स्वयमातृ-
ण्णानिकोतं भवतीति । हिरण्येष्टका मण्डलेष्टका रेतःसिगित्येव
ब्रूयाद्यमिष्टकागणमुपदध्यात्तं न व्यवेयाद्दक्षिणेन दक्षिण-
मुत्तरेणोत्तरᳬ । स यदि दक्षिणतः पुरस्ताद्वेष्टका उपदध्या-
१५ दपसलैरत्रावर्तेताथ यद्युत्तरतः पश्चाद्वा प्रदक्षिणमावृत्य
I. 43. 15. स्वयमातृण्णामेवाभिमुख इष्टका उपदध्यात्कृत्तिका उपदधा-

---

१ Thus D C M (sec. m.) Ben Ms ; माममेकं Be H G U M (pr. m.).

२ पूर्वा दी॰ Ben H.

३ मिमीते Ben H.

४ एव om. M G D C ; नद् instead of एतद Ben (sec. m.) Be.

५ नावक्रा॰ M D C H U (pr. m.) Ms ; नातिक्रा॰ G U (sec. m.) Be Ben.

६ All the MSS. ins. ब्रुवते, only Ms. om.

तीति । कतमा उ खल्विमाः कृत्तिका भवन्तीति । विद्युत
इत्येव ब्रूयादस्रवणार्थं[1] बौधायनस्याग्नावग्नौ पुनश्चितिः । मह
सा न पुरीषचितिः षष्ठ्या चित्या वृद्धिजेति । वृद्धिजैवेति
II. 45. 17. शालीकिः । षष्ठं प्रच्छादमाहरमाणः कस्मिन्नु खल्वेनत्काल
आहरेदिति । नक्षत्रेष्टका उपधायेत्येव ब्रूयात्स त्रिभिः कर्म- ५
भिरभिप्रैति पुरीषस्योपधानेन साहस्रवता प्रोक्षणेन धेनुकरणे-
नेति । सो ऽष्टाभिः कर्मभिरभिप्रैत्युत्तमे संचिताहुती शत-
रुद्रीयं नमस्काराः परिषेचनं विकर्षणꣳ सर्पाहुतीः सामभिरु-
पस्थानमनुशꣳसनमिति । ॥ ३० ॥ अष्टादशः ॥

III. 133. 1. अथ किं[2] नानाबीजानां निर्वपणे तन्त्रमिति[2] स्रुगादानं १०
तन्त्रꣳ शूर्पादानं तन्त्रं [3]धूःप्रभृतयः शकटमन्त्राः सर्वे तन्त्रं
भवत्या[4] साविचाद्बीजंबीजमभ्यावर्तते साविचं । तन्त्रं
दशहोताभिप्रव्रजनं परिदानमिति तन्त्रं भवति । तन्त्रं
कृष्णाजिनावधवनं तन्त्रमुलूखलाध्यूहनं तन्त्रं पुरोडाशीयाना-
मावपनं तन्त्रं मुसलस्यावधानं तन्त्रꣳ शूर्पस्योपोहनं तन्त्रꣳ १५

---

१ ॰दास्रवणा॰ some of the MSS. and the citation in Viv. ; but cp. the vivaraṇa itself : स्रवति वै सा ताꣳ स्रवन्तीमिति (TS. v. 4. 10. 3) दोषनिवृत्त्यर्था पुनश्चितिरिति ।

२ किं and इति only given by U (sec. m.) G (sec. m.), Ms. ; the other MSS. om. these words.

३ Before धूः॰ M Be Ben D C G (pr. m.) ins. प्रत्योषणं प्रत्यौषणं or प्रत्यौषधणं (i.e. प्रत्यौषधं ?).

४ Thus H Be G D C Ms ; भवंत्या Ben U M.

हविष्कृदावपनप्रभृतिमन्त्रो बीजंबीजमभ्यावर्तते प्रस्कन्दनान्तो।
III. 133. 13. यथो एतच्छालीकैः कल्पं वेदयन्ते सह स्विष्टकृतात्याक्रामे-
III. 134. 1. दित्येकादशप्रयाज एवैतदुपपद्यते न पञ्चप्रयाजे। यथो एतदौ-
पमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्तात्स्विष्टकृतो यावदाम्नातेना-
५ भिषिञ्चेन्नाच कृष्णाजिनं न रुक्मौ न पार्थानि भवन्ति
कुशानेव सꣳस्तीर्य तेष्वेनमभिषिञ्चेदिति[१]। कथमु खलु
सत्त्रिणामभिषेक आवर्तत इत्यभिषेक आवेदनं प्रथमे ऽह्न्यभि-
षेकः प्रथमे ऽह्न्यश्वस्यावघ्रापणमादितश्चान्ततश्च बहिष्पवमान-
मास्तावे स्तुवीरन्नहरहर्यज्ञायज्ञियस्य[२] स्तोत्रे द्वाभ्यामभिमृशे-
१० दिति॥ ३१॥

कथमु खल्वेकादशिनानां[३] पशूनां चर्याया उपक्रमो भवती-
तीडसूनꣳ सꣳस्तीर्य पृषदाज्यं विहृत्य जुह्वाꣳ समानीयान्तरेण
चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य संवदेताभिघारयेदासादयेत्पशुं[४]
पञ्चहोत्रा चतसृषूपस्तृणीते। मुख्यस्य पशोर्दैवतमवदाय[५]

---

१ Corrected acc. to the Dvaidha; वेष्वेनम॰ MSS. (वेषुवैन॰ M, तथैवैन॰ H).

२ Thus, with the Saṃhitā, G Be Ben, ॰यज्ञीय॰ H U D M C.

३ Thus(खल्वेका॰) MSS. (एकादशिनीनाम् M.).

४ ॰दासादये॰ not found in Be and effaced in Ben, but cp. XXV. 23, init.—पशुं seems, here and further on, to have been changed into पशून् in G.

५ ॰दैवतम॰ M U Be, the Viv., ॰दैवतम॰ H G D C Ben.—After ॰दाय M. ins. अथ।

वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभि-
घारयेदथोपभृति स्विष्टकृते[१] सर्वेषां त्र्यङ्गाणाꣳ सकृत्सकृत्स्वि-
ष्टकृते समवदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेनोपभृतं प्रोर्णुया-
द्यूष्णोपसिच्य[२] नाभिघारयेदथ[२] हृदयं जिह्वां वक्षस्तनिम
मतस्नौ[३] वनिष्ठुमिति[४] पार्श्वाꣳ[४] समवधाय यूष्णोपसिच्य ५
नाभिघारयेदथ कꣳसे वा चमसे वा वसाहोमं गृहीत्वा
यूष्णोपसिच्याथाभिघारयेत्संमृशेत्पशुं पार्श्वेन वसाहोमं
I. 123. 13 प्रयौयान्मꣳस्तः[५] कुम्बतो जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावये-
द्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहुयात्परिशिꣳ-
स्याच दिग्भ्यो ऽथेतरद्वसाहोमहवन्याꣳ समवनयेदषट्कृते हवि- १०
र्जुहोति सो ऽनिष्ट्वैव स्विष्टकृतमुदङ्ङुत्याक्रम्य जुह्वां चैव
वसाहोमहवन्यां चोपस्तृणीते द्वितीयस्य पशोर्देवतमवदाय
वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभि-
घारयेदथोपभृति[६] स्विष्टकृते सर्वेषां त्र्यङ्गाणाꣳ सकृत्सकृत्सम-
वदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेनोपभृतं[७] प्रोर्णुयात्समवत्त- १५

---

१ Not given by G U D M.

२ ॰सिच्याभिघा॰ G, ॰सिच्यानाभिघा॰ H.

३ Thus D Ben C U (pr. m.), मतस्नू G M U (sec. m.), मतस्नू H.

४ Thus we ought to read also IV. 9 : 123. 7.

५ Here and further on the MSS. write मंस्तः मस्तः मौस्तः मंस्यः नस्तः।

६ ॰थैतथो॰ M.

७ After ॰भृतं G H M ins. यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेत्, U ins. यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेदथ हृदयं जिह्वां वक्षस्तनिम मतस्नु वनिष्ठुमिति पार्श्वाम्; C is incomplete.

मेतद्यूष्णोपसिच्य[1] नाभिघारयेत्तथैव[2] कꣳसे वा चमसे वा
वसाहोमं गृह्णीयाद्यूष्णोपसिञ्चेद्याभिघारयेत्संमृशेत्पशुं
पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयान्मꣳस्तः कुम्बतो जघनेनोत्तरवेदिं
परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहु-
५ यात्परिशिꣳष्याच्च दिग्भ्यो[3] वषट्कृते हविर्जुहोति स एव-
मेव सर्वेषां पशूनाꣳ स यत्र वारुणस्य स्विष्टकृते ऽवद्येत्त-
द्विरभिघारयेत्समवत्तमेवैतद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेत्तथैव कꣳसे
वा चमसे वा वसाहोमं गृह्णीयाद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेत्संमृ-
शेत्पशुं पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयान्मꣳस्तः कुम्बतो जघनेनो-
१० त्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसा-
होमं जुहुयात्परिशिꣳष्याच्च दिग्भ्यो ऽथेतरद्वसाहोमहवन्याꣳ
समवनयेद्वषट्कृते हविर्जुहोत्यथ पुरस्तादनस्पतेः समान्यो
दिशः प्रतियजेदथ वनस्पतिना चरेदथ स्विष्टकृता सिद्धमत
III. 135. 3. ऊर्ध्वं यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते मैत्रावरुण्यामि-
१५ क्षया निरूढया यजेतेति सिद्धमत्रौपवसथिकं कर्म जानौ-
II. 62. 8. याद्यथामावास्यायाꣳ संनयतो ऽन्यत्र पिण्डपितृयज्ञात्संवत्सरं

---

१ समवत्तमेवैत॰ M, समवत्तमेतद् D; Ben om. समव॰ unto ॰घारये॰ (l. 2).

२ एव om. M, probably rightly.

३ Between दिग्भ्यो and वष॰ M H Ben U ins. तथैव कंसे वा चमसे वावनयेद्, in Ben and U these words are effaced; G (partly secunda, partly prima manu) तथैवेतरद्वसाहोमहवन्यां समवनयेद्।

न कंचन प्रत्यवरोहेन्न शीर्षमाꣳसं खादेन्न वयसां माꣳसं नाग्निं चित्वा रामामुपेयान्नाग्निचिद्वर्षति धावेद्यदि[1] धावेदुपावर्तेतान्नाद्यमेवाभ्युपावर्तत[1] इति ब्राह्मणम् । ॥ ३२ ॥ एकोनविꣳशः ॥

II. 63. 8. अथास्मिन्वाजपेये सप्तदशानाꣳ रथानां त्रयस्त्रयो ऽश्वास्त ५
II. 63. 11. एकपञ्चाशतमुत्तरतः प्रष्टिं नियुञ्ज्याच्चतुर्विꣳशतिं[2] पशूनि-
II. 64. 4. त्यग्नीषोमीयस्यानूबन्ध्यस्य चतुर्विꣳशौ भवतो । ऽथ वै भवति सावित्रं जुहोति कर्मणःकर्मणः पुरस्तादिति । दीक्षणीयां निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रादेव सावित्रं भवति ।
II. 64. 7. दीक्षाऽऽतीर्हेष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ ऽऽत्वा दीक्षा- १०
II. 64. 8. ऽऽतीर्जुऽऽयात्प्रायणीयां निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावि-
ib. 9. त्रादेव सावित्रं भवत्यन्तर्हिरण्याꣳ[3] होष्यन्सावित्रं जुहो-
ib. 10. तीति सावित्रꣳ ऽऽत्वान्तर्हिरण्यां[4] जुऽऽयात्पदेन चरित्वा राजानं क्रीत्वोह्यातिथ्यं निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति । सवि-
ib. 11. त्रादेव सावित्रं भवति । प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरिष्य- १५
न्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ ऽऽत्वा प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्यर्ग्योप-
ib. 13. सद्भ्यां प्रचरेन्महावेद्यै पूर्वं परिग्राहं परिग्रहीष्यन्सावित्रं
ib. 14. जुहोतीति । सावित्रꣳ ऽऽत्वा स्फ्यमाददीतोहवनीयं प्रणेष्य-

---

१ यदि धावेद् om. most of the MSS.

२ Thus G (sec. m.), ॰विंशतिः Be, ॰विंशतं Ben, ॰विंशं D H M G (pr. m.), विंशं U C.

३ ॰ण्यां G (pr. m.) U (sec. m.) Ben H ; ॰ण्यं Be U (pr. m.) M.

४ ॰ण्यां U (sec. m.), ॰ण्ये the other MSS.

ib. न्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ ऊलेध्मामाददीत । रथवाहने
ib. सदोहविर्धाने संमेष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ ऊला
II. 64. 15. रथवाहने सदोहविर्धाने संमिनुयादग्नीषोमौ प्रणेष्यन्सावित्रं
II. 65. 1. जुहोतीति । सावित्रꣳ ऊलाग्नीषोमौ प्रणयेद्यूपमुच्छ्रयि-
५ ष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ ऊला प्रोक्षणीराददीत ।
ib. 6. खर्वन्तं यूपमुत्सृज्याग्नीषोमीयं पशुमुपाकरिष्यन्सावित्रं जुहो-
तीति । सावित्रꣳ ऊला बर्हिषो आददीत । तस्य प्रमिद्धं
ib. 8. वपया चरित्वा वसतीवरीर्ग्रहीष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ
ib. 9. ऊला कुम्भमाददीत । पशुपुरोडाशं निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहो-
१० तीति । सावित्रादेव सावित्रं भवति । ॥ ३३ ॥

II. 63. 5. तूपरश्चतुरश्रिर्भवतीत्यनुदिशमश्री[1] स्थापयित्वाग्निष्टां च
II. 66. 16. सूर्यस्यां च संमिनुयात्पञ्चेन्द्रानतिग्राह्याग्रहातीति[2] । सर्व
II. 68. 2. एवैते सोपयामा ग्रहीतव्या भवन्ति । मारुत्या प्रचर्यैतान्सं-
ज्ञपयेदिति । तन्त्रमुल्मुकहरणं तन्त्रमध्रिगुप्रैषो ऽभ्यावर्तत[3]
१५ संज्ञप्तहोम ऊर्ध्वे[4] बर्हिषी[4] भिन्द्यात्स्वाहाकृतिप्रैष आज्यं द्वेधा
II. 71. 9. विभजेदुभयभागिन्य स्तोकीया । अथेदꣳ रथचक्रं प्रादेशमात्रं

---

१ Thus Ben H, ०श्रीः the other MSS.

२ Before मला० Ben H Be ins. ग्रहान्; the word is missing in M D C and effaced in G.

३ Corrected; ०वर्तत U, ०वतीत Be, ०वर्तते the other MSS.

४ Thus G U (sec. m.) H Ben (pr. m.), ऊर्ध्वबर्हिषि Ben (sec. m.) C, ऊर्ध्वबर्हिषी Be, ऊर्ध्वबर्हिषी M.

II. 75. 8. भूमेरुच्छ्रितं[१] भवत्यपरेण परीत्य पत्नसौ संस्पृशतीति रथचक्रे
II. 79. 1. एवैते संस्पृशत्यथाहाजिसृतो[२] दक्षिणापथेनोपातीत्येति सूत-
ib. 2. राजन्या एवैत उक्ता भवन्ति[२] । मारुता अग्रेणाहवनीयं परी-
ib. 14. त्येति चत्तसंग्रहीतार एवैत उक्ता भवन्त्यथ यजमानं तार्प्यं
परिधापयतीत्याज्येनैवैतत्तृप्तं[३] वासो भवत्यथाप्युदाहरन्ति तृपा ५
नाम वृचास्तेषामेवैतद्भवत्यथेमं वाजपेयꣳ सर्वसप्तदशमेके[४]
ब्रुवत[५] । आदेशादेव बृहत्सामैकविꣳशं वैष्णवीषु शिपिविष्ट-
वतीषु स्तुवीरन्निति[६] । ॥ ३४ ॥ विꣳशः ॥

॥ इति पञ्चविꣳशः प्रश्नः ॥

---

१ ०रत्सप्तं M Ben C.

२ After संस्पृशति and भवन्ति some of the MSS. इति ।

३ Thus M, ०वैतत्तप्तं D C, ०वैतंत्तप्तं G U Ben, वैनंत्तप्तं Be, वैतेंत्तप्तं H.

४ Thus G Ben Be, पर्वस० M, सर्वसप्त० H U ; D C om. सर्वं ।—Before एक Be U D M ins. एव ।

५ ब्रुवतेत M.

६ कुर्वेति instead of स्तुवीरन्निति M C.

अथायꣳ राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैः संतिष्ठते ऽर्धषोडशैर्वा । तस्मिन्सोमसꣳस्थाः पञ्चैकाहा[१] अहीनो द्विराचः । षट् क्षाला[२] । अष्टौ यूपाः षडु हाग्निष्टोमिका द्विपशौ[३]पशुबन्धे[३] सौचामण्यामष्टमस्तावन्त एवावभृथाः । क उ खलु हविषो
II. 86. 3.[५] हविर्निरुप्यत इत्यानुमत इत्येव ब्रूयात्कृष्णं वासः कृष्णतूषं दक्षि-
II. 87. 11. णेति । कृष्णदशमित्येवेदमुक्तं भवति । काममिष्ट्वा पशुबन्धेनेति । संतन्येष्ट्वाग्रयणेन वा पार्वणेन वा यजेत । कथमु खलु साकमेधपरुषीति । महाराचे पूर्वा संतनिः श्वो भूत उत्तरा प्रदोषे । किमु खल्वसमुदितं भवतीति । प्रागनूयाजिकात्संप्रैषादित्येव
II. 91. 1.[१०] ब्रूयाद्दार्हस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणो गृह इति । योऽन्यो
II. 91. 16. याजमानासंयुक्तो[४] ब्राह्मणो[५] भवति । भगाय चरुं वावातायै
II. 92. 1. गृह इति । यान्या महिष्या[६] एव[६] सुभगा भवति । नैर्ऋतं
ib. 7. चरुं परिवृक्त्यै गृह इति । दुर्भगैवैषोक्ता भवति । पौष्णं चरुं

---

१ Thus M only; पंचहै काह H, पंचाहैकाहा (*i.e.* पञ्च अह एकाहाः ?) पंचाहैकाह Ben U, पंचाहैकाहिनो Be.

२ शाला MSS.—द्विराचस्यैका the Vivaraṇa.

३ Thus G (sec. m.) and the Viv. °पशुपशुबंधे Be, °पशूपशुबंधे G (pr. m.) Ben U H, °पशूपशूपशुबंधे M.

४ Uncertain reading; याजमानासं° M Be Ben, याजमानसं° H U G (pr. m.), याजनसं° G (sec. m.). The Viv.: योन्याजनसंयुक्तः and यन्याजनासंयुक्तः ।

५ After ब्राह्मणो Ben G H U ins. ब्रह्मा, M ब्रह्म; this word is missing in Be and has been effaced in G and Ben.

६ Conjectural reading. महिष्यैव H Be U Ben. महिष्यैच M, महिष्यै G (omitting एव).

भागदुघस्य गृह इति। महानसिक[1] एवैष उक्तो भवत्यथाप्यु-
दाहरन्ति यो भागलाभी[2] दोग्धि स एषैष उक्तो भवति।
द्वादशाहेन[3] रत्निनाᳬ हवीᳬषि। त्रयोदशे[4] मैत्रावार्हस्पत्यं।
द्व्यहो ऽवभृथ एतस्यैव[5] पूर्वपक्षस्य। तस्मिन्संतनीभ्यां यजेतथ
चेदुक्थ्ये ऽभिषेचनीये ऽग्निं चिन्वीतैतस्मिन्नेव द्विरात्र आग्नि- ५
कानि सावित्राणि ऽलोखाः संभृत्य पशुशीर्षाणि च वायव्येन
पशुना यजेत॥ १॥

II. 97. 7. अपां पतिरसीत्यपांपतीयाः। समुद्रियाणामेवैता उक्ता
भवन्ति। मरुतामोज स्थेति निवेष्या[6]। आवर्तानामेवैता[7] उक्ता
भवन्ति। सूर्यवर्चस स्थेत्यभिदृश्याः[8]। प्रसन्नानामेवैता उक्ता १०
भवन्ति। शक्करी स्थेति[9] गोरु[10] जरायोरेवैता[10] उक्ता भवन्ति।

II. 111. 15. सो ऽत्रैवाग्नेयेनाष्टाकपालेन यजेतेति। सद्यः संतिष्ठमान उक्थ्य
एतत्सूत्रं भवत्यथ चेदतिप्रवर्धेत तदानीमेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन

---

१ Thus Be Ben (sec. m.); माहानसिक G (sec. m.) and one copy of the Viv; महानासिक H U G (pr. m.) Ben (pr. m.) and another copy of the Vivaraṇa; महानासीक M.

२ °भौ M Ben, °भि Be H G U.

३ शाहो M.

४ °दशो M, दशो all the other MSS.

५ एव om. M.

६ Thus G U M, °वेष्या Be Ben, °वेष्या H.

७ आवृत्तानां or आवृतानां MSS.

८ Thus all, against अतिदृश्याः of the text proper.

९ गोरुल्या seems to have fallen out.

१० Conjecturally; गोरजरायो° M, गारुजरायो° G (pr. m.), गारुज्यायो Ben (sec. m.), गारज्यायो Ben (pr. m.), गारजरायो° H Be U, गारुजारयो G (sec. m.).

II. 114. 4. यजेत' श्वो भूते सारस्वतेन' दशदशाच्च चमसमभिसंजानत इति' होत्रचमसे चोद्गात्रचमसे च सप्तसप्तायेतरेषु नवनव'

II. 117. 1. प्रसर्पणप्रभृतय एवैते[१] भवन्त्यप्तुषोमान्ता' अथायं प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रः षोडशिको भवति' तस्य

५ हाग्निष्टोमिकानि स्तोत्राण्यावृत्तानि भवन्त्येकविꣳशो बहिष्पवमानः सप्तदशान्याज्यानि माध्यंदिनस्य पवमानः पञ्चदशानि पृष्ठान्यार्भवस्य[२]पवमानस्तिवृद्यज्ञायज्ञियमित्यथ[३] प्रतीचीनस्तोमाय केशवपनीयायातिरात्राय दीक्षते' तस्य षड् दीक्षाः

I. 117. 14. षडुपसदस्त्रयोदश्यां प्रसुतस्चतुर्दश्यामुदवसानमथैतस्मिन्नेव पक्षा-

१० वशेषे व्युष्टये[४] द्विरात्राय दीक्षते' स एतां चैकाꣳ रात्रिं पूर्वपक्षस्य दीक्षितो भवति द्वे चापरपक्षस्य' तासां[५] द्वादशोपसदो' ऽथोपवसत्यथोपवसथीये[६] ऽहन्यमावास्यायां[६] पूर्वमह-

II. 118. 2. र्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति' संतिष्ठते व्युष्टिर्द्विरात्रो[७]' ऽथोत्तराꣳ शालामध्यवस्येदथ मथित्वाग्नीन्विहृत्योदयनीयायाग्नि-

---

१ Thus Ben, एवते M, एते H Be G U.

२ Thus M G (sec. m.), °भवतिस्य Ben, °भव the other MSS.

३ अथ om. H Ben.

४ Thus M only, व्युष्टि the other MSS.

५ Thus G (sec. m., first hand invisible) and the Viv., which comments: द्वतीयप्रभृतीनाम्; तस्यांसा H U, तस्यागां Be, तस्य M, Ben, defective.

६ Thus, hesitatingly, emended; थोपवसत्यहान्यौपवसथ्योभवतिमावा° G (pr. m.), थोपवसत्यथाहौन्योपवसथ्यममावा° Ben, थोपवसथ्येहन्यमावा° G (sec. m.), थोपवसथाहान्यौपवसथ्योमावा H Be M (the last only °सथ्येममा°), थोपवसथाहान्यौपसथ्योमावा° U.

७ Thus, here and further on, M only; °द्विद्वि° all the other MSS.

ष्टोमाय[1] दीक्षते । तस्य तिस्रो दीक्षास्तिस्र उपसदः सप्तम्यां प्रसुतः । संतिष्ठत एष[2] उदयनीयो[2] ऽग्निष्टोमः सहस्रदक्षिणो ऽथैतस्मिन्नेव पक्षावशेषे क्षत्रस्य धृतिनाभिविधत्ते[3] देविकाहविर्भिस्त्रैधातवीयया सौत्रामण्येति । संतिष्ठते राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैरथ शालीकैः केशवपनीयान्तस्ते ऽर्धषोडशाः[4] । ५

॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथातो ऽङ्गसवः । प्रसिद्धमेव प्रथमो ऽर्धमासः संतिष्ठते । पञ्चाहेन चातुर्मास्यानि द्व्यहेन संतनी अष्टमे ऽहनीन्द्रतुरीयं नवमे ऽङ्गि पूर्वाणि देविकाहवीꣳषि दशमे ऽङ्ग्युत्तराण्येकादशे[5] द्वादशे त्रयोदश इति त्रिषंयुक्तैश्चतुर्दशे वैश्वानरो द्वादशकपालः पञ्चदशे वारुणो यवमयश्चरुरिति मासो । द्वादशाहेन रत्निनाꣳ हवीꣳषि त्रयोदशे मैत्रावार्हस्पत्यं द्व्यहेन संतनी अर्धमासेनाभिषेचनीय उक्थ्य इति द्वौ मासावर्धमासेन सप्तदशो दशपेयो ऽर्धमासं दीक्षितो[6] दीक्षितव्रतीति त्रयो मासा । अर्धमासेन प्रतीक्षौनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रो ऽर्धमासेन व्युष्टिर्द्विरात्र इति चत्वारो मासा । अर्धमासेन क्षत्रस्य धृतिरिति । ते ऽर्धपञ्चमा । अथ शालीकैः । सप्ताहेन १० १५

---

१ Thus M ; °विहृत्योदवसानीयाया° or यया° the other MSS.

२ श्वसुषडवधानीया Ben.

३ Thus G (sec. m.) and the Viv. ; °भिधत्ते Be U, °भिविश्यते Ben, °भिधीयंते M.

४ Thus M Be G (sec. m.), °षोडशः H U G (pr. m.), °षोडश Ben.

५ उन्युत्त° Be Ben.

६ Effaced in M.

पवित्रो ऽग्निष्टोमः स एवमेव पत्नावशेषꣳ सिद्धमा वारुणा-
द्द्वादशाहेन रत्निनाꣳ हवीꣳषि त्र्योदशे मैत्रावार्हस्पत्यं द्व्यहेन
संतनी इति मासो ऽर्धमासेनाभिषेचनीय उक्थ्यो ऽर्धमासेन
सप्तदशो दशपेय इति द्वौ मासावर्धमासेन प्रतीचीनस्तोमः
५ केशवपनीयो ऽतिरात्रो ऽर्धमासेन व्युष्टिर्द्विरात्र इति त्रयो
मासा अर्धमासेन त्रत्रस्य धृतिरिति ते ऽर्धचतुर्था अथ
पतन्तको द्वादश दीक्षा द्वादशोपसदः सप्ताहो ऽहीनो
राजसूयो यथावकाशमितरै राजसूयहविर्भिर्यजते ऽथ
दैविकाहविर्भिर्यजते ऽथ त्रैधातवीयया यजते ऽथ सौत्रा-
१० मण्या यजते संतिष्ठते राजसूयः ॥ ३ ॥ द्वितीयः ॥

II. 119. 1. अथेममिष्टिकल्पं पञ्चदशसामिधेनीकं च सप्तदशसामिधे-
नीकं च समामनामस्तत्र[1] सिद्धं[1] याजमानं बौधायनस्य
कल्पो[2] यथाम्नायꣳ शालीके स्त्रीꣳस्तृचाननुब्रूयादिति त्रिः
प्रथमामनूच्य तिस्रो ऽनन्तरा अनुब्रूयात्त्रिरुत्तमां ताः[3]
१५ पञ्चदश[3] पञ्चदशानुब्रूयादित्येकादशेमाः[3] सामिधेन्यः समा-
मनामस्तासां त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां ताः पञ्चदश
सप्तदशानुब्रूयादेकविꣳशतिमनुब्रूयाच्चतुर्विꣳशतिमनुब्रूयात्त्रिꣳ-
शतमनुब्रूयाद्द्वात्रिꣳशतमनुब्रूयात् षट्त्रिꣳशतमनुब्रूयाच्च-
त्वारिꣳशतमनुब्रूयाच्चतुश्चत्वारिꣳशतमनुब्रूयादष्टाचत्वारिꣳशत-

---

१ तस्य प्रसिद्धं M.

२ कल्पे M.

३ Thus corrected; ताः पंचदश सप्तदशानु° M Be U H, ताः पंचद-शानु° Ben; in M सप्तदश is effaced and G is defective.

मनुब्रूयादिति धाय्यालोक एता धातव्या भवन्त्याग्नेय्यः सर्वा गायत्र्यः । सर्वाणि छन्दाꣳस्यनुब्रूयादपरिमितमनुब्रूयादिति धाय्यालोक एवैता धातव्या भवन्ति । नैताः सर्वा गायत्र्यो । गायत्री पुरोऽनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्या । पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोऽनुवाक्या भवत्युपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्या । मूर्धन्वती पुरोऽनु- ५
वाक्या भवति नियुत्वत्या यजत्युपाꣳशुयाजमन्तरा यजतीति । दर्शपूर्णमासयोरेवैतदुपपद्यते नान्यत्र ॥ ४ ॥ तृतीयः ॥

अथेमाः काम्या इष्टयो निष्पुरीषेणैव प्रयोक्तव्या भवन्ति । स[1] संवत्सरं पयोव्रतः स्याद्द्वादशाहं वा यावद्वा[2] शꣳसीत[2] । तासां याः समानसंयोजना एकां चेत्तासां निर्वपेत्सर्वा एवैता १०
निर्वप्तव्या भवन्ति यथो एतदनायुक्तो[3] ऽग्निपरिचरो ऽल्पमुद्धृत्य पुनरप्युद्धरति । कथमत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यतीः न सिध्यतीः इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । निर्दिष्टभागो वा एतयोरन्यो ऽनिर्दिष्टभागो ऽन्य इत्युभावु[4]
II. 125. 3. खल्विमावनिर्दिष्टभागौ भवतो । नैव सिध्यतीति । तन्त्रं १५
धृष्टेरादानं । गार्हपत्यसकाशाद्धृष्टिमाददीत । तयाहवनीये[5] वैश्वानरस्य कपालान्युपदध्यात् । प्रदक्षिणमावृत्य गार्हपत्ये मारुतस्य

---

१ Found in Ben H, the other MSS. om. the word.

२ Thus G ; तावद्वा द्रांसीत Be, यावत्द्वाशंसीत M U, यावत्द्वादशसीत H याव – – सीत Ben.

३ Thus Ben Be G (sec. m.) ; ॰नुयुक्तो H G (pr. m.) U, ॰नुयुक्तो M.

४ Thus G M U ; उभाउ H Be; Ben defective.

५ तथा॰ G (sec. m.).

PK
3255
B3
1907
v.3
pt.3

Baudhayana_
Srautasutram

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY